Proiect Cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 (ID 50321) Investește în oameni!

Ghidul tehnoredactorului

De la print la eBook

Vlad Puescu

Victor Jalbă-Șoimaru

PROEDIT

PROGRAM DE FORMARE ȘI SPRIJINIRE A ANGAJAȚILOR PENTRU O PRACTICĂ EDITORIALĂ PROFESIONISTĂ

Asociația Uniunea Editorilor din România

www.proedit.ro

UER

Vlad Puescu
Victor Jalbă-Șoimaru

Ghidul tehnoredactorului

De la print la eBook

Asociația Uniunea Editorilor din România
2013

Ghidul tehnoredactorului. De la print la eBook

Vlad Puescu, Victor Jalbă-Şoimaru

Copyright © 2013 Asociaţia Uniunea Editorilor din România

Asociaţia Uniunea Editorilor din România:
Piaţa Presei Libere nr. 1,
Corp D, etaj 4, cam. 421,
Sector 1, cod 013701, Bucureşti

ISBN Print: 978-606-93578-4-2

Redactor: Vlad Puescu
Tehnoredactor: Victor Jalbă-Şoimaru
Corector: Marilena Iovu
Coperta colecţiei: Alexandru Novac
Ilustraţia copertei: Victor Jalbă-Şoimaru

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

PARTEA I
eBooks – manual de utilizare

CAPITOLUL 1

Cartea – atunci și acum

Puțină istorie

Forma pe care o are astăzi cartea în varianta ei tipărită ni se pare atât de naturală, încât ideea că această formă urmează să se schimbe este, pentru cei mai mulţi dintre noi, tulburătoare. Nu doar pentru editori, profesioniști ai cărţii, pentru care o schimbare a formei cărţii poate avea implicaţii profunde asupra naturii afacerii lor, de la felul în care este produsă până la felul în care este vândută. Această schimbare are însă un impact foarte puternic și asupra publicului.

Felul în care este constituită cartea tradiţională ni se pare atât de apropiat scopului ei și modului în care o utilizăm, încât ideea de schimbare în cazul acestui obiect cu valoare culturală ni se pare disruptivă. Cartea este pentru noi un obiect cu o formă și o textură clar definite. O colecţie de pagini, de foi de hârtie, imprimate și legate într-un cotor, totul reunit sub o copertă cu grafică mai mult sau mai puțin bogată. Acesta este felul în care am perceput cartea încă dinainte de a învăța să citim, când poveștile ne erau citite de părinți. Și acesta este felul în care și bunicii noștri au perceput cartea, și părinţii bunicilor noștri. Forma cărţii a rămas neschimbată de mai bine de 1500 de ani. Având în vedere rolul hotărâtor pe care cartea, ca metodă principală prin care este transmisă cunoașterea, l-a avut în constituirea societăţii moderne, nu este de mirare că acest val al schimbării este privit cu circumspecţie.

Dar modalitatea în care ne este transmisă astăzi cunoașterea nu a fost întotdeauna aceasta. Poate de aceea ar fi util să observăm felul în care cartea a ajuns la forma ei actuală și să înțelegem astfel de ce ne este atât de apropiată.

> „Deși studiul istoriei nu poate garanta, în opinia mea, lecții care să poată fi direct aplicate circumstanțelor prezentului, imersiunea în trecut poate oferi o perspectivă utilă asupra evenimentelor prezente și viitoare. Pentru că astăzi oamenii simt că le fuge pământul de sub picioare înspre o nouă eră care va fi determinată de inovațiile tehnologice.“[1]

În paginile care urmează vom trece pe scurt în revistă diferitele etape ce le-a parcurs cartea, cu o atenție deosebită acordată formei în care a fost transmis *cuvântul* scris.

Table de lut

Când au fost inventate primele sisteme de scriere, tăbliţele de lut sau de ceară au constituit mediul inițial prin care cuvântul scris era înregistrat și dat mai departe. Textul era imprimat pe tabla de lut încă umedă folosind un stilus de trestie cu vârful ascuţit, de formă triunghiulară, apoi tablele erau uscate fiind ținute la aer sau la soare. Acestea erau foarte rar arse, ceea ce le făcea mult mai fragile, dar reutilizarea lor devenea posibilă prin umezirea lutului.

Tablele de ceară erau, de asemenea, folosite în Antichitate, fiind alcătuite dintr-o bucată de lemn acoperită cu ceară. Inscripționarea lor era realizată tot cu un stilus cu vârful ascuțit, fiind necesară destul de multă presiune pentru a grava textul. La capătul celălalt, stilusul avea o margine dreaptă, ca o spatulă, care putea fi folosită similar cu radiera unui creion, pentru a șterge porțiunile imprimate greșit. Tablele de ceară puteau fi refolosite prin încălzire la aproximativ 50 de grade Celsius, după care suprafața de ceară era nivelată. Acestui procedeu i se datorează expresia latină *tabula rasa*, care înseamnă literal „tablă curată“.

Sulul de papirus

În Egiptul antic a apărut ulterior sulul de papirus, făcut din rădăcina plantei cu același nume.[2] Ruloul de papirus era alcătuit din mai multe foi separate, lipite între ele și înfășurate în jurul unui cilindru de lemn sau metal. Textul era scris cu cerneală, pe partea din interior a sulului. Pentru lectură, era desfășurat de la dreapta la stânga. Papirusul era împărțit în mai multe „pagini“ (de aproximativ 30 cm lățime), iar tehnica de a-l derula făcea ca într-un anumit moment o singură pagină să fie vizibilă, paginile anterioare fiind rulate în stânga, în timp ce textul ce urma să fie parcurs era încă înfășurat în jurul cilindrului. Ruloul de papirus trebuia ținut folosind ambele mâini, iar derularea lui necesita și folosirea bărbiei ca punct de sprijin în cursul operațiunii. Faptul că doar o singură pagină putea fi consultată la un moment dat și dificultatea de a derula textul făceau imposibilă „răsfoirea“ unei lucrări. Din cauza formei sale, ruloul de papirus obliga la parcurgerea liniară și secvențială a textului. De asemenea, textele erau redate *in scriptio continua*[3] și nu existau elemente paratextuale, ceea ce făcea ca identificarea unui anumit pasaj să devină o sarcină și mai dificilă.[4]

> „Lectura, odată întreruptă, ducea la pierderea reperelor. Dacă dorea să localizeze un capitol sau un paragraf, cititorul nu dispunea de orientare în organizarea internă a cărții și era obligat să citească pasaje întregi pentru a regăsi informația dorită.“[5]

Din cauză că accesul la o anumită pagină era dificil, nici însemnările pe marginea textului nu puteau fi utilizate cu folos real și nici nu puteau fi plasate semne de carte.

Codexul

Codexul este forma cărții pe care o cunoaștem astăzi. Prima sa mențiune apare în primul secol d. Hr., la poetul Marțial. Codicele are formă paralelipipedică și este compus din mai multe foi tăiate dreptunghiular, de aceeași mărime, legate la mijloc și cuprinse, în general, între două coperte alcătuite dintr-un material mai robust și rezistent.

Primele codexuri foloseau în continuare papirusul ca suprafață pentru scris. Dar, deoarece papirusul era fragil și singura sursă pentru acest material era Egiptul, el a fost treptat înlocuit de pergament, obținut din pielea animalelor (vițel, oaie sau capră), argăsită și netezită. Codexul a substituit treptat ruloul de papirus, pe parcursul a patru secole. A devenit popular abia începând cu secolul al V-lea d. Hr., succesul său fiind direct asociat cu răspândirea creștinismului. Primele Biblii creștine foloseau acest format, parțial și pentru a se delimita într-un mod foarte vizibil de scrierile păgâne ale Antichității elenistice, care foloseau papirusul.

Codexul prezenta mai multe avantaje față de papirus:

- Era un format mult mai economic deoarece paginile puteau fi folosite pe ambele părți.
- Era mai compact și, în consecință, mai portabil.
- Era mult mai durabil, datorită copertelor din material tare care ofereau protecție materialului care găzduia textul.
- Prin forma sa, putea fi ținut cu o singură mână.[6]
- Permitea plasarea de referințe (semne de carte) și identificarea mult mai ușoară a pasajelor.

Cel mai important aspect al apariției codexului îl reprezintă, poate, eliberarea textului de liniaritate. Cartea nu mai trebuie parcursă acum strict secvențial, ci devin posibile accesul aleatoriu („frunzărirea“ unui volum) și accesul ghidat (consultarea unui anumit pasaj, de la o anumită pagină). Prin forma sa tabulară, codexul permite accesul la conținut în ordinea dorită de cititor.[7] De asemenea, el face posibil și accesul simultan – deoarece poate fi deschis și plasat pe o suprafață plană pot fi consultate mai multe lucrări în același timp, pot fi comparate pasaje, devine posibil chiar și „saltul“ de la o carte la alta.

Nu în ultimul rând, un codex deschis prezintă două pagini în același timp, ceea ce face posibile anticipările de lectură. De asemenea, devine mult mai ușor să fie estimat volumul de text deja parcurs și cantitatea de text ce rămâne de citit. Astfel, poate fi planificată durata sesiunilor de lectură.

Cultura manuscriselor

Timp de aproape un mileniu, cărţile au existat, au fost scrise şi copiate aproape numai în mânăstiri.

> „Scribii erau cel mai adesea călugări care lucrau în ateliere monastice numite *scriptoria*. O parte din munca lor consta în reproducerea de texte liturgice, necesare pentru educarea novicilor şi pentru practica liturgică, deşi aceştia reproduceau şi texte seculare scrise în latină.“[8]

Înainte de invenţia şi adopţia tiparului, toate cărţile erau produse şi reproduse de mână, de aceea erau scumpe şi rare. Mânăstirile mici găzduiau doar câteva zeci de volume, în timp ce mânăstirile mai mari aveau, poate, câteva sute. În secolul al IX-lea, cele mai mari biblioteci de la Sorbona sau Avignon găzduiau în jur de 2000 de volume.

Procesul de a copia o carte era lung şi laborios. Pergamentul trebuia întâi pregătit, tăiat în foi egale, netezit şi aplatizat. Apoi suprafaţa era liniată, după care scribul copia textul de mână cu cerneală neagră pe foile nelegate, lăsând loc pentru ilustraţii şi pentru letrinele colorate (cel mai adesea în roşu) şi uneori chiar decorate.[9] Cinci scribi diferiţi, fiecare cu un rol clar definit, puteau lucra la un manuscris. Realizarea textului, a corecturii, anluminarea, desenarea ilustraţiilor şi decorarea letrinelor erau etape secvenţiale îndeplinite de oameni diferiţi. Realizarea unei ediţii a Bibliei putea dura şi un an.

Marile ateliere din Evul Mediu produceau cărţi doar pentru bibliotecile monastice. Dar, începând cu secolul al XII-lea, odată cu apariţia universităţilor şi creşterea ratei alfabetizării, cererea de texte scrise a crescut, ceea ce a dus la dezvoltarea atât a unui nou sistem de copiere a cărţilor, cât şi a unui sistem de distribuţie a lor.[10] Până atunci, cărţile erau copiate una câte una; abia după ce lucrul la un volum era terminat se trecea la următoarea lucrare. Noul sistem împărţea lucrarea între mai mulţi scribi care copiau porţiuni diferite ale textului concomitent, ceea ce a dus la creşterea vitezei de producere a cărţilor. În acelaşi timp, manuscrisele au părăsit spaţiul mânăstirilor pentru a pătrunde în universităţi şi pe piaţa liberă

a marilor orașe. Au luat naștere așa-numitele *scriptoria* laice, comerciale, care erau anexate universităţilor şi supuse autorităţii acestora prin sistemul de tip *peciae*[11]. Astfel au apărut două noi meserii: copistul care producea cartea şi librarul care se ocupa cu negoţul ei. Manuscrisele au început să fie copiate în ateliere în care lucrau numeroşi copişti, corectori, decoratori şi ilustratori şi să fie vândute în prăvălii specializate.

Cartea tipărită

Totul s-a schimbat în jurul anului 1450, când Johannes Gutenberg a inventat presa tipografică cu piese mobile. Mai multe invenţii medievale au fost perfectate de Gutenberg şi alăturate unor invenţii proprii[12], toate asamblate într-un sistem de producţie revoluţionar.

Presa tipografică

Presa tipografică fixă ce folosea blocuri de lemn a fost inventată în China cu mult înainte (în jurul anului 220) şi era folosită în vremea lui Gutenberg pentru imprimarea textilelor şi, într-o măsură mai mică, pentru imprimarea pe hârtie (cărţile de joc, mai ales, erau produse în această manieră). De asemenea, presa cu şurub, care oferea posibilitatea de a aplica presiune asupra unei suprafețe plane, era folosită în acea perioadă la numeroase activități, cum ar fi strivirea strugurilor în vinificație.

Gutenberg a adoptat acest principiu, care îi permitea mecanizarea procesului de tipărire, şi a perfecţionat modelele existente pentru sarcina nouă pe care o primeau.

Tiparul cu piese mobile

Primul sistem de imprimare ce folosea piese mobile a fost inventat în China în jurul anului 1040, iar întâiul sistem de acest tip ce utiliza piese de metal a fost creat în Coreea în secolul al XII-lea. Cu toate acestea, inovația nu s-a răspândit din cauza dificultăților suplimentare ridicate de scrierea

ideografică, ce ar fi presupus crearea a mii de piese ce redau caractere unice.

Nici în Europa conceptul pieselor mobile nu era cu totul nou, existând dovezi că acest principiu tipografic de a crea un text prin reutilizarea caracterelor individuale fusese înţeles încă din secolul al XII-lea. Această tehnică era mult mai potrivită scrierilor alfabetice, care utilizează un număr limitat de caractere refolosibile. Totuşi, tehnica de creare a pieselor şi de asamblare a lor a rămas într-un stadiu rudimentar până la Gutenberg, care a perfecţionat acest sistem, separând procesul culegerii textului de cel al imprimării lui.

Caracterele de plumb

Celelalte încercări de creare a unui tipar cu litere mobile foloseau caractere din lemn. Producţia lor necesita mai mult timp deoarece erau sculptate de mână, iar durabilitatea lor era limitată de gradul de duritate al materialului şi de faptul că cerneala se îmbiba în lemn. Fierar de meserie, Gutenberg a inventat un aliaj pe bază de plumb din care au fost făcute caracterele. Invenţia sa a fost atât de revoluţionară, încât acest aliaj a fost folosit în tehnica tipografică până la sfârşitul secolului XX. La fel de importantă a fost inovaţia adusă în procesul de creare a matriţelor în care era turnat aliajul, permiţând producţia eficientă în cantităţi mari a literelor de metal.[13]

Cernelurile pe bază de ulei

Nu în ultimul rând, Gutenberg a inventat cernelurile pe bază de ulei, care au făcut posibil succesul imprimării tipografice în masă. Cernelurile pe bază de apă existente la acea vreme nu erau o soluţie viabilă pentru producţia tipografică de masă deoarece îmbibau prea mult pagina de hârtie.

Un alt factor important a fost mecanizarea producţiei de hârtie în secolele al XIV-lea – al XV-lea. Primele centre de producţie a hârtiei au apărut în Italia la sfârşitul secolului al XIII-lea şi au pătruns în Germania în secolul al XIV-lea. Hârtia a devenit mult mai ieftină decât pergamentul, dar

se pare că succesul ei ca principal mediu pentru textul scris a fost datorat tocmai răspândirii tiparului.

Revoluția tiparului

În doar câteva decenii, tiparul s-a extins de la un singur atelier în Mainz la peste 110 ateliere în Europa de Vest și Centrală. „La 1500, fiecare centru urban important se putea deja lăuda cu cel puțin un atelier tipografic.“[14] Până la sfârșitul secolului al XV-lea, existau tipografii în peste 270 de orașe europene.[15] Se estimează că în secolul al XVI-lea au fost tipărite peste două sute de milioane de cărți, în secolul al XVII-lea peste 500 de milioane, iar în secolul al XVIII-lea producția tipografică s-a apropiat de un miliard de exemplare.[16] Prin comparație, producția europeană de manuscrise s-a apropiat de un milion opt sute de mii în secolul al XIII-lea, crescând la aproape două milioane opt sute de mii în următorul secol și atingând cinci milioane în secolul al XV-lea.[17] În decurs de un singur secol, producția de carte a crescut de patruzeci de ori. Prin invenția tiparului, cartea a fost transformată într-un bun ce putea fi liber comercializat. Ca orice bun, cartea tipărită avea nevoie de un sistem de producție, de distribuție și de vânzare.

> „În perioada *incunabula*[18], toate funcțiile producției de carte tipărită erau realizate în cadrul aceluiași atelier, de la ștanțarea matrițelor, turnarea pieselor, operarea presei tipografice și până la vânzarea produsului finit.“[19]

Primii tipografi îndeplineau trei roluri astăzi distincte: de tipograf, editor și librar. Dar nu au putut face acest lucru pentru un timp îndelungat din cauza costurilor mari aduse de înființarea și operarea unui atelier tipografic, ceea ce a dus la separarea producției de distribuție și comercializare și la abordarea unor piețe mai mari. În scurt timp, s-au creat rețele naționale și internaționale de distribuție, iar târgurile europene de carte (organizate la Antwerp, Lyon, Leipzig și Frankfurt) au căpătat o importanță foarte mare, cei mai importanți editori și librari înființând în aceste orașe depozite care să le adăpostească stocurile. Cu toate acestea,

până în secolul al XVII-lea nu a existat o distincție clară între editori și librari.

În ceea ce privește felul în care erau editate, „primele cărți se asemănau mult cu manuscrisele (ar fi putut publicul înțelege altceva?), mai ales în ceea ce privește caracterele folosite, iar letrinele decorate au continuat să fie adăugate de mână.“[20] După 1500 au început să fie folosite gravurile în plăci de cupru pentru ilustrații, iar caracterele gotice au fost înlocuite de caractere romane și italice. Semnul de exclamare, de întrebare și parantezele sunt o altă invenție a tiparului, iar folosirea alineatului și divizarea textului în paragrafe se generalizează abia în secolul al XVII-lea.

Este greu să exagerăm importanța pe care invenția tiparului a avut-o în dezvoltarea societății.[21] Invenția tiparului a scos cartea din sfera manualității și a eliberat-o la nivel de producție. Inițial un obiect creat de mână, apropiat mai degrabă de opera de artă, cartea a devenit un bun cultural.

Democratizarea cunoașterii

Până la revoluția tiparului, cărțile s-au aflat în posesia unei elite clericale și, într-o măsură mai mică, a unei elite sociale. Cărțile se găseau fie în spațiul mânăstirilor sau al universităților (care erau, în mare măsură, controlate de Biserică), fie în bibliotecile celor foarte bogați. Odată cu epoca tiparului, cărțile au început să fie produse mult mai rapid și mult mai ieftin și, în consecință, în număr mult mai mare. Volumele scrise au încetat să fie apanajul unei elite, devenind accesibile unui public mult mai larg. Cunoașterea a părăsit spațiul monastic și pe cel universitar, pătrunzând în diversele pături ale societății. Disponibilitatea mult mai mare a cărților a dus la creșterea ratei alfabetizării și la posibilitatea ca individul să parcurgă și să interpreteze de unul singur marile opere ale umanității.

Circulația ideilor

Prin dezvoltarea unei rețele de distribuție a cărților la nivel național și prin schimbul de bunuri, informație și tehnologie care avea loc la târgurile

internaţionale de profil, cartea a început să circule cu o viteză mult mai mare. Astfel, ideile şi descoperirile aveau la dispoziţie un vehicul mult mai capabil. Această dinamică a fost intensificată de apariţia presei, care producea şi mai multe materiale scrise, circula mai repede şi se adresa unui public mai numeros.

Comunitatea ştiinţifică

Dezvoltarea reţelelor internaţionale de distribuţie a cărţilor a creat ceea ce iluminismul a numit societatea globală a oamenilor de ştiinţă. Comunitatea ştiinţifică putea acum să îşi facă răspândite cercetările şi descoperirile în mod uşor şi rapid. Dacă până atunci polemica directă dintre contemporani era rezervată corespondenţei private, prin circulaţia din ce în ce mai bună a cărţilor şi apoi a jurnalelor ştiinţifice această dezbatere a devenit publică şi a angajat cărturari din toată Europa. Această interacţiune globală a fost ajutată şi de numerotarea identică a paginilor în toate exemplarele unei ediţii tipărite, care a făcut posibilă citarea autorului cu trimitere exactă.

Reforma

Reforma protestantă, care a început în secolul al XVI-lea şi s-a încheiat la jumătatea secolului al XVII-lea, a reprezentat o metamorfoză a imaginarului şi a doctrinelor religioase. Reforma, unul din cele mai importante curente din istoria omenirii, a devenit posibilă prin răspândirea tiparului:

> „În trecut, inovaţiile religioase au fost fie însuşite de Biserică, […] fie clasificate ca erezie şi strivite. Dar producţia în masă a cărţilor i-a permis unei noi generaţii de idei reformatoare să ajungă la un public mult mai larg, cu o viteză mult mai mare decât până atunci şi a făcut ca problemele ridicate de Reformă să fie dezbătute în mod public.“[22]

Luther însuşi, care în 1517 a dat naştere curentului protestant prin publicarea celor 95 de teze, şi-a datorat celebritatea epocii tiparului. Între 1517 şi 1520, atelierele din marile oraşe germane au tipărit peste 300.000 de exemplare din lucrările lui Luther.[23] Întrucât majoritatea tipografilor din

acea vreme erau foşti preoţi care au beneficiat de educaţie umanistă, ei au profitat de oportunitatea tiparului, servind ca un mediator între cărturarii reformatori şi păturile de jos sau de mijloc, care se bazau pe forme predominant orale sau vizuale de comunicare. Această muncă a fost dusă mai departe de misionarii noii credinţe, care călătoreau din oraş în oraş şi predicau de la pupitru, înarmaţi cu texte care transmiteau ideile Reformei. De aceea, nu e de mirare că Luther descria tiparul drept „semnul ultim al bunătăţii lui Dumnezeu, prin care lucrarea Evangheliilor este dusă mai departe“.

Ca răspuns la atacul protestant, Biserica Catolică a iniţiat Contrareforma prin Conciliul de la Trento, folosind tot tiparul ca principal mijloc de transmitere a dreptei credinţe, prin publicarea manualelor de credinţă catolică.

Ascensiunea limbilor vernaculare

Una din ideile centrale ale Reformei era că fiecare trebuie să citească Scriptura şi să încerce să o interpreteze după propriile puteri. Această viziune a dus la o producţie tipografică crescândă a Bibliei şi a literaturii devoţionale în limbile vernaculare. Traducerea de către Luther a Bibliei în limba germană a fost unul din momentele-cheie, iar în anii 1520 numărul de tipărituri în limba germană s-a înzecit.[24] Latina a încetat curând să mai fie limba dominantă în care erau publicate cărţile, iar cuvântul scris a ajutat enorm la standardizarea scrierii în limbile vernaculare şi la coagularea normelor de gramatică şi sintaxă.

Galaxia Gutenberg

Cartea tipărită a stat la baza perioadei moderne şi a făcut posibile evenimentele şi curentele de gândire esenţiale pentru dezvoltarea culturii vestice: democratizarea cunoaşterii, Reforma, Iluminismul, ascensiunea limbilor vernaculare, apariţia sentimentelor naţionale, cultul autorului, apariţia dreptului de proprietate intelectuală.

Revoluția tiparului a dus mai departe ceea ce forma codexului doar începuse: eliberarea cunoașterii. Codexul a permis ca în aceeași unitate tematică să poată fi stocată mai multă informație, iar această informație a devenit mai ușor de accesat pentru cititor. A propus, de asemenea, o formă mai compactă și mai durabilă, ceea ce i-a permis cărții să circule mai ușor. Presa tipografică a extins această inovație: a făcut posibilă multiplicarea cărților într-un număr mult mai mare, într-un timp mult mai scurt și cu costuri mult mai mici. Cuvântul scris a devenit accesibil oricui. Au început să fie publicate mult mai multe titluri și, în consecință, mult mai multe au putut să fie și scrise.

Această revoluție nu a avut însă loc fără opoziție:

> „Cele două idei pe care tiparul (și scrisul) au trebuit să le depășească au fost, pe de o parte, că ele reprezentau un mijloc de dominație și, pe de altă parte, că deplasarea cunoașterii din sferele exclusive în cele inclusive era, prin ea însăși, un pericol la adresa ordinii sociale existente.“[25]

În trecut, clasele de jos fuseseră suspicioase la adresa culturii scrise și a alfabetizării din cauza legăturilor lor inerente cu puterea și cu privilegiile. Acum, mediile care până atunci fuseseră privilegiate se opuneau democratizării cunoașterii aduse de tipar. Puterea cunoașterii, care fusese până atunci monopolul lor, se afla acum, în mod liber, la îndemâna maselor.

Însă nu numai clerul sau statul aveau suspiciuni la adresa tiparului. Chiar și cărturarii aveau temerile lor legate de proliferarea cuvântului scris și de apariția profesiei de scriitor. Iată ce mărturisea Niccolò Perotti, clasicist italian, într-o scrisoare din 1471 (la 20 de ani după invenția tiparului):

> Dragul meu Francesco,
>
> În ultima vreme am lăudat epoca în care trăim, datorită marelui, într-adevăr divinului dar al noului mod de scriere care ne-a fost adus recent din Germania. În fapt, am văzut cum un singur om poate tipări într-o singură lună cât mai multe persoane ar scrie de mână într-un an. […] Datorită acestui fapt am început să sper că în scurt timp vom avea o cantitate atât de mare de cărți, încât nu va mai exista nici măcar o singură lucrare pe care să nu o putem procura din cauza lipsei de mijloace financiare sau a rarității ei. […] Dar – gânduri false și atât de omenești – văd că lucrurile au luat o turnură diferită față de ceea ce am sperat. Din cauză că acum oricine poate tipări orice dorește, ei ignoră adesea ceea ce este

vrednic şi scriu doar pentru distracţie lucruri care ar fi bine să fie uitate sau şterse mai bine, din toate cărţile.[26]

În ciuda tuturor acestor rezerve şi opoziţii, cartea tipărită a devenit cea mai durabilă şi mai eficientă formă prin care a fost depozitată şi transmisă cunoaşterea. Cinci sute de ani mai târziu, forma ei este aproape identică. Industria s-a maturizat şi diferitele roluri s-au conturat din ce în ce mai precis. Tipograful s-a separat de editor, editorul s-a separat de librar. În secolul al XVIII-lea a fost conştientizat rolul autorului, iar în secolul următor au apărut primele legi cu privire la drepturile de proprietate intelectuală. Au apărut apoi agenţii literari, care intermediază între autori şi edituri. Producţia de carte s-a automatizat şi mai mult, începând cu presele tipografice puse în funcţiune de motoare cu aburi şi până la tiparul offset. Genurile literare s-au diversificat foarte mult, iar în anii 1930 a apărut ediţia broşată, mai ieftină şi mai portabilă.

Dar, deşi s-a schimbat dramatic felul în care sunt scrise cărţile, forma lor şi industria de profil au rămas aproape la fel de secole.

Însă ceva s-a schimbat. Stilul nostru de viaţă a devenit într-o măsură din ce în ce mai mare digital. Invenţia computerelor la jumătatea secolului XX şi a internetului la sfârşitul aceluiaşi secol au schimbat cu totul felul în care comunicăm, ne informăm, lucrăm şi – în general – acţionăm. Poşta a fost înlocuită de e-mail, iar scrisorile de mână sau ilustratele poştale mai există doar ca hobby sau ca piese de muzeu. Maşina de scris a cedat locul computerului personal într-un interval de doar 20 de ani. Fotografia a devenit în numai 10 ani complet digitală şi astăzi este o adevărată ordalie să mai găseşti de cumpărat filme foto. Muzica este din ce în ce mai rară pe suport fizic şi din ce în ce mai mult cumpărată în format digital. Marile producţii cinematografice sunt filmate cu camere digitale, expuse cu proiectoare digitale şi descărcate online direct pe computer sau pe media playerul conectat la televizor.

Noile tehnologii şi practici tulbură deja *status quo*-ul construit cu migală timp de multe decenii de diferite industrii, cum ar fi cea muzicală, cinematografică, presa scrisă sau televiziunea. Accesul la internet a

modificat radical felul în care ne informăm, în care comunicăm şi în care ne relaxăm. Cu toate acestea, industria cărţii pare că îşi doreşte să fie cât mai puţin deranjată de ceea ce se întâmplă în jur.

> „Dar, deşi aceste ecrane ne oferă un potenţial nelimitat, iar oamenii le folosesc în fiecare zi a vieţii lor pentru a livra şi pentru a consuma informaţie, există o arie a cunoaşterii care este sacrosanctă, văzută ca şi cum ar fi de neatins din punct de vedere al utilităţii sale şi dincolo de orice umbră de îndoială prin însăşi natura ei. Mă refer la cuvintele care se găsesc *în cărţi*.“[27]

Muzica a cunoscut în decurs de un singur secol, mai multe forme în care a fost stocată şi transmisă: cilindrul de ceară, discurile de vinil, banda de magnetofon, caseta, CD-ul, formatele digitale (MP3). Filmul, la fel, a trecut prin mai multe medii de reproducere în masă: rola de film, casetele Beta, casetele VHS, VCD, DVD, Blu-Ray, ajungând acum la numeroase formate digitale (AVI, WAV, MP4 etc.). Cartea, însă, a cunoscut în întreaga ei istorie doar trei forme majore (tablele de lut, ruloul de papirus, codexul) şi nu s-a mai schimbat aproape deloc de 500 de ani. Dacă am compara istoria cărţii cu istoria muzicii, de exemplu, „cărţile au rămas într-un stadiu incipient (undeva între vinil şi magnetofon)“.[28]

Discuţiile despre moartea cuvântului tipărit există începând cu anii 1950. Moartea cărţii a fost profeţită de nenumărate ori în cursul ultimelor decenii. Cu toate acestea, producţia mondială de carte nu scade, din contră, creşte de la an la an. Iar cărţile electronice reprezintă încă la nivel global o mică parte din această piaţă. Dar nu mai există niciun dubiu că trăim într-o lume digitală, iar computerele şi internetul joacă deja un rol hotărâtor în vieţile noastre. Din ce în ce mai mulţi oameni citesc prin intermediul unui ecran. Fie că ne dăm seama sau nu, deja consumăm o cantitate enormă de conţinut în format digital: e-mailuri, presă, bloguri, documente, rapoarte.

> „Invenţia internetului omoară încet, încet cuvântul tipărit, eliminându-i necesitatea pentru majoritatea oamenilor. Informaţia şi ştirile sunt diseminate mult mai rapid prin website-uri, iar majoritatea oamenilor comunică prin e-mail. […] Nevoia de tipăritură dispare treptat […].“[29]

Putem observa ceea ce s-a întâmplat în industria muzicală pentru a ne face o idee despre direcţia în care se îndreaptă lucrurile. În octombrie 2001 se lansa gama iPod, un player muzical ce a schimbat atât stilul de viaţă al întregului glob, cât şi industria muzicală în ansamblu. Dispozitivul care promitea „1000 de cântece în buzunarul tău“ s-a vândut în peste 220 de milioane de exemplare în primii şapte ani de la lansare. Magazinul de muzică digitală care a fost deschis în 2003 pentru a oferi muzică posesorilor de iPod a devenit, în aprilie 2008, cel mai mare magazin de muzică din Statele Unite[30]. În februarie 2010 a devenit cel mai mare magazin de muzică din lume, deşi vinde conţinut *doar în format digital*. Până în februarie 2013, **peste 25 de miliarde de cântece** au fost descărcate din iTunes Store.[31]

De ce nu a urmat şi industria cărţii un curs asemănător? Parţial din cauză că oamenii iubesc cărţile, în toată fizicalitatea lor. Iubesc forma, mirosul lor, atingerea hârtiei şi foşnetul paginii. Iubesc felul în care arată cărţile în bibliotecă sau pe birou. Multe case găzduiesc biblioteci de sute de volume, adunate pe parcursul întregii vieţi, unele chiar moştenite de la părinţi sau bunici. Cartea nu este doar un obiect pentru bibliofili: este ceva de care te ataşezi şi ceva ce îţi stârneşte devotamentul. Ceva ce nu vrei să înlocuieşti cu un ecran de computer.

Dar publicul nu este format numai din bibliofili. Lor li se opun din ce în ce mai puternic tehnofilii, acea categorie de oameni care, indiferent de epocă sau continent, au lăudat virtuţile tehnologiei şi s-au grăbit să se bucure de beneficiile ei. Cărţile electronice au avantaje incontestabile în faţa cărţilor pe hârtie: stocarea a mii de cărţii în câteva sute de grame, portabilitatea, indexarea şi căutare instantă, livrarea în câteva secunde, protejarea mediului ş.a. Dar argumentul pe care îl auzim cel mai adesea invocat este cel legat de experienţă. Cărţile electronice nu sunt „la fel“ – nu au aceeaşi valoare sentimentală, nu oferă aceleaşi percepţii senzoriale.

Problema cea mai mare constă în faptul că industria editorială este formată într-o măsură covârşitoare din bibliofili, pentru care dispariţia cărţilor aşa cum sunt astăzi seamănă cu un coşmar desprins din romanul lui

Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*. Editorii *nu vor* să își imagineze cum ar putea arăta viitorul pentru că sunt foarte mulţumiţi cu ceea ce le oferă prezentul. Iar acest prezent stă pe umerii unei tradiţii de jumătate de mileniu, tradiţie pe care meseria lor o revendică şi o indică drept un semn al distincției.

> „Această ubicuitate neîntreruptă a cuvântului scris i-a îmbrobodit pe cititori şi editori într-un fals sentiment de siguranță. Deoarece cărțile au fost așa cum sunt de atât de mult timp, industria nu este capabilă să își imagineze ceva diferit față de ceea ce există deja. Dar este evident că următorul pas în evoluția cărților va fi foarte similar cu cel al muzicii: forma ei fizică va înceta în final să mai existe sau va fi diminuată semnificativ. În schimb, majoritatea operelor scrise vor evolua în fișiere electronice care vor fi distribuite, cumpărate, vândute şi citite pe dispozitive electronice.“[32]

Cei care deţin sau conduc edituri, la rândul lor, se tem de schimbările aduse businessului lor. Ideea că, de la o zi la alta, s-ar putea modifica felul în care cartea este produsă, distribuită, marketată şi vândută reprezintă pentru ei un coşmar la fel de mare, întrucât ar trebui să arunce la coş tot ceea ce ştiu şi să îşi regândească afacerea din temelii. Ca urmare, editurile relegă digitalul unui viitor nedefinit, probabil îndepărtat, şi, dacă s-ar putea, nu în timpul vieţii lor. Cartea electronică e pentru alte generaţii, nu pentru a lor. Iar acest mod de a accepta la suprafaţă că viitorul aparţine cărţii electronice, combinat cu speranţa interioară că, de fapt, asta nu se va întâmpla niciodată se aseamănă destul de mult cu felul în care tânărul Augustin îşi dorea castitatea: „Dă-mi, Doamne, cartea electronică, dar nu acum.“

> „Cu cinci sute de ani în urmă, când cărţile produse în masă au fost introduse pentru prima oară, au fost întâmpinate cu acelaşi grad de scepticism cu care este primit astăzi mediul digital. Bibliile lui Gutenberg, indiferent cât de mult le prețuim astăzi, nu au fost primite cu brațele deschise. «Clericii medievali au văzut cărțile tipărite ca pe niște impostori ai manuscriselor decorate de mână – inferioare din punct de vedere estetic, de neîncredere din punct de vedere textual și cu potențialul de a naște o diversitate periculoasă a opiniilor», scria Jacob Weisberg în *The New York Times* în 2000. Ecoul acestui mod de a percepe lucrurile se face auzit astăzi prin vocea unei elite care greșește în exact aceeași manieră prin ostilitatea sa față de publicarea în format digital.“[33]

Până la finalul secolului XX, cărţile au fost principalul mijloc de stocare şi diseminare a informaţiei. Dar industria editorială trebuie să accepte că internetul a devenit principalul vehicul de diseminare a informaţiei. Mediile electronice ne acaparează treptat viaţa de zi cu zi, iar noile generaţii sunt „născute digital“. Felul în care comunică şi consumă informaţie este unul electronic, iar problema cea mai mare, dincolo de dezbaterea tipărit vs electronic, rezidă în faptul că cititul, ca preocupare frecventă în rândul populaţiei, este în continuă scădere.

În noiembrie 2007, Jeff Gomez scria:

> „Industria editorială a scăpat până acum de examenul digitalului, dar acest răgaz nu mai poate dura foarte mult. Editarea de carte – una din cele mai vechi forme de producţie de bunuri cu valoare culturală – va trebuie să realizeze că schimbarea se apropie şi nimeni (nici iubitorii de carte şi nici industria cărţii) nu o va putea opri, la fel cum generaţia anterioară nu a putut opri acum o sută de ani ascensiunea automobilului.“[34]

La câteva zile după apariţia cărţii sale, schimbarea s-a petrecut. Amazon a lansat pe piaţă Kindle, dispozitivul care reprezintă pentru cartea electronică ceea ce Modelul T al lui Ford a fost pentru automobile.

Era digitală

Moartea cărţii tipărite a fost profeţită în nenumărate rânduri încă din anii 1950, când începea ascensiunea televiziunii.[35] În anii 1970, epoca marilor computere mainframe, moartea cărţii a devenit din nou un subiect central de dezbatere.

Prima carte electronică a fost creată la un astfel de computer. Pe 4 iulie 1971 Michael Stern Hart, student la Universitatea din Illinois, a primit acces la computerul mainframe al universităţii. Neştiind ce să facă, Hart a găsit din întâmplare în servietă o copie a Declaraţiei de Independenţă a Statelor Unite. S-a decis să transcrie textul în computer şi să îl facă accesibil în reţeaua de computere a universităţii, adăugând într-un comentariu că fişierul putea fi folosit şi distribuit în mod liber. Aşa a luat naştere Proiectul

Gutenberg, cea mai veche arhivă digitală, care își propune să încurajeze crearea și libera distribuție a cărților electronice. În martie 2013, proiectul reunea peste 42.000 de volume.

La sfârșitul anilor 1980, odată cu ascensiunea computerelor personale, moartea cărții a fost vestită din nou. Dar computerul nu era unealta potrivită pentru lectură, nu doar din cauza ecranelor mici și cu rezoluție inferioară de la acea vreme, ci și din cauza lipsei lor de portabilitate. Poziția impusă de computerul de pe birou nu este cea ideală pentru lectură. Desigur, petrecem ore în șir deasupra computerului și citim astfel mii de „pagini“. Dar, deși este instrumentul perfect pentru lucru, el nu este ceea ce ne-am dori pentru lectura din timpul liber. Mai mult, lipsa de portabilitate a computerului îl făcea nepractic pentru citit.

În anii ‘90 au apărut computerele portabile și, odată cu ele, primele încercări de producție și distribuție a cărților electronice pe CD-ROM. Viziunile unei piețe de carte electronică au proliferat, iar formatul digital a fost slăvit pentru capacitatea enormă de stocare și pentru posibilitățile de a dezvolta cărți interactive.

> „Pe măsură ce publicul a devenit din ce în ce mai obișnuit cu cititul de pe ecran, au apărut mai multe companii inovatoare: Palm, Everybook, Softbook ș.a. În 1998 a apărut Rocket eBook Reader, un dispozitiv dedicat pentru lectură, care putea stoca în jur de 10 cărți, cântărea aproape un kilogram și avea un preț de raft de 1200 USD.
>
> Dar la scurt timp după intrarea în noul mileniu, în ciuda faptului că sloganul «tiparul este mort» devenise un refren comun în presă, entuziasmul în legătură cu cărțile electronice era cu mult înaintea realității.“[36]

Adevărata inovație a venit abia în 2006, când a fost lansat Sony Reader. Dispozitivul reprezenta un progres major față de prima generație de *device*-uri datorită noii tehnologii din care era realizat ecranul. Sony Reader a fost primul dispozitiv care a folosit tehnologia E Ink, dezvoltată de compania cu același nume, și care elimina oboseala ochilor cauzată de ecranele LCD cu retroiluminare. Modelul dezvoltat de Sony avea portabilitatea necesară, oferea o capacitate generoasă de stocare, iar noul ecran imita în mare măsură calitatea hârtiei tipărite.

1998

1998

Rocket eBook

Primul eBook Reader

aprilie, 2004

Sony Librie

Primul eBook Reader e-ink

septembrie, 2006

Sony Reader PRS 500

Lansare

noiembrie, 2007

Amazon Kindle First generation

Lansarea platformei și eReaderului

noiembrie, 2009

Nook (First Edition WiFi +3G)

Lansarea platformei și eReaderului

aprilie, 2010

iPad, iBooks First Generation

Lansarea tabletei și a platformei

mai, 2010

Kobo eReader

Lansare

noiembrie, 2010

Nook Color

Lansarea tabletei

mai, 2011

amazonkindle

Vânzările de eBooks au depășit vânzările de carte tipărită

iunie, 2011

Nook Simple Touch

Lansare eReader cu ecran tactil

septembrie, 2011

Kindle Fire

Lansare tabletă

aprilie, 2012

Nook Glowlight

Primul eReader cu iluminare frontală

2012

octombrie, 2012

Kindle Paperwhite

Ecran de înaltă rezoluție și iluminare frontală

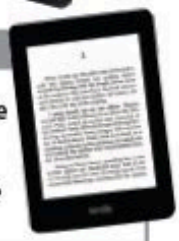

Infografic: Puncte de reper în dezvoltarea dispozitivelor şi a platformelor de carte electronică

O piață viabilă a cărții electronice începea să pară nu doar posibilă, ci și aproape de concretizare. Doar un an mai târziu, în toamna lui 2007, Amazon avea să introducă secțiunea de carte electronică odată cu debutul modelului Kindle. Deși nu impresiona ca design, iar prețul său de 399 USD era unul deloc neglijabil, Kindle s-a epuizat în doar cinci ore și jumătate de la lansare și a rămas fără stoc timp de cinci luni. Diferența adusă de Amazon era că dispozitivul lor beneficia de conectivitate GSM gratuită, iar magazinul de carte digitală cu care era integrat oferea o ofertă mult mai bogată decât cel condus de Sony.

Amazon a oferit clienților săi peste 90.000 de titluri încă din momentul lansării, iar lista de top a celor mai bine vândute 100 de titluri era disponibilă aproape integral. Prin comparație, magazinul de carte electronică operat de Sony nu avea decât 20.000 de titluri, iar procedura de achiziție era mult mai greoaie: cărțile trebuiau descărcate pe computer și transferate apoi pe dispozitiv prin conexiunea prin fir. Prin comparație, Kindle era integrat direct cu magazinul, iar cărțile erau trimise pe dispozitiv în doar câteva secunde, prin conexiune fără fir, iar intervenția utilizatorului nu era necesară în acest proces. Vânzările de eBooks au fost încurajatoare încă din prima zi, cu siguranță și datorită prețului nemaiîntâlnit până atunci, de 9,99 USD pentru orice bestseller.

Conectivitatea gratuită și fără fir prin rețelele de telefonie, care lega dispozitivul la un magazin Kindle cu o ofertă bogată, a fost factorul diferențiator. „Amazon a înțeles formula succesului: dispozitivul conta, dar piața de carte electronică avea să moară sau să prospere în funcție de cât de ușor era pentru clienți să cumpere cărțile pe care și le doreau, la un preț atractiv, cu tot confortul cu care îi obișnuiseră dispozitivele lor mobile din ce în ce mai puternice.“[37]

Vânzările de carte electronică au luat avânt încă din prima zi. Vânzările gigantului editorial Penguin din ultimii patru ani înainte de apariția Kindle ajunseseră la un total de 2,8 milioane. Numai în anul 2007, vânzările lor au

înregistrat 7,2 milioane USD, aproape triplu față de ceilalți patru ani la un loc. Iar rata de creștere a continuat în același ritm, vânzările din 2009 depășind cu 500% cifrele din 2008. La sfârșitul anului 2009, Amazon era magazinul care livra 9 din fiecare 10 cărți electronice vândute.[38]

Tot la sfârșitul anului 2009 au intrat pe piață alți jucători importanți. Lanțul de librării Barnes & Noble a lansat primul său model Nook, iar Kobo, o companie canadiană deținută inițial de lanțul de librării Indigo, a intrat pe piață în prima jumătate a anului 2010.

Dezvoltarea pieței de carte electronică

Creșterea pieței de carte electronică a cunoscut o explozie în Statele Unite în ultimii ani ai decadei 2000. În 2002, valoarea pieței de eBooks era estimată la numai 0,05% din valoarea totală a pieței de carte, fiind aproape inexistentă. Până la finalul lui 2006 a ajuns la 0,5%, în continuare având o pondere neglijabilă în vânzarea de carte.

În 2008 piața de carte electronică crescuse la 1,18%, după care într-un singur an valoarea ei a crescut de 2,5 ori, ajungând la 3,17% în 2009. În 2010 această valoare s-a dublat, ajungând la aproximativ 6,4%. Tot în acest an, gigantul Amazon a declarat că vânzările sale de eBooks au depășit vânzările de cărți cartonate (*hardcover*).

De aici încolo lucrurile s-au precipitat și piața de eBooks a cunoscut o adevărată explozie. La finalul lui 2011, valoarea pieței de eBooks era deja de 16,98% din totalul pieței de carte, ceea ce reprezintă o creștere de peste 530% în numai doi ani.[39]

La începutul anului 2012, 21% din populația americană declara că citise cel puțin o carte electronică în ultimele 12 luni. Iar studiile au arătat că adepții lecturii digitale cumpără și citesc mai mult decât o făceau înainte să își achiziționeze un dispozitiv dedicat.

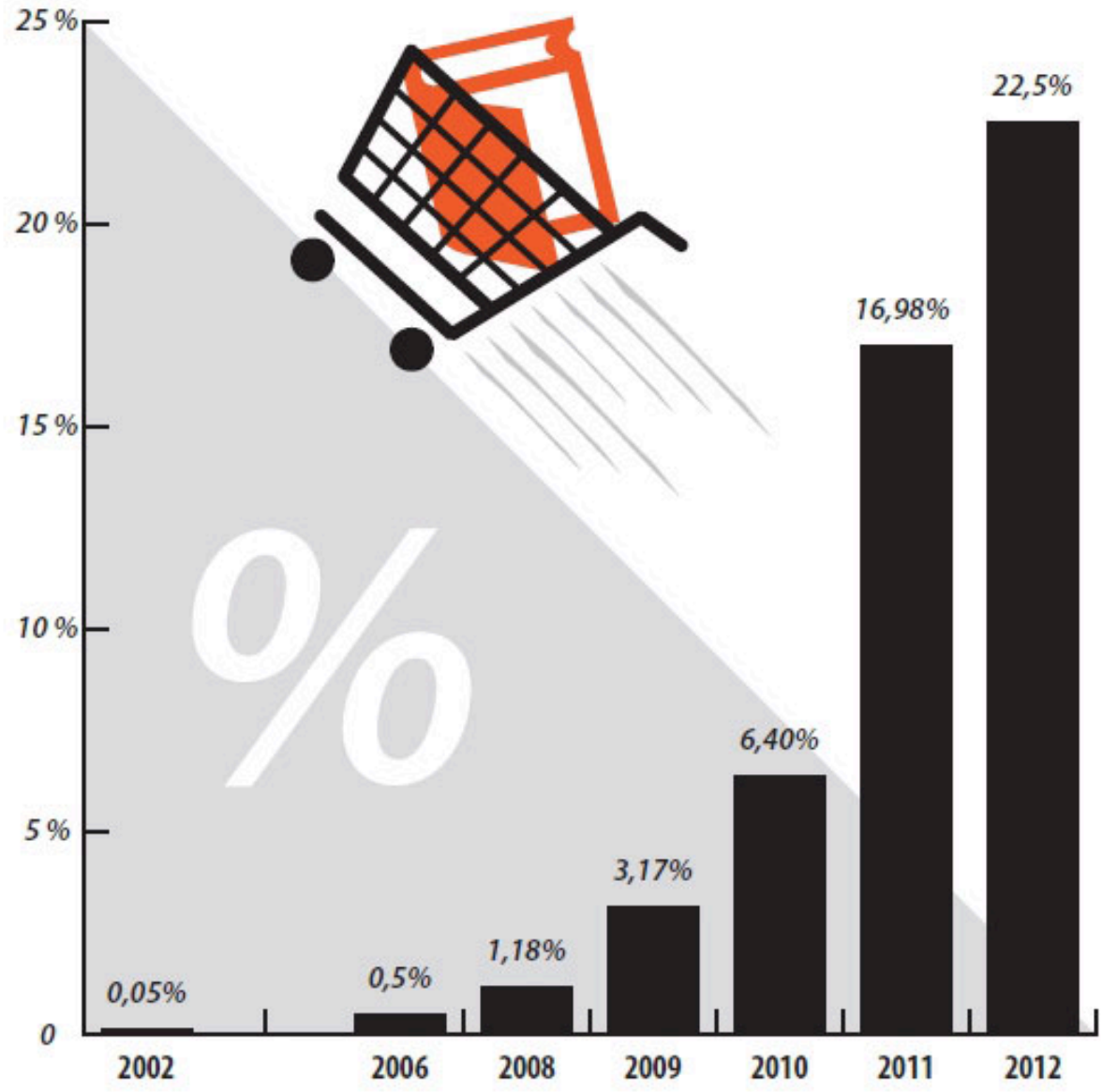

Grafic: Procentul reprezentat de vânzările de cărți electronice din totalul pieței – SUA

Cititorul mediu de carte electronică declara că a citit 24 de cărţi în ultimele 12 luni, în timp ce cititorul de carte clasică citise doar 15 cărţi în medie. Patruzeci şi doi la sută din cei care citesc în format digital declarau că petrec mai mult timp citind, iar posesorii de eReadere şi tablete se diferenţiau ca fiind cititorii cei mai avizi. De asemenea, cu cât au un

dispozitiv de mai mult timp, cu atât oamenii sunt mai predispuși să spună că dedică mai mult timp lecturii.[40]

Ca rezultat al acestor tendințe, în 2012 piața de carte electronică a crescut cu aproape 40%, ajungând la sfârșitul anului 2012 să reprezinte aproape un sfert din veniturile editurilor americane, constituind 22,5% din totalul pieței de carte. În cifre absolute, creșterea valorii pieței de eBooks a fost de la aproximativ 1,1 miliarde la 1,5 miliarde de dolari (nu sunt incluse segmentele de carte educațională, de carte de specialitate sau de *self-publishing*). Cartea electronică a devenit deja mai mult decât semnificativă.

Tot pe continentul nord-american, în Canada, vânzările de eBooks reprezintă 16% din totalul pieței de carte, iar un număr de 14% din populație declară că citește exclusiv în format electronic, conform unui studiu publicat de BookNet Canada pe 10 octombrie 2012. Asta și datorită faptului că eBookurile sunt considerabil mai ieftine, având un preț mediu de 8 dolari canadieni, față de 12,18 cât costă o ediție broșată și respectiv 19,09 CAD, prețul mediu al unei ediții legate.

Și în Marea Britanie cărțile electronice reprezintă o parte importantă din veniturile editurilor. Conform studiului publicat de asociația editorilor, volumele digitale reprezintă 12% din totalul pieței de carte.[41] În ciuda faptului că piața în ansamblu a scăzut în 2011, cartea electronică este în continuă creștere. Acest lucru se datorează vânzărilor din ce în ce mai bune de dispozitive. eBook Readerele au atins în 2012 un număr de 9,5 milioane de cumpărători, în timp ce tabletele și-au găsit 14,1 milioane de posesori. În Australia, altă națiune vorbitoare de limbă engleză, situația este relativ similară. Cartea digitală constituie 10% din totalul pieței de carte, iar 6% din populație citește exclusiv în format electronic.

Pe bătrânul continent, însă, noul format nu este încă la fel de puternic. În Franța, cartea electronică reprezintă aproximativ 3% din piață, conform raportului *L'édition en perspective* publicat de SNE (Syndicat national de l'édition). Deși cifra este mică, ea s-a triplat față de valoarea din 2011, când eBookurile reprezentau doar 1% din piață. O parte din vina pentru această situație o poartă și rata destul de mică de adopție a dispozitivelor de lectură,

în Franța fiind folosite 5 milioane de tablete și doar 500.000 de eReadere, cifre destul mici comparativ cu populația totală a Franței, de 48 de milioane de locuitori.

În Germania, volumele digitale reprezintă 2,4% din totalul pieței de carte. Și aici este vorba de o dezvoltare însemnată, față de 1% în anul anterior, ceea ce arată o creștere de aproape 250%. Dar și în acest caz trebuie ținut cont că, asemenea situației din Franța, marii jucători de pe piața internațională de carte, cum sunt Amazon, Apple sau Kobo, au pătruns în acest spațiu abia în 2011. Principala problemă este că doar 54% din titlurile nou apărute pe piață sunt lansate și în format digital, iar din catalogul activ, doar 29% din titluri pot fi achiziționate în format eBook.

Cartea digitală în România

În România, primele inițiative[42] de producție și vânzare a titlurilor în format electronic au apărut în a doua jumătate a anului 2009[43]. Primul proiect care a obținut sprijinul editorilor și s-a bucurat de multă expunere în presă a fost librariadigitala.ro. Își propunea să ofere cărți electronice în formatele ePub și Mobi, folosind Social DRM[44]. Conversia cărților la aceste formate urma să le fie furnizată editurilor cu titlu gratuit de către platformă. Din păcate, inițiativa nu a reușit să obțină finanțarea necesară pentru definitivarea soluției tehnice de conversie și livrare a conținutului, iar proiectul s-a stins treptat pe parcursul anului 2010.

Al doilea website de gen a fost MobileBook.ro, care s-a lansat oficial la târgul de carte Bookfest din iunie 2010. La lansare, site-ul nu găzduia decât o singură carte, numeroase alte volume fiind promise „în curând“. Cu toate acestea, MobileBooks nu a oferit niciodată cărți electronice, fiind un alt proiect încremenit în stadiul inițial.

La 1 octombrie 2010 se lansa cu foarte mult fast CorectBooks, o librărie digitală ce făcea parte dintr-un proiect online mult mai cuprinzător și foarte ambițios. Cărțile au devenit disponibile spre cumpărare o lună mai târziu. Formatul folosit era PDF, securizat cu soluția Adobe DRM.

CorectBooks nu a reuşit să convingă însă editurile importante de pe piaţă să publice în format electronic, de aceea oferta era restrânsă în momentul lansării. Nereuşind să convingă editorii, platforma Corect a început să convingă direct autorii. Sub denumirea de editura Virtual, a lansat un sistem de pseudo-self publishing prin care a adus în format digital peste 1.000 de titluri, în format ePub şi PDF. În ciuda ofertei care începea să fie consistentă, titlurile erau lucrări care apăreau pentru prima oară sau fuseseră publicate de edituri locale, dispunând de distribuţie şi vizibilitate redusă. Deşi din punct de vedere numeric oferta de carte electronică începea să fie însemnată, nu erau titluri căutate de publicul larg.

Tot în octombrie 2010 se lansau secţiunea de eBooks a editurii Nemira şi EditiaDigitala.ro. Platforma din urmă oferea titluri de la editurile Nemira, Art, Niculescu şi Casa de Pariuri Literare. Cărţile erau convertite prin eforturile librăriei Ediţia Digitală la formatele ePub şi Mobi. Adevărata noutate era însă că edituri importante de pe piaţă lansau titluri în format digital. În aceeaşi perioadă s-a lansat platforma BookByte.ro, care oferea cărţi în format PDF de la aceleaşi edituri, securizate cu Adobe DRM. Acestora li s-a adăugat în decembrie editura Humanitas, care a debutat cu primele sale 20 de titluri în format electronic.

Aproximativ un an mai târziu, piața s-a îmbogățit cu o nouă platformă. În octombrie 2011 se lansa secţiunea de eBooks a librăriei online Elefant.ro, un proiect lansat cu doar un an în urmă, dar ajuns foarte repede printre principalii jucători din industrie. Platforma oferea la lansare 500 de titluri în formatele ePub, Mobi şi PDF şi folosea un sistem dual de protecţie a cărţilor. Era folosit atât Adobe DRM, cât şi Social DRM, editura putând alege soluția pe care o preferă. Noutatea cea mai mare era că un nou set de edituri de tradiţie debutau în publishingul digital: Polirom, Corint, Trei şi Litera se alăturau editurilor Humanitas, Nemira şi Niculescu.

În iulie 2013, pe piața din România erau disponibile în mod legal aproximativ 3500 de cărţi în format electronic. Sistemul de protecţie folosit pentru majoritatea titlurilor era Adobe DRM, toți editorii mari optând pentru această criptare a cărţilor, din cauza condiţiilor din contractele

externe și a temerilor legate de piraterie. Editurile mai mici sau de nișă alegeau însă Social DRM și aveau un procent mult mai mare din portofoliu disponibil în format electronic (mergând până la un procent de 100% în format digital în cazul editurii Casa de Pariuri Literare).

Din punctul de vedere al vânzărilor, la nivelul anului 2012 piața a fost estimată la aproximativ 100.000 de euro. Secţiunea de eBooks a arătat o dinamică foarte bună, vânzările crescând cu 365% în primele 6 luni ale anului 2013 comparativ cu aceeași perioadă din anul anterior. Așteptările pentru anului 2013 vizează o creștere de cel puțin 250% față de anul anterior, fiind prognozate vânzări de aproximativ 300.000 de euro doar din cărți digitale.

Problema principală cu care se confruntă în continuare piața este o selecție foarte restrânsă de carte electronică disponibilă pentru cumpărare. Dintr-un portofoliu activ estimat la 60.000 de titluri tipărite, doar 5,8% erau disponibile în ediție digitală în iunie 2013. În ceea ce privește publicarea simultană în format electronic și tipărit, editurile sunt în continuare foarte reticente. Un număr foarte redus de titluri este lansat concomitent în ambele formate, editurile Polirom, Litera și Casa de Pariuri Literare fiind cele mai curajoase în această direcție. Majoritatea editorilor preferă să publice ediția digitală cu câteva luni întârziere față de ediția pe hârtie, probabil din dorința de a proteja vânzările pe canalul clasic al distribuției de o posibilă „canibalizare“ între cele două formate.

O altă problemă foarte mare pentru cartea electronică este lipsa unor actori importanți de pe piața editorială. Edituri importante, cum ar fi RAO, Grupul Editorial ART, Paralela 45, Publica, Teora sau Univers nu aveau disponibil, până la sfârșitul lui iulie 2013, nici măcar un singur volum în format electronic. Or, este evident că până când nu vor fi implicați în publishingul digital toți actorii majori de pe piață, nu vom putea de vorbi de o piață matură a cărții electronice în România.

1 Robert Darnton – *The Case for Books: Past, Present, and Future*, PublicAffairs, 2010 (ediție electronică).

2 „Tulpina de papirus era prelucrată prin uscare, presare și lustruire, obținându-se o suprafață netedă, un material suplu pe care se putea scrie.“ (Alexandru Ofrim – „Practici de lectură“, *Dilemateca*, anul V, nr. 51, august 2010, p. 15).

3 Redarea textului *in scriptio continua* nu folosea spații între cuvinte. Nu existau majuscule și nici delimitări între alineate și paragrafe. De aceea, întregul text era un șir neîntrerupt de caractere, fără spații sau semne de punctuație.

4 Scrierea continuă a supraviețuit atât Antichității, cât și decăderii ruloului de papirus ca formă predilectă a cărții. Scribii medievali au preluat acest sistem și abia în secolul al VII-lea s-a recurs la individualizarea cuvintelor în cadrul propozițiilor. Separarea cuvintelor a devenit sistematică și coerentă abia în secolul al XII-lea.

5 Alexandru Ofrim – „Practici de lectură“, *Dilemateca*, anul V, nr. 51, august 2010, p. 16.

6 „O consecință foarte importantă a trecerii de la volumen la codex a fost afirmarea unei noi ergonomii a lecturii, o amplificare a gesturilor de lectură, adaptarea corpului la noul aspect material al cărții. Forma dreptunghiulară și paralelipipedică a codexului permite cititorului să-și elibereze mai mult corpul. În timp ce cititorul ruloului de papirus era obligat să-și folosească amândouă mâinile pentru a-l derula lateral, cititorul codexului îl ține cu o singură mână sau poate să-l pună pe masă ori pe alt suport, întorcând-i lejer filele.“ (*Ibidem*, p. 18).

7 Aici merită notat că elementele paratextuale și dispozitivele vizuale care ghidează lectura (punctul, virgula, cratima) au devenit încetățenite abia în secolul al XII-lea, iar numerotarea paginilor devine normă mult mai târziu, în secolul al XV-lea.

8 David Finkelstein, Alastair McCleery – *An Introduction to Book History*, Routledge; ediția a doua, 29 noiembrie, 2012, p. 46 (trad. n.).

9 *Op. cit.*, p. 46.

10 *Ibidem*, pp. 46-47.

11 Sistemul *peciae* era un model comercial care a apărut la începutul secolului al XII-lea în universitățile italiene. În cadrul acestui model, cartea era împărțită în fascicule numite *peciae*, iar acestea erau apoi închiriate de către studenți, care își realizau propriile copii. Universitatea stabilea ce texte vor putea fi împrumutate prin acest sistem, iar sarcina realizării fasciculelor era încredințată unui librar. Acesta copia textul cu cea mai mare grijă, apoi oferea materialul pentru verificare universității, care aproba lucrarea și stabilea prețul cu care vor fi închiriate fragmentele.

12 David Finkelstein, Alastair McCleery, *ed. cit.*, p. 51 (trad. n.).

13 Pentru această secțiune vezi Diana Childress – *Johannes Gutenberg and the Printing Press*, Twenty-First Century Books, Minneapolis, 2008.

14 David Finkelstein, Alastair McCleery, *ed. cit.*, p. 50 (trad. n.).

15 Lucien Febvre, Henri-Jean Martin – *The Coming of the Book: The Impact of Printing 1450-1800*, Verso, ediția a treia, 2010.

16 Eltjo Buringh, Jan Luiten van Zanden – „Charting the «Rise of the West»: Manuscripts and Printed Books in Europe, A Long-Term Perspective from the Sixth through Eighteenth Centuries“, *The Journal of Economic History*, Vol. 69, Nr. 2 (2009), pp. 409–445.

17 *Idem*.

18 Incunabulele sunt materialele tipărite în Europa înainte de 1501.

19 David Finkelstein, Alastair McCleery, *ed. cit.*, p. 47 (trad. n.).

20 *Ibidem*, p. 47 (trad. n.).

21 Vezi Marshall McLuhan – *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division; ediția întâi, 1962.

22 David Finkelstein, Alastair McCleery, *ed. cit.*, p. 53 (trad. n.).

23 *Idem*.

24 *Ibidem*, p. 54.

25 David Finkelstein, Alastair McCleery, *ed. cit.*, p. 53 (trad. n.).

26 Robert Darnton – *The Case for Books: Past, Present, and Future*, PublicAffairs, 2010 (ediție electronică).

27 Jeff Gomez – *Print is Dead: Books in Our Digital Age*, Palgrave Macmillan, 2007, p. 11.

28 *Ibidem*, p. 15.

29 *Ibidem*, p. 39.

30 Comunicat de presă lansat de compania Apple, disponibil online la adresa: *http://www.apple.com/pr/library/2008/04/03iTunes-Store-Top-Music-Retailer-in-the-US.html* (ultima accesare: 25 iulie 2013).

31 Comunicat de presă lansat de compania Apple, disponibil online la adresa: *http://www.apple.com/pr/library/2013/02/06iTunes-Store-Sets-New-Record-with-25-Billion-Songs-Sold.html* (ultima accesare: 25 iulie 2013).

32 *Ibidem*, p. 16.

33 Jeff Gomez, ed. cit., p. 43 (trad.n.).

34 Jeff Gomez, ed. cit., p. 29 (trad.n.).

35 Ca reacție la această amenințare, Ray Bradbury a scris *Fahrenheit 451*. Celebrul său roman distopic descrie o lume în care singura formă de divertisment și informare este ecranul, iar cărțile sunt în mod programatic distruse, apărate doar de o sectă de intelectuali refugiați în afara orașelor.

36 Andrew Richard Albanese – *The Battle of $9.99: How Apple, Amazon, and the Big Six Publishers Changed the E-Book Business Overnight*, *Publishers Weekly*, 2013 (ediție electronică).

37 *Ibidem.*

38 *Ibidem.*

39 Cifre comunicate de rapoartele anuale ale Association of American Publishers.

40 Studiu „The rise of e-reading“ realizat de Pew Research Center în perioada noiembrie 2011 – februarie 2012. Studiul este disponibil online la adresa: *http://libraries.pewinternet.org/2012/04/04/the-rise-of-e-reading* (ultima accesare: 28 iulie 2013).

41 *The UK Book Publishing Industry in Statistics 2012*, studiu publicat de Publishers Association din Marea Britanie.

42 În acest text ne concentrăm doar asupra inițiativelor „moderne“ de publicare în format electronic. Nu sunt luate în calcul cărțile electronice pe suport CD-ROM de la sfârşitul anilor ‘90. Cartea electronică în forma ei „modernă“ este cea care se livrează în format electronic online, nu pe suport dur (indiferent dacă acest suport este discheta, CD-ROM-ul etc.).

43 Trebuie menționat că prima întreprindere profesionistă de publicare în format electronic aparține portalului cultural LiterNet, care a lansat Editura LiterNet încă de la finalul anului 2011. Cu toate acestea, demersul nu a fost niciodată unul comercial, iar cărțile publicate electronic nu au fost făcute disponibile pentru download în formate dinamice. De aceea, în acest subcapitol luăm în calcul doar inițiativele de a publica și comercializa eBooks în volum mare, folosind formatele încetățenite pentru cărți electronice (ePub, mobi).

44 Mai multe detalii despre aceste tipuri de fișiere și securizări vor fi oferite în capitolul 3, „Formate și securizări“.

CAPITOLUL 2

Ce aduce nou lectura digitală

Ce este cartea (electronică)?

Când încercăm să facem puţină ordine în această dezbatere asupra viitorului cărţii şi asupra prevalenţei unuia sau a altui format, trebuie să facem un pas în spate şi să punem între paranteze întreaga controversă. Pentru a putea descâlci situaţia, ar trebui, înainte de toate, să răspundem la o întrebare simplă şi dificilă în acelaşi timp: Ce este o carte? Este cartea ca rulou de papirus în mod esenţial diferită de cartea în formă de codex? Este cartea tipărită diferită de sora ei electronică? Există atâtea definiţii ale cărţii câte forme ale cărţii sunt?

Pentru antici, cartea era ruloul de papirus. Pentru medievali, cartea era codexul scris de mână pe piele de viţel, decorat cu miniaturi şi letrine elaborate. Pentru omul modern, cartea este o sumă de file tipărite, legate între două coperte de carton tare. Pentru omul postmodern, cartea este un fişier electronic pe care îl descarci. Sunt toate aceste definiţii corecte în acelaşi timp?

Sau poate niciuna dintre ele nu surprinde esenţa a ceea ce numim în mod comun „carte“?

Anthony Burgess spunea în cartea sa *99 Novels*:

> *BOOK* can be taken as an acronym standing for Box of Organized Knowledge. The book called a novel is a box from which characters and events are waiting to emerge at the raising of the lid.

Am putea traduce în limba română astfel:

> *CARTE* poate fi considerat un acronim pentru Cunoaştere Aranjată în Recipient TErestru. Cartea numită roman este un recipient din care personajele şi întâmplările aşteaptă să iasă la lumină de îndată ce este ridicat capacul.

Oare nu cumva esenţa unei cărţi este tocmai această **unitate de cunoaştere organizată**, fie că vorbim de un roman (unde cunoaşterea este o operă a imaginaţiei), fie de un tratat (unde cunoaşterea este o operă a raţiunii)? În acest caz, forma cărţii reprezintă doar un container pentru această cunoaştere structurată. Formatul, indiferent de natura sa – papirus, codex, carte tipărită, eBook –, este doar un mod de a stoca şi transmite această cunoaştere. *Căci aceasta este esenţa cărţii – să arhiveze pentru generaţiile viitoare şi să transmită pentru generaţiile curente cunoaşterea care a fost creată prin opera imaginaţiei şi a raţiunii oamenilor, indiferent de epoca în care au trăit*.

> „Cunoaşterea este cea care contează, iar ea poate fi stocată într-o varietate de forme digitale, care sunt mult mai eficiente decât o simplă «cutie» a tipăriturii fizice. Aceste formate electronice, care fac posibile şi trăsături incredibile de interactivitate, abia încep să fie create şi experimentate la scară largă, iar impunerea lor va fi cea mai mare evoluţie de la Gutenberg încoace.“[45]

Dacă analizăm toate trăsăturile revoluţiei Gutenberg, vom observa că partea digitală ridică la o altă putere toate inovaţiile aduse de tipar.

Invenţia lui Gutenberg a eliberat cartea deoarece noul mijloc de producere al ei era mult mai eficient. Cărţile puteau fi create mai repede, devenind astfel accesibile unui număr mai mare de oameni. Cartea electronică duce această posibilitate la un nou nivel: pentru a crea cărţi electronice nu mai este nevoie de alte mijloace fixe în afara unui computer şi a unor programe specializate. Nu sunt necesare materii prime brute. Singura materie primă folosită în crearea unei cărţi electronice este dată de efortul şi creativitatea umană. Nu este nevoie de plumb, de hârtie sau de cerneluri. Oricine poate crea un eBook.

Presa tipografică a eliberat cunoaşterea şi a făcut-o accesibilă tuturor. Dar cartea în format digital poate duce această lucrare şi mai departe,

deoarece zeci de mii de volume ale literaturii clasice sunt disponibile pentru download gratuit. În fiecare zi, o nouă operă intră în domeniul public, iar din acel moment ea poate fi digitalizată și făcută disponibilă în mod gratuit pentru toți. Există deja biblioteci virtuale ce însumează sute de mii de volume și cuprind toate marile opere scrise ale omenirii – toate acestea îi sunt disponibile fără cost oricui beneficiază de o conexiune la internet, indiferent de limbă, țară sau continent.

Tiparul a făcut posibilă circulația ideilor la o viteză mult mai mare deoarece, în momentul în care cartea a devenit un bun produs în număr mare, au apărut rețele de distribuție națională și internațională. Dar volumele digitale au deja la dispoziție cea mai bună rețea de distribuție care a fost creată vreodată: internetul. În epoca internetului, viteza cu care circulă informația este calculată în secunde sau milisecunde. Cartea în formă electronică ajunge în doar câteva secunde în orice parte a globului, indiferent de geografie, granițe sau moment al zilei.

Cartea tipărită a făcut posibilă formarea comunității științifice. Dar cartea digitală pune la dispoziția comunității academice cea mai puternică unealtă: indexarea. Odată cu formatul electronic, căutarea pătrunde în inima cărții. Cu doar câteva atingeri de taste pot fi găsite toate ocurențele unei expresii nu doar într-o singură carte, ci într-o bibliotecă întreagă.

Ce mai rămâne din carte odată ce îndepărtăm „cutia“? Ce este un eBook?

Definiția cea mai simplă la care putem recurge ar fi că un eBook este, nici mai mult, nici mai puțin, un text (însoțit sau nu de imagini). Doar că acest text, în loc să fie tipărit cu cerneală pe celuloză, este stocat într-un fișier electronic. Fișier care, la rândul său, poate fi redat pe mai multe dispozitive. Cartea digitală, pentru a se expune privirii, are nevoie de un suport, de un ecran de un anumit tip pe care să fie proiectată, în-tipărită.

Doar astfel ea poate păși într-o formă neobișnuită de materialitate, devenind accesibilă văzului. Cartea electronică este, dintr-un anumit punct de vedere, forma angelică a cărții clasice. Este cartea eliberată de

materialitatea ei primară și redusă la esență. *Cartea electronică este doar conținut*.

Avantajele cărții electronice

Marea noutate a cărţii electronice nu este numai renunţarea la suportul material sau redefinirea modalităţilor de producţie și distribuţie, ci redefinirea conceptelor care au stat până acum la baza meseriei de editor. Format, pagină, așezare în pagină, index, toate aceste concepte suferă modificări radicale de îndată ce păşim în mediul digital. Formatul nu se mai traduce în milimetri sau în „broșat“ și „legat“, ci în terminaţii ale fișierelor electronice (*.epub, *.mobi, *.pdf). Pagina nu mai este un element fix de referință, ci devine fluidă.

Dispozitivele de lectură digitală au capacitatea de a pagina și repagina textul în mod dinamic, așezându-l pe hârtia virtuală în funcție de dimensiunea ecranului și de preferințele cititorului. Pagina poate fi configurată și reconfigurată după dorința celui care privește. La fel cum fotografia digitală a oferit posibilitatea ca fiecare dintre noi să își poată retușa și lista la imprimantă propriile fotografii, ediţiile digitale ne permit ca textul să se așeze în pagină după dorința fiecărui cititor. Iar textul nu mai este captiv: el poate fi copiat sau trimis pe rețele sociale direct din aplicația de lectură.

Redefinirea conceptului de pagină

Într-un sens, adevărata noutate a cărţii electronice o constituie redefinirea conceptului de pagină. De la invenția codexului, pagina a fost unitatea de măsură și elementul ordonator folosit pentru a-i conferi unui text forma sa de carte, o structură fixă, construită de tipografi și apoi de editori, după care este ritmat întregul conținut.

Cerneala electronică ne permite să ne dispensăm de conceptul actual de pagină fără a reveni la curgerea liniară a papirusului. Formatele dinamice create special pentru cărţi electronice aduc o schimbare radicală în experienţa de lectură şi în felul în care cartea ni se prezintă vederii.

Deoarece un eBook este construit pentru a fi afișat pe ecrane de diferite dimensiuni, pagina fixă a hârtiei tipărite este înlocuită de o pagină virtuală, care este configurată în funcție de dimensiunea ecranului pe care este proiectată cartea. Forma cărţii nu mai este stabilită de editor, ci este fluidă, adaptabilă.

Personalizarea experienței de lectură

Această fluiditate nu se referă doar la dimensiunea suprafeței pe care este afișat textul, ci pătrunde în toate elementele cărţii. Deoarece formatele dinamice permit ca textul „să curgă“ și să se rearanjeze în pagină, putem modifica toate aspectele legate de afișare. O carte electronică ne permite să modificăm corpul de literă cu care este redat textul şi să alterăm dimensiunea lui. De asemenea, putem modifica interlinierea (distanţa între două rânduri consecutive de text) și oglinda (distanța între text și marginile ecranului).

Aceste trăsături nu sunt doar accesorii, ci marchează o adevărată schimbare de paradigmă. Pentru prima oară în istorie, cartea nu mai arată strict așa cum vrea editorul care a creat-o, ci poate lua forma pe care o dorește cititorul. Astfel pot fi eliminate de către utilizator situațiile în care editorul optează pentru un corp de literă prea mic, deoarece dimensiunea textului poate fi mărită până la nivelul confortabil fiecăruia. Interlinierea poate fi ajustată pentru o lizibilitate îmbunătățită, iar oglinda poate fi micșorată pentru o viteză mai mare de lectură.[46]

Fiecare cititor își poate configura pagina virtuală a cărţii după bunul plac. Editorul şi-a pierdut monopolul asupra felului în care cartea se prezintă vederii.

Sublinieri și adnotări

Într-o o carte electronică putem adăuga oricâte marcaje și însemnări pe text fără a-l compromite. Sublinierile de care nu mai avem nevoie pot fi șterse fără a lăsa nicio urmă. Atunci când facem adnotări pe marginea textului nu mai depindem de oglinda lăsată de editor, nu mai este nevoie să folosim un scris minuscul doar pentru ca să încapă notița dorită. Putem crea oricâte însemnări și le putem șterge oricând, iar cartea va reveni, ascultătoare, la curățenia sa primară. Cartea electronică permite, așadar, oricâte „abuzuri“ din partea cititorului și poate, de asemenea, reveni oricând la forma inițială.

Indexare

În cărțile clasice, pentru a găsi cu ușurință locurile în care este tratat un anumit subiect avem ca singură opțiune consultarea unui index (în cazul în care acesta există). Editorii alcătuiesc un index de nume, de locuri sau de termeni, indicând numărul de pagină ca referință pentru fiecare ocurență. Cu toate acestea, locul în pagină unde apare termenul nu este definit, de aceea este nevoie să scanăm întregul conținut al paginii în căutarea paragrafului relevant. În majoritatea situațiilor, cărțile nu oferă un index, ceea ce face din căutarea termenilor de interes o procedură și mai anevoioasă. Paginile trebuie scanate vizual, iar procesul este unul supus erorii într-o mare măsură. Conținutul unei cărți tipărite este, din acest punct de vedere, opac și nu poate fi accesat în mod direct.

Cartea electronică rezolvă această problemă în totalitate deoarece permite accesarea imediată a termenilor de interes. Căutarea într-o carte electronică se face instant și oferă lista completă a tuturor ocurențelor unui cuvânt sau ale unei expresii. Accesarea locurilor în care apare termenul respectiv este la un click distanță. De aceea, conceptul de index devine în mare măsură superfluu, servind doar ca ajutor pentru identificarea principalelor subiecte tratate în carte.

Deoarece conținutul cărții electronice poate fi indexat în totalitate, căutarea se poate extinde de la volume individuale la biblioteci întregi. Este ceea ce a încercat Google prin proiectul Google Book Search: în aprilie 2013, baza lor de date cuprindea conținutul integral a peste 30 de milioane de volume. În ciuda controversei suscitate de proiect (procesul intentat companiei de către autori și editori nu a ajuns nici până astăzi la o soluționare), Google a demonstrat că ideea unei biblioteci universale, care să cuprindă toate volumele scrise vreodată, nu este deloc utopică. Mai mult, nu este doar posibilă, ci și realizabilă în timpul vieții noastre. O asemenea bibliotecă nu poate fi decât digitală. Prin intermediul ei, oricine, indiferent de localizarea geografică, ar putea avea acces la toate textele omenirii.

Dicționarul – de la conținut la funcție

Dicționarele au fost întotdeauna un tip aparte de carte. Dacă toate celelalte cărți sunt create pentru a fi parcurse de la un capăt la altul, dicționarele există pentru a fi consultate doar pe măsura nevoii de moment.[47] Dicționarele sunt cărți prin care înțelegem toate celelalte cărți. Din acest punct de vedere, ele sunt definite într-o măsură mult mai mare prin funcția lor decât prin formă. Ele nu doar redau un conținut, ci *îl definesc*.

De aceea, dicționarele au fost încorporate în majoritatea dispozitivelor și aplicațiilor de lectură. Ca atare, dicționarul devine o funcție printre altele, cum sunt accesarea cuprinsului sau plasarea unui semn de carte. Pe dispozitivele cu suprafețe tactile este de ajuns să ținem degetul apăsat pe un cuvânt și, în afara opțiunilor de subliniere sau însemnare, vom avea și opțiunea de a căuta definiția acelui cuvânt în dicționar.[48] În felul acesta avem acces direct la definiție, fără a întrerupe lectura și fără a ieși din carte.

Conținut îmbogățit

În mod tradiţional, cărţile pot cuprinde doar text, imagini şi diferite materiale grafice (tabele, scheme, grafice, hărţi etc.). În formă electronică, însă, cartea poate încorpora şi conţinut audio şi video. Dacă toate celelalte trăsături pe care le-am amintit până acum reprezentau simple extensii ale capacităţilor cărţii tipărite, acest aspect este definitoriu pentru spaţiul digital.

Cartea electronică poate fi o carte vorbită în acelaşi timp, căci textul poate fi însoţit de lectura autorului. În cazurile cursurilor lingvistice, nu mai este nevoie de anexarea unui suport audio (casetă sau CD). Materialele rostite pot fi accesate direct din conţinutul lecţiei, de pe acelaşi dispozitiv. Capacitatea cărţii digitale de a fi şi carte sonoră în acelaşi timp este, de asemenea, o trăsătură utilă pentru persoanele cu deficienţe de vedere. Nu în ultimul rând, cărţile pentru copii pot oferi o experienţă mult mai bogată prin sincronizarea parcurgerii textului cu lectura lui.

Deoarece cartea electronică devine o experienţă multimedia, şi arta povestirii se poate folosi de aceste modalităţi diferite de a-l impresiona pe cititor. O poveste poate începe printr-un text, poate continua printr-un material video, poate apoi reveni la text, o porţiune poate fi verbalizată, şi aşa mai departe. Lectura poate fi acompaniată de experienţa sonoră (prin sunete de fundal, acordate tonului povestirii), poate fi completată prin pasaje citite sau poate fi continuată prin pasaje video. Muzica poate deveni, de asemenea, o parte integrantă din experienţa lecturii.

Potențialul tuturor acestor posibilităţi abia începe să fie explorat. Conceptul de „vook“ există deja (*video book* – carte care combină textul, materialul video şi reţelele sociale) şi foarte multe edituri de tradiție dezvoltă cărţi ca aplicaţii multimedia. Este imposibil de prevăzut modul în care posibilitatea de a combina medii diferite va afecta felul în care spunem şi ascultăm povești.

O comunitate globală a cititorilor

Datorită faptului că dispozitivele de lectură sunt conectate la internet, ele fac posibilă interacţiunea cu orice alt cititor de pe mapamond. Citind în format electronic, putem cu foarte mare uşurinţă selecta şi trimite pe reţele sociale pasajele preferate. De asemenea, putem vedea pasajele cele mai subliniate de alţi cititori care au parcurs cartea, participând astfel la o comunitate cu adevărat globală de cititori.

În perioada antică, lectura era o activitate socială. Textele erau citite cu voce tare în spaţii publice, iar cartea aduna în jurul celui care o rostea o comunitate mică de oameni care participau la actul lecturii. Abia în perioada modernă lectura a devenit o activitate practicată în tăcere şi în solitudine. Cartea digitală permite ca lectura să fie intimă şi socială în acelaşi timp. Pot fi izolat în camera mea, dar am acces la tot ce au considerat interesant cititorii din întreaga lume. Citesc singur şi în tăcere, dar pot discuta cu ceilalţi prin reţele sociale pe marginea pasajelor preferate.

Cartea electronică permite o lectură deschisă şi socială, şi întregul Glob poate participa la această conversaţie.

Interactivitate

Textul tipărit este inert. Odată imprimat pe pagină, intră într-o sferă a pasivităţii absolute. Nu mai poate fi schimbat, nu poate reacţiona în faţa cititorului. În universul digital, cartea poate reacţiona la atingere şi altfel decât doar pentru a schimba pagina. Un eBook permite interacţiunea, face posibilă manipularea conţinutului de către cel care îl parcurge. O imagine dintr-o carte poate fi vizualizată pe tot ecranul, un chestionar ne va permite să selectăm răspunsurile şi să primim confirmarea sau infirmarea corectitudinii în timp real. Ordinea în care parcurgem cartea poate diferi în funcţie de interesele noastre, iar accesul la conţinut poate fi condiţionat de răspunsurile pe care le dăm (de exemplu, completarea corectă a unui test grilă la finalul unei lecţii). Conţinutul însuşi poate fi modificat de felul în

care interacționăm cu el (o povestire poate avea diferite deznodăminte în funcție de personalitatea celui care citește, de pildă).

Prin interactivitate, cartea oferă posibilități extraordinare pentru mediul educațional, atât în ce privește cărțile cu activități pentru copii, cât și manualele școlare. Conținutul devine mult mai atrăgător dacă poate fi atins și manipulat. Cartea poate reprezenta o experiență vie, care acționează și reacționează la gesturile celui care o citește.

Ediție re-re-revăzută

Oricine a lucrat pentru o perioadă mai lungă de timp într-o editură știe că nu există o carte perfectă. Așa cum pentru autor cartea este „gata“ atunci când i-o cere editorul, pentru editor cartea este „gata“ atunci când trebuie trimisă la tipar. Atât autorul, cât și echipa redacțională pot lucra la o carte pentru o perioadă de timp virtual nesfârșită în căutarea perfecțiunii. Dar și editorul, și autorul își doresc în primul rând ca acea carte să ajungă cât mai repede „pe rafturi“. De aceea, cu onestitate putem spune că nu există ediții perfecte. În orice carte se strecoară greșeli, mai mici sau mai mari, mai multe sau mai puține.

Pentru o carte tipărită, singura șansă de a corecta aceste greșeli este de a anexa o erată. Altminteri, acele greșeli vor putea fi corectate abia la o a doua ediție, care ar putea apărea după câțiva ani, sau poate niciodată. În cazul edițiilor digitale, însă, cartea poate fi oricând corectată. Aici nu există stocuri de sute sau mii de exemplare care nu mai pot fi modificate în niciun fel. Ediția electronică are un tiraj virtual infinit, deși este la fel de corect să spunem că, în orice moment, stocul ei este zero. Asta pentru că un nou exemplar dintr-un titlu electronic este creat prin multiplicare exact în momentul în care cineva dorește să îl cumpere. De aceea, dacă astăzi un cititor ne semnalează o greșeală, tot astăzi putem actualiza ediția aflată la vânzare cu un fișier în care acea problemă este rezolvată. Mai mult, toți ceilalți cumpărători pot fi imediat anunțați pe e-mail că există o versiune nouă a cărții pe care o pot descărca. În cazul dispozitivelor integrate direct

cu librăria, aceste actualizări pot fi sincronizate şi cu dispozitivul, fără ca utilizatorul să întreprindă vreo acţiune.

Greşelile vor apărea întotdeauna, iar cartea electronică, prin felul în care e construită şi livrată, ne oferă o modalitate mai bună să corectăm aceste erori. Asta nu înseamnă că totul e permis în spaţiul digital doar pentru că poate fi mai uşor reparat. Pentru orice publicaţie, fie ea electronică sau tipărită, trebuie să ne dăm toată silinţa să ajungem la cel mai bun rezultat având în vedere resursele şi timpul de care dispunem. Dar, publicând în format digital, putem îmbunătăţi mai uşor ceea ce nu este suficient de bun.

45 Jeff Gomez, ed. cit., p. 18.

46 Citim mai repede atunci când coloana de text este mai îngustă, când conţine mai puţine cuvinte pe rând.

47 Deşi este posibil să parcurgem un dicţionar cap-coadă, asemeni unei cărţi obişnuite, această activitate poate fi catalogată mai mult ca experiment excentric. Putem frunzări dicţionarele, citind la întâmplare definiţii ale cuvintelor, dar în mod obişnuit le consultăm doar în momentele în care întâlnim un termen necunoscut.

48 Trebuie menţionat că, în majoritatea cazurilor, dispozitivele nu au încorporat şi dicţionar în limba română, predominante fiind dicţionarele de limbă engleză. Unele modele oferă un set mai mare de dicţionare, putând cuprinde 6 sau chiar 12 limbi. Pe măsură ce piaţa de carte electronică se globalizează tot mai mult, un număr din ce în ce mai mare de limbi va beneficia de dicţionar încorporat în dispozitivele şi aplicaţiile de lectură.

CAPITOLUL 3

Securizări și formate

DRM

DRM este un acronim de la *Digital Rights Management*, în traducere liberă „protecţia drepturilor digitale“. Sistemele de protecţie au apărut deoarece conţinutul în format digital ridică o problemă suplimentară. Dat fiind că un fişier electronic poate fi multiplicat instant, fără efort şi fără consum vizibil de resurse, dreptul de copiere al conţinutului trebuie să fie controlat. Întrucât utilizatorii nu respectă întotdeauna legislaţia în vigoare şi distribuie în mod liber opere pentru care nu au acest drept, au fost create sisteme DRM care îngrădesc distribuţia neautorizată.

Pentru protejarea drepturilor digitale există două metode posibile:

- Sisteme DRM „dure“ (care criptează conţinutul);
- Sisteme mai laxe, numite şi „Social DRM“.

Sisteme DRM „dure“

În esenţă, un sistem DRM este o modalitate de criptare a conţinutului. Astfel, fişierele nu vor putea fi accesate decât de utilizatorii care au dobândit acces în mod legal şi care deţin pe dispozitivul lor cheile şi certificatele digitale necesare, pe care le-au obţinut la momentul achiziţiei. Deşi fişierele pot fi în continuare copiate şi distribuite, nu vor putea fi deschise de alţi utilizatori, întrucât un sistem DRM „leagă“ un anumit

conţinut de un cont de utilizator.[49] Autentificarea cu acest cont de utilizator trebuie realizată pe fiecare dispozitiv care va fi folosit pentru accesarea conţinutului.

La nivel mondial, există foarte puţine soluţii de criptare a cărţilor electronice deoarece dezvoltarea unui astfel de sistem este o întreprindere costisitoare şi îndelungată. Universul sistemelor DRM este împărţit în două tabere.

Apple şi Amazon folosesc sisteme proprii de criptare a conţinutului digital, care nu pot fi licenţiate şi de alte companii. Apple a dezvoltat FairPlay, soluţie DRM folosită iniţial pentru muzică şi care astăzi le este aplicată cărţilor tipărite, filmelor şi cărţilor audio. Este compatibilă doar cu eBooks în format ePub. Amazon a preluat sistemul DRM al Mobipocket, pe care l-a modificat uşor. Soluţia lor este compatibilă doar cu fişiere de tip mobi[50] sau KF8. Aceste două sisteme sunt „închise“, nu pot fi folosite şi de alte companii, ceea ce înseamnă că fişierele digitale protejate achiziţionate de la Apple sau Amazon nu pot fi citite decât pe dispozitivele dezvoltate şi comercializate de aceste companii.

Toţi ceilalţi jucători de pe piaţă folosesc Adobe DRM (numit şi ADEPT). Soluţia dezvoltată de Adobe poate fi licenţiată şi utilizată de orice companie din lume[51] şi este compatibilă cu formatele ePub şi PDF. În momentul actual, 90% din platformele care comercializează cărţi electronice folosesc acest sistem de protecţie.

Deşi sistemele DRM „dure“ le dau editorilor un sentiment mai mare de siguranţă, ele au anumite dezavantaje clare pentru utilizatori. În cazul sistemelor închise cum sunt Amazon şi Apple, cărţile nu pot fi citite decât pe dispozitivele sau în aplicaţiile dezvoltate de compania de la care a fost făcută achiziţia. Cu alte cuvinte, utilizatorul este „blocat“ în acel ecosistem digital. Dacă decide să cumpere de pe altă platformă, va trebui să renunţe la toate achiziţiile anterioare, nu îşi poate „muta“ biblioteca electronică pe noua platformă.

Soluţia Adobe DRM permite operabilitatea între diferitele platforme de vânzare de carte electronică. Întrucât este un standard folosit de toţi ceilalţi

jucători din piață, cărțile cumpărate dintr-o anumită librărie pot fi citite pe orice dispozitiv capabil să redea fișiere securizate cu acest standard. Cu toate acestea, procedura este, în majoritatea cazurilor, mult mai greoaie pentru utilizator, care trebuie să își creeze un cont nou, să își descarce local cărțile și să le sincronizeze manual. De asemenea, nu toate dispozitivele sunt compatibile cu Adobe DRM, deși pot reda formatele ePub și PDF nesecurizate.

Din această bătălie a sistemelor DRM, clienții sunt cei care au de pierdut. Ei trebuie să aleagă între un univers închis, dar în care totul este foarte bine integrat și funcționează perfect, și un spațiu deschis, în care diferitele dispozitive sunt compatibile unele cu altele, dar în care experiența de utilizare este în general inferioară.

Social DRM

O a doua modalitate de a proteja cărțile electronice împotriva distribuirii neautorizate este ceea ce se numește „Social DRM“. Prin această procedură cărțile nu sunt criptate, de aceea nu poate fi vorba de un sistem DRM în adevăratul sens al cuvântului. În interiorul cărții sunt însă inserate datele de utilizator. Acest procedeu este numit și „tatuare“ și se poate aplica atât la nivel vizibil (utilizatorul își va vedea datele personale inserate într-una din paginile de deschidere ale cărții), cât și la nivelul codului „din spate“ (în fișierele HTML ale unui ePub, de exemplu). Astfel, utilizatorul poate să transmită cartea, inclusiv prin sisteme de file sharing, dar acest gest ar avea consecințe nedorite: sunt divulgate datele sale personale (nume, e-mail, număr de telefon etc.) și poate fi ușor identificat de instituțiile sau serviciile anti-piraterie. Cu alte cuvinte, ține de decizia utilizatorului dacă este dispus să își asume aceste riscuri. De aici și latura „socială“ a acestei proceduri, întrucât utilizatorul nu este blocat din punct de vedere tehnic să distribuie fișierele descărcate, dar este responsabil pentru faptele sale.

Acest sistem prezintă un avantaj foarte mare pentru cumpărător. Cărțile nefiind criptate, ele pot fi citite pe orice dispozitiv și în orice aplicație care

poate reda formatul cărții. De asemenea, utilizatorul nu mai trebuie să își creeze conturi suplimentare, nu trebuie să își autorizeze fiecare dispozitiv. Pentru a transfera o carte, o poate copia ca pe orice alt document personal.

De cealaltă parte, editorii nu au siguranța că toți clienții lor vor acționa în mod responsabil. De aceea, foarte puține edituri folosesc acest sistem. În general, editurile de dimensiuni mici sau editurile de nișă se încred în Social DRM. Adresându-se unui public restrâns, pericolul pirateriei nu este atât de mare. Cărțile piratate sunt cărțile cele mai căutate, iar editurile mici, în general, au o problemă mai mare de vizibilitate. De aceea pirateria nu este o problemă la fel de mare, din contră, poate servi ca un mecanism de promovare (mulți utilizatori nu ar fi ajuns să citească acele cărți dacă nu erau accesibile gratuit, iar o parte din ei se vor converti în clienți plătitori).

ePub

Formatul ePub este, astăzi, cel mai folosit format pentru cărțile electronice. În afara unui singur jucător (Amazon), este utilizat de toți actorii importanți de pe piața internațională de carte electronică: Apple, Sony, Google, Barnes & Noble, Kobo etc.

Formatul ePub a fost dezvoltat de IDPF (International Digital Publishing Forum) și a devenit standard oficial în septembrie 2007. A fost implementat ca un format deschis și universal, care să fie adoptat de editori și distribuitori. Dezvoltat pe baza standardului anterior Open eBook, ePub a fost creat pentru texte care „curg“ și permit reașezarea textului în pagină. Deși e capabil să redea și paginări fixe, principalul avantaj adus de formatul ePub este paginarea dinamică, care se adaptează dimensiunii ecranului.

Formatul ePub este construit pe tehnologii folosite în crearea paginilor web. Conform definiției IDPF, „ePub definește un mod de a reprezenta, împacheta și coda conținut web structurat și îmbogățit semantic – incluzând XHTML, CSS, SVG, imagini și alte resurse – pentru distribuția sub forma

unui singur fișier“.[52] Specificațiile ePub 2.0, publicate în 2007, sunt în continuare folosite în 90% din cazurile în care se recurge la acest format.

ePub 2.0 este format din trei standarde:

- OCF (*Open Container Format*), care definește un mecanism prin care toate componentele pot fi structurate într-un singur fișier;
- OPF (*Open Packaging Format*), care definește mecanismul prin care sunt împachetate toate componentele unei lucrări (incluzând metadate, ordinea de lectură și informații privitoare la navigație);
- OPS (*Open Publishing Standard*), care definește limbajul de marcare (*markup language*) care poate fi folosit în acest tip de documente.

Ce este un fișier ePub?

În esență, un fișier ePub este o arhivă zip în interiorul căreia se găsesc mai multe resurse plasate într-o structură de directoare. Pentru a folosi o metaforă vizuală, un ePub este ca o cutie în care se găsesc mai multe materiale (pagini de text, fotografii, tabla de materii etc.) puse unele lângă altele și unele peste altele într-o anumită ordine, iar cutia este împachetată într-un anumit fel.

Primul fișier dintr-un ePub este întotdeauna un fișier denumit „mimetype“ (de la *Internet Media Type*), care declară tipul de fișier – în acest caz este „application/epub+zip“. (Acest fișier este ca o etichetă pe care o plasăm pe cutia noastră metaforică. Cel care va da peste cutie va ști la ce să se aștepte că găsește înăuntrul ei și cum o poate deschide.)

A doua componentă obligatorie într-un fișier ePub este un director denumit „META-INF“, în care trebuie să se găsească un fișier denumit exact „container.xml“.

Acest fișier este obligatoriu într-un ePub valid și va oferi calea de acces în interiorul structurii către fișierul „content.opf“.

Iată mai jos un exemplu de conținut al unui fișier container.xml:

```
<?xml version="1.0" encoding="UTF-8"?>
   <container version="1.0"
xmlns="urn:oasis:names:tc:opendocument:xmlns:container">
   <rootfiles>
   <rootfile full-path="OEBPS/content.opf"
```

```
media-type="application/oebps-package+xml" />
   </rootfiles>
   </container>
```

În afara acestor două componente structura de directoare, (ordinea în care materialele sunt puse în dosare în interiorul cutiei), este opţională. În general, resursele cărţii se vor găsi într-un director numit „OEBPS“ (de la *Open eBook Publication Standard*) sau „OPS“ (de la *Open Publication Standard*) care va conţine subdirectoare[53] ce reflectă diferitele tipuri de resurse:

- Fonts;
- Images;
- Styles;
- Text.

În rădăcina acestui director central pentru resurse este obligatoriu să se găsească un fişier cu terminaţia *.opf, care va declara toate resursele folosite în cadrul publicaţiei, şi un fişier cu terminaţia *.ncx, care va defini cuprinsul.

Fişierul *.opf (de la *Open Packaging Format*) este obligatoriu. El defineşte felul în care diversele componente ale cărţii sunt asamblate şi oferă alte informaţii semantice şi structurale:

- Descrie şi oferă calea către toate componentele unei publicaţii electronice (fişierele HTML, imaginile, structurile de navigaţie etc.).
- Oferă metadatele publicaţiei (care trebuie să fie de tipul Dublin Core)[54].
- Specifică ordinea liniară în care trebuie parcursă cartea.
- Oferă un mecanism pentru a specifica o tablă de materii declarativă (NCX).
- Poate oferi informaţii despre elemente opţionale, cum ar fi fonturile încorporate (*embedded fonts*).

În cadrul „cutiei“, fişierul *.opf enumeră întreg conţinutul ei şi ne spune în ce dosar vom găsi diverse materiale. Este ca un inventar al materialelor prezente, care specifică şi compartimentul în care poate fi găsită fiecare resursă.

Un exemplu de fişier *.opf:

```
<package version="2.0" xmlns="http://www.idpf.org/2007/opf"
unique-identifier="BookId">
   <metadata xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/"
xmlns:opf="http://www.idpf.org/2007/opf">
```

```
    <dc:title>Alice in Wonderland</dc:title>
    <dc:language>en</dc:language>
    <dc:identifier id="BookId"
opf:scheme="ISBN">9780517223628</dc:identifier>
    <dc:creator opf:role="aut">Lewis Carroll</dc:creator>
    </metadata>
    <manifest>
    <item id="intro" href="introduction.html"
media-type="application/xhtml+xml" />
    <item id="c1" href="chapter-1.html"
media-type="application/xhtml+xml" />
    <item id="c2" href="chapter-2.html"
media-type="application/xhtml+xml" />
    <item id="toc" href="contents.xml"
media-type="application/xhtml+xml" />
    <item id="oview" href="arch.png"
media-type="image/png" />
    </manifest>
    <spine toc="ncx">
    <itemref idref="intro" />
    <itemref idref="toc" />
    <itemref idref="c1" />
    <itemref idref="c2" />
    <itemref idref="oview" linear="no" />
    </spine>
</package>
```

După cum se poate observa, într-un fişier *.opf sunt trei secţiuni esenţiale:

- Metadatele[55] cărţii – în care este obligatoriu să fie specificate cel puţin titlul, un identificator unic (sub formă de ISBN; UUID – Universally Unique IDentifier şi URN – Uniform Resource Namespace; cod unic de distribuitor *et al*) şi limba. În această secţiune pot fi incluse orice alte informaţii sunt permise de standardul Dublin Core (de exemplu: editura, traducătorul, colecţia, informaţii despre copyright, text de descriere al lucrării etc.).
- Manifestul cărţii – care declară toate componentele publicaţiei (imagini, fonturi, fişiere (X)HTML, fişiere CSS) şi pentru fiecare componentă desemnează un identificator şi declară tipul de resursă.
- Structura cărţii – redă ordinea liniară de parcurgere prin folosirea identificatorului definit în manifest.

O altă componentă esenţială într-un fişier ePub este fişierul cu terminaţia *.ncx[56] (denumit de obicei „toc.ncx“, de la *Table of Contents*). În fişierul *.ncx este specificat cuprinsul cărţii. Nu este obligatoriu ca în cuprins să fie incluse toate fişierele (X)HTML care conţin textul cărţii, iar

ordinea de parcurgere nu trebuie să fie liniară. Orice aplicație de citit cărți electronice și orice dispozitiv de lectură care respectă standardele ePub 2.0 trebuie să poată reda acest cuprins printr-o funcție dedicată. Altfel spus, nu este nevoie să inserăm cuprinsul ca pagină dedicată în conținutul cărții, listând în pagină tabla de materii cu linkuri la fiecare fișier sau secțiune de fișier (X)HTML.

Fișierul toc.ncx folosește un limbaj de marcare de tip XML și arată în acest fel:

```
<?xml version="1.0"?>
<!DOCTYPE ncx PUBLIC "-//NISO//DTD ncx 2005-1//EN"
"http://www.daisy.org/z3986/2005/ncx-2005-1.dtd">
<ncx xmlns="http://www.daisy.org/z3986/2005/ncx/" version="2005-1">
    <head>
    <meta name="dtb:uid" content="RT8513Z9UM0NLKLF8QX9QDJ" />
    <meta name="dtb:depth" content="3" />
    <meta name="dtb:totalPageCount" content="0" />
    <meta name="dtb:maxPageNumber" content="0" />
</head>
<docTitle>
    <Text>Titlu carte</text>
</docTitle>
<navMap>
    <navPoint id="navPoint-1" playOrder="1">
        <navLabel>
            <Text>Introducere</text>
        </navLabel>
        <content src="text/content001.xhtml" />
    </navPoint>
    <navPoint id="navPoint-2" playOrder="2">
        <navLabel>
            <Text>Partea I</text>
        </navLabel>
        <content src="text/content001.xhtml#heading_id_3" />
        <navPoint id="navPoint-3" playOrder="3">
            <navLabel>
                <Text>Capitolul 1</text>
            </navLabel>
            <content src="text/content002.xhtml" />
        </navPoint>
        <navPoint id="navPoint-4" playOrder="4">
            <navLabel>
                <Text>Capitolul 2</text>
            </navLabel>
```

```
            <content src="text/content003.xhtml" />
            <navPoint id="navPoint-5" playOrder="5">
                <navLabel>
                    <Text>Subcapitol A</text>
                </navLabel>
                <content src="text/content003.xhtml#heading_id_217" />
            </navPoint>
            <navPoint id="navPoint-6" playOrder="6">
                <navLabel>
                    <Text>Subcapitol B</text>
                </navLabel>
                <content src="text/content003.xhtml#heading_id_218" />
            </navPoint>
        </navPoint>
    </navPoint>
</navMap>
</ncx>
```

Toc.ncx oferă o hartă de navigare. Fiecare intrare din cuprins este declarată ca un „navpoint“ (punct de navigare) şi i se atribuie un identificator (care trebuie să fie unic) şi un număr de ordine în cadrul acestei hărţi.

```
<navPoint id="navPoint-1" playOrder="1">
```

Pentru fiecare intrare în cuprins se specifică „navlabel“, o etichetă ce va corespunde titlului de capitol/subcapitol care va fi afişat pentru utilizator.

```
<navLabel>
    <Text>Titlu capitol</text>
</navLabel>
```

Ultima componentă a unei intrări în cuprins este trimiterea la resursa care conţine textul acelei intrări:

```
<content src="text/content001.xhtml" />
```

Calea către fişier este relativă. Nu se specifică calea completă în interiorul structurii fişierului ePub, ci se consideră ca rădăcină directorul în care se găseşte fişierul toc.ncx. În acest caz, fişierul toc.ncx se găseşte în rădăcina directorului OEBPS, iar textul cărţii se găseşte în directorul „text“ din interiorul directorului OEBPS. Astfel, calea absolută către fişierul content001.html din exemplul nostru ar fi:

```
/OEBPS/text/content001.html
```

În concluzie, o intrare în fişierul *.ncx are trei atribute:

- Navpoint – în care se specifică un identificator unic (ID) și ordinea de afișare.
- Navlabel – titlul intrării care îi va fi afișat utilizatorului.
- Content – trimitere la resursa care conține textul intrării.

```
<navPoint id="navPoint-1" playOrder="1">
    <navLabel>
        <Text>Introducere</text>
    </navLabel>
    <content src="text/content001.xhtml" />
</navPoint>
```

Fiind scris într-un limbaj de marcare, sunt folosite etichete pentru declararea fiecărui element. Similar codului HTML, fiecare element este precedat de o etichetă de deschidere (de exemplu <navpoint>) și urmat de o etichetă de închidere (respectiv </navpoint>).

Pentru a declara ierarhia sau structura de arbore (secțiuni alcătuite din capitole, care la rândul lor pot avea subcapitole ș.a.m.d.), ne folosim de plasarea etichetelor de închidere. De exemplu, dacă avem un capitol fără subdiviziuni, eticheta de închidere va urma imediat după ultimul element al acelei intrări. În exemplul nostru, capitolul 1 nu are subcapitole, de aceea plasăm eticheta de închidere </navpoint> imediat după elementul <content>, astfel:

```
<navPoint id="navPoint-3" playOrder="3">
    <navLabel>
        <Text>Capitolul 1</text>
    </navLabel>
    <content src="text/content002.xhtml" />
</navPoint>
```

Dar în cazul în care avem un capitol cu subdiviziuni, vom plasa eticheta de închidere corespunzătoare acelui capitol după eticheta de închidere a ultimei subdiviziuni. Capitolul 2 are două subcapitole, de aceea eticheta lui de închidere o plasăm după eticheta de închidere a ultimei subdiviziuni (Subcapitol B). Astfel, prin eticheta sa de închidere, Capitolul 2 „cuprinde“ cele două subcapitole, în acest mod fiind semnalat faptul că acestea două sunt intrări copil:

```
<navPoint id="navPoint-4" playOrder="4">
    <navLabel>
        <Text>Capitolul 2</text>
    </navLabel>
    <content src="text/content003.xhtml" />
```

```
    <navPoint id="navPoint-5" playOrder="5">
      <navLabel>
        <Text>Subcapitol A</text>
      </navLabel>
      <content src="text/content003.xhtml#heading_id_217" />
    </navPoint>
    <navPoint id="navPoint-6" playOrder="6">
      <navLabel>
        <Text>Subcapitol B</text>
      </navLabel>
      <content src="text/content003.xhtml#heading_id_218" />
    </navPoint>
  </navPoint>
```

Atât Capitolul 1, cât şi Capitolul 2 sunt diviziuni pentru Partea I, de aceea eticheta de închidere pentru Partea I a fost plasată după eticheta de închidere a ultimei intrări copil (în acest caz, Capitolul 2)

În afara resurselor de tip text, o carte în format ePub poate conţine imagini. Formatul ePub 2 poate integra atât grafică raster, cât şi vectorială.

Pentru grafică raster sunt acceptate următoarele tipuri de fişiere:

- JPG/JPEG;
- GIF;
- PNG.

Toate resursele grafice trebuie să fie în spaţiul de culoare RGB. Spaţiul de culoare CMYK folosit în mod curent pentru tipar nu este acceptat.

Pentru grafică vectorială, este folosit formatul SVG (*Scalable Vectorial Graphics*).[57] Anumite imagini, cum sunt graficele, tabelele, hărţile etc., pot proveni din alte tipuri de fişiere de grafică vectorială exportate corespunzător. Folosirea graficii vectoriale într-un fişier ePub aduce numeroase avantaje:

- Textul este indexabil şi va fi inclus în rezultatele de căutare.
- Calitatea redării este mult mai bună deoarece grafica vectorială se poate redimensiona pe orice tip de ecran fără nicio pierdere de calitate (spre deosebire de imaginile raster, care sunt alcătuite dintr-un număr fix de pixeli).
- Dimensiunea finală a publicaţiei va fi mult mai mică deoarece grafica vectorială foloseşte cod pentru a descrie imaginea, deci informaţia stocată este de tip text.

Majoritatea conţinutului cărţii se găseşte în fişiere HTML sau XHTML. În aceste fişiere se găseşte textul cărţii, care este marcat folosind etichetele

specifice limbajului HTML.[58] Standardul OPS (*Open Publication Standard*) este cel care specifică versiunile de HTML, XHTML şi CSS suportate. De asemenea, specifică ce etichete (*tags*) putem folosi pentru construirea fişierelor ePub valide. Nu toate etichetele definite în standardele (X)HTML şi CSS sunt acceptate într-un document ePub.[59]

Câte ceva despre HTML şi CSS

HTML

HTML (de la Hyper Text Markup Language) este un limbaj de marcare care foloseşte etichete pentru a descrie conţinutul documentului. Etichetele sunt întotdeauna cuprinse între caracterele „<“ şi „>“. Orice etichetă deschisă astfel <etichetă> trebuie apoi închisă astfel </etichetă> (cu unele mici excepţii). Exemplu de conţinut al unui fişier HTML:

```
<!DOCTYPE HTML>
<HTML>
<head>
    <title>Fisier HTML</title>
</head>
<body>
    <h1>Primul meu titlu</h1>
    <p>Primul meu paragraf.</p>
</body>
</HTML>
```

Eticheta <head> conţine descrierea documentului, iar în exemplul de mai sus a fost folosită pentru a stoca titlul fişierului. Secţiunea definită de eticheta <body> este corpul actual al fişierului, conţinutul care va fi afişat. Eticheta <h1> este pentru Heading 1[60] şi marchează o intrare importantă din conţinutul documentului, similară titlului unei părţi într-o carte. Eticheta <p> semnalizează un paragraf de text. În fişierele HTML pot fi inserate şi imagini folosind etichete specifice, cum ar fi <img>.

Un exemplu de imagine inserată în conţinutul fişierului:

```
<img src="../Images/fotografie.jpg" alt="Titlu Imagine" width="304px" height="228px">
```

În acest caz, în interiorul etichetei folosite pentru imagine este dată calea către fișier (stocat în directorul „Images“), denumirea imaginii și dimensiunea la care trebuie afișată.

CSS

Pentru a controla felul în care arată și sunt dispuse în pagină documentele HTML sau XHTML din interiorul unui ePub este folosit limbajul CSS (*Cascading Style Sheet*). Astfel, este separat conținutul efectiv de prezentarea sa (așezare în pagină, culori, fonturi folosite, dimensiunea corpului de text etc.). În CSS sunt definite stiluri, care sunt apoi aplicate diferitelor elemente ale fișierului HTML.

Conceptul este similar felului în care funcționează stilurile de paragraf în programele de tehnoredactare clasică – pentru un anumit stil se definesc o serie de parametri (distanțe, margini, dimensiune corp literă etc.), iar acest stil le este aplicat apoi în mod foarte convenabil și repetitiv tuturor paragrafelor sau caracterelor care trebuie să fie reprezentate într-un anumit fel.

Dacă este nevoie de diverse modificări ale modului în care este redat conținutul, este de ajuns să modificăm doar definiția stilului, nu fiecare element de text în parte Astfel se obține o mare flexibilitate și eficiență în controlarea modului în care se prezintă pagina.

Sintaxa limbajului CSS este relativ simplă. Un fișier .CSS conține o listă de reguli (le putem trata ca pe niște definiții de stil), iar fiecare regulă este formată din două elemente:

- Un selector, care identifică elementul din interiorul fișierului HTML căruia i se va aplica definiția de stil.
- O declarație, care conține proprietățile ce vor fi aplicate.

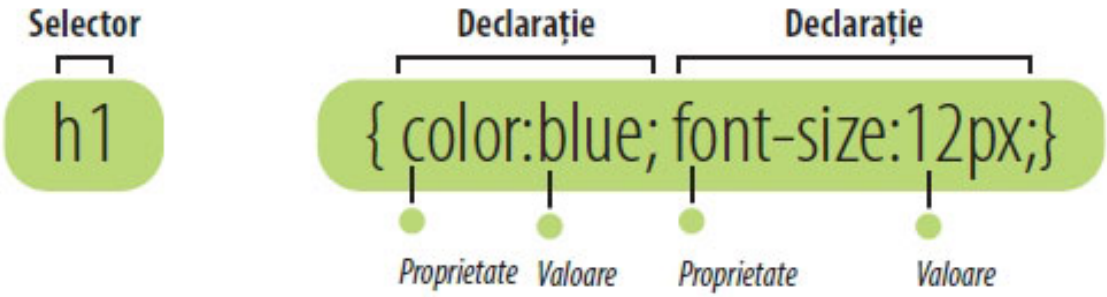

Infografic: Sintaxa limbajului CSS

Fiecare declarație este, la rândul ei, formată din două componente:

- proprietate (cum ar fi culoarea textului, dimensiunea corpului de literă, culoarea de fundal, distanța față de margini etc.);
- valoarea asociată acelei proprietăți (cum ar fi albastru pentru culoare sau 12 pixeli pentru dimensiune font).

În interiorul unei reguli putem avea multiple declarații, separate între ele cu „;“. Grupurile de declarații sunt întotdeauna cuprinse între acolade. Iată mai jos un exemplu:

```
p {color:red; text-align:center;}
```

Prin această regulă (sau definiție) stabilim că toate elementele HTML de tip <p> (paragraf) vor avea textul de culoare roșie, iar paragraful va fi centrat.

Deoarece pe parcursul unei cărți apare necesitatea de a stiliza diferit tipurile de paragrafe existente (începuturi de capitol, paragrafe retrase etc.), în CSS se pot folosi clase.

Spre deosebire de diferitele tipuri de elemente HTML (h1, h2, p etc.) care sunt standard, clasele le putem defini noi și le putem aplica mai multor elemente HTML (inclusiv tipuri diferite de elemente) care au, toate, asociată aceeași clasă. De exemplu:

```
.center {text-align:center;}
```

Definiția unei clase începe întotdeauna cu punct. În exemplul de mai sus, proprietățile definite în cadrul declarației li se vor aplica tuturor elementelor HTML (indiferent că sunt de tip heading sau paragraf) care au

asociate această clasă. În interiorul fişierului HTML codul unui paragraf căruia i-a fost asociată această clasă CSS va arăta astfel:

```
<p class="center">Paragraf centrat</p>
```

Astfel putem crea oricâte clase dorim şi le putem aplica la diferite elemente HTML.

Există trei moduri de a folosi definiţii (sau reguli) CSS:

- în foaie de stil externă;
- în foaie de stil internă;
- ca stil în linie.

Foaia de stil externă este potrivită atunci când stilul li se va aplica mai multor pagini HTML. Deoarece în interiorul unei cărţi în format ePub fiecare capitol va fi un fişier HTML separat, iar stilurile din carte se vor aplica unitar în diferitele capitole, aceasta este cea mai bună metodă de lucru.

Folosind foi de stil separate de fişierele HTML, prin modificarea definiţiilor CSS se va modifica felul în care arată întreaga carte. Foile de stil externe se salvează ca fişiere cu extensia .CSS şi se face trimitere la ele prin inserarea linkului în secţiunea `<head>` din toate fişierele HTML cărora li se aplică.

Foile de stil interne sunt folosite atunci când un anumit document HTML are un stil unic. Stilurile interne sunt folosite în secţiunea `<head>` a fişierului HTML folosind eticheta `<style>`. De exemplu:

```
<head>
   <style>
   hr {color:sienna;}
   p {margin-left:20px;}
   body {background-image:url("images/img_01.gif");}
   </style>
</head>
```

Stilurile CSS în linie (*inline* CSS) trebuie folosite cât mai puţin, deoarece se pierde tot avantajul adus de foile de stil, prezentarea fiind amestecată cu conţinutul. Prin stilurile inline sunt introduse atributele de stil direct în interiorul marcajului unui anumit element. Astfel, ele nu li se vor aplica nici mai multor fişiere HTML, nici unui singur fişier, ci doar

elementului marcat cu acea etichetă. Iată un exemplu despre cum putem folosi CSS în linie pentru a schimba culoarea şi distanţa faţă din marginea din stânga a unui singur paragraf.

```
<p style="color:blue;margin-left:20px">Paragraf albastru retras.</p>
```

Aceste proprietăţi i se vor aplica doar textului „Paragraf retras albastru“ conţinut între etichetele de paragraf. Nu li se vor aplica paragrafelor următoare sau altor elemente din cadrul fişierului HTML.

Nu este scopul acestui ghid să aprofundeze codurile HTML şi CSS. Există nenumărate cărţi dedicate exclusiv explicării sintaxei şi folosirii acestor limbaje de marcare. De asemenea, există foarte multe resurse online gratuite, dintre care vă recomandăm site-ul *http://www.w3schools.com*, unde sunt definite conceptele de bază într-un mod clar şi accesibil, sunt oferite exemple şi tutoriale.

Ce trebuie reţinut este că la baza cărţilor electronice în format ePub stau aceste tehnologii folosite anterior doar pentru web. Aşadar, simplificând, un ePub este un fel de site web împachetat care poate fi transmis şi stocat local ca un fişier unic. Combinaţia HTML+CSS funcţionează după un principiu similar modului în care sunt construite şi programele de tehnoredactare clasică: se alcătuieşte o listă de stiluri de paragraf şi caracter care vor fi folosite în carte. Aceste stiluri vor specifica fontul folosit, corpul de literă, culoarea fundalului sau a textului, spaţierea, distanţele faţă de marginea paginii sau faţă de paragrafele care preced sau care urmează. Apoi, stilurile respective îi sunt aplicate conţinutului cărţii. Din acest punct de vedere, felul în care paginăm o carte tipărită este similar felului în care construim o carte electronică.

Şi în cazul tehnoredactării incorecte, care foloseşte doar sau majoritar alterări locale (*local overrides, local text formatting*), în locul stilurilor de caracter şi paragraf există un corespondent în folosirea de CSS local (în linie) în fişierele ePub. Aceste practici sunt descurajate în ambele domenii (DTP şi web design), deoarece nu respectă principiul de bază al creării oricăror publicaţii folosind computerul: **separarea conţinutului de prezentare**.

Deşi în tehnoredactarea clasică interfaţa în care se lucrează este aproape exclusiv WYSIWYG (What You See Is What You Get), principiile unei tehnoredactări corecte sunt aceleaşi: diferitele elemente sunt marcate pentru a li se aplica un anumit stil de prezentare, ceea ce duce la un randament mult mai mare, la o simplificare şi automatizare a muncii. Crearea unei foi de stiluri va fi utilă nu doar pentru punerea în pagină a diferitelor elemente ale cărţii, ci şi pentru toate cărţile care respectă formatul acelei colecţii.

La exportul în formatul ePub, stilurile de paragraf folosite în programele de tehnoredactare vor fi „traduse“ în stiluri CSS. Stilurile de caracter vor putea fi integrate în cod HTML folosind etichete `<span>`, `<strong>` sau `<em>` (utilizate pentru a grupa elemente şi pentru a le aplica definiţii CSS în linie, care pot altera anumite caracteristici ale stilului de paragraf).

Pentru a înţelege cum este construit un fişier ePub şi cum se realizează structurarea şi afişarea conţinutului, este necesar să fie înţelese conceptele de bază ale HTML şi CSS. Pentru o persoană cu pregătire tehnică, această sarcină nu ar trebui să fie una dificilă. Este totuşi o ieşire din sfera DTP-ului clasic şi o apropiere de tehnologiile folosite pentru paginile web.

Pentru a crea cărţi electronice în format ePub nu trebuie să codăm „de mână“ în HTML şi CSS. Există numeroase soluţii software care oferă o interfaţă grafică şi care vor crea pentru noi structura şi codul din spate. Cu toate acestea, nu întotdeauna aceste programe ne oferă toate instrumentele de care avem nevoie, caz în care vor fi necesare câteva ajustări operate manual direct în codul HTML şi CSS pentru a obţine rezultatul dorit. În alte cazuri, constatăm după exportul în format ePub că am făcut mici greşeli (un paragraf căruia nu i s-a aplicat stilul corect, un stil care nu a fost definit cum ne-am dori etc.). În această situaţie, este mult mai economic să editäm direct codul din fişierul ePub în loc să luăm de la capăt procedura de export. De aceea, pentru a putea crea şi edita fişiere ePub în mod profesionist, este nevoie să stăpânim la un nivel mediu limbajele HTML şi CSS.

Cum creăm un fișier ePub?

Pentru a crea o carte în format ePub avem la dispoziţie trei metode:

1 Realizarea cărţii într-un editor de text care poate exporta în format ePub sau folosirea unei unelte de conversie din alte formate.

2 Folosirea unui program de tehnoredactare care poate exporta în ePub.

3 Realizarea fişierelor folosind un editor HTML/CSS sau un editor specializat pentru ePub.

1. Editoare de text și programe de conversie

Cea mai simplă modalitate de a crea un fişier ePub este să folosim un editor de text, cum ar fi Microsoft Word. Deşi Word nu poate exporta în mod nativ în acest format, există pluginuri care pot extinde capacităţile de bază ale programului.

Un asemenea plugin este Aspose.Words şi el ne permite să exportăm un document compatibil Microsoft Word în format ePub.

Suita Open Office, dezvoltată în prezent de Apache Software Foundation, oferă un alt editor de text ale cărui capacităţi pot fi extinse pentru a exporta în formatul ePub. Writer2ePub este extensia care oferă această funcţionalitate.

Un alt editor de text este Pages, dezvoltat de Apple. Pages poate exporta nativ în formatul ePub, însă modulul de export are în vedere doar crearea de documente pentru lectura pe dispozitive Apple. De asemenea, nu toate opţiunile de stilizare ale documentului prezente în editorul de text sunt integrate în funcţia de export la ePub (stiluri de caracter, formatarea conţinutului celulelor unui tabel etc.).

Deşi *este posibil* să folosim un editor de text pentru a crea documente ePub, rezultatele acestei metode nu sunt satisfăcătoare. Controlul asupra documentului final este foarte limitat, depinzând întru totul de felul în care programul va traduce stilizarea textului în clase CSS. De asemenea, uneori poate fi dificil să realizăm sarcini simple, cum ar fi crearea unui cuprins. Folosirea unui simplu editor de text nu este o modalitate profesionistă de a crea fişiere ePub şi nu poate fi satisfăcătoare pentru departamentul de producţie al unei edituri.

Altă soluţie este să formatăm conţinutul într-un editor de text, să salvăm într-un format obişnuit pentru documente personale şi să folosim o unealtă de conversie. Cel mai cunoscut program pentru a converti în format ePub este **Calibre**. Programul este disponibil pentru toate platformele desktop şi poate converti la formatul ePub un număr impresionant de tipuri de fişiere.[61] De exemplu, putem crea un document în Microsoft Word, îl salvăm cu terminaţia *.docx, apoi îl convertim la formatul ePub. Calibre oferă destul de multe opţiuni la conversie pentru:

- introducere metadate;
- inserare copertă;
- stilizarea textului (dimensiunea de bază a fontului, distanţa între linii, margini, alinierea textului etc.);
- încapsularea fonturilor folosite în fişierul ePub rezultat;
- adăugare de reguli CSS suplimentare;
- generare automată a cuprinsului;
- înlocuire automată folosind expresii regulate (GREP).

Calibre este un instrument foarte puternic şi ar trebui să fie bine cunoscut de oricine doreşte să creeze cărţi electronice. Cu toate acestea, nu este soluţia optimă pentru crearea profesionistă de publicaţii digitale. Calibre nu oferă suficiente opţiuni la conversie pentru a avea controlul total asupra fişierului, rezultatul de care are nevoie un editor. Mai mult, codul rezultat în urma conversiei nu poate fi considerat cel mai „curat“, modulul de conversie introducând foarte multe elemente redundante sau uneori inutile, ceea ce va face din editarea ulterioară a codului o sarcină mult mai anevoioasă.

2. Programe de tehnoredactare profesionistă

Pe măsură ce piaţa de carte a migrat dinspre tipărit spre electronic, programele clasice de DTP s-au adaptat şi au început să ofere opţiuni din ce în ce mai puternice pentru publicare în formatul ePub. Pentru o editură, folosirea unui program dedicat de aşezare în pagină este soluţia cea mai bună din mai multe motive:

1 Sunt programe pe care departamentul de producţie ştie deja să le folosească, ceea ce va face ca procesul de învăţare să fie mai uşor şi mai scurt.

2 Nu implică achiziția de licențe software suplimentare (deși poate implica un cost pentru aducerea la zi a versiunii programului, deoarece doar cele mai recente versiuni oferă opțiuni satisfăcătoare de publicare în format ePub).

3 Fișierele realizate pot fi folosite într-o mare măsură atât pentru exportul la PDF pentru tipar, cât și pentru exportul la formatul ePub.

4 Fluxul de producție poate fi optimizat și ajustat astfel încât aceleași resurse să fie folosite și pentru publicația pe hârtie, și pentru publicația electronică. Altfel spus, efortul de producție nu este dublu din cauză că sunt două medii diferite, ci se poate suprapune într-o proporție foarte mare.

În momentul de față, pe piața de desktop publishing există doar două nume mari: Adobe InDesign și QuarkXpress. În privința capacităților fiecărui program de a exporta în format ePub, InDesign este în momentul de față câștigătorul clar, având numeroase opțiuni pe care Quark nu le oferă. Dar, cu fiecare nouă versiune, ambele soluții software oferă opțiuni din ce în ce mai multe și din ce în ce mai rafinate pentru publicarea în format electronic.

Cu toate acestea, trebuie menționat că, pentru o publicație digitală realizată profesionist, este nevoie ca produsul rezultat din folosirea unui program de tehnoredactare să fie inspectat și, pe alocuri, ajustat direct la nivelul codului. De aceea, pentru un departament de producție al unei edituri este esențial ca structura și modul de funcționare al formatului ePub să fie înțelese corect; de asemenea, este nevoie de cunoștințe medii de HTML și CSS.

3. Crearea manuală a fișierelor

Cel de-al treilea mod în care putem crea un ePub este să construim fișierul ePub pas cu pas. În limbaj liber, să îl facem „de mână“. Putem realiza acest lucru în două feluri:

- folosind un editor de HTML/CSS;
- folosind un editor specializat pentru ePub.

În primul caz este nevoie de cunoștințe cel puțin avansate de HTML și CSS și de experiență de lucru cu aceste limbaje. De aceea, chiar dacă editoarele de HTML oferă interfețe WYSIWYG[62], această metodă ar fi potrivită doar pentru cineva cu experiență în aceste limbaje, asta deoarece

întotdeauna codul generat de un software trebuie verificat și, în anumite cazuri, ajustat manual.

O modalitate mai eficientă de a construi un ePub pas cu pas ar fi să folosim un software dedicat pentru crearea și editarea publicațiilor electronice în format respectiv. Pentru acest scop există mai multe posibilități, între care se disting Sigil și BlueGriffon.

Sigil este un software cu sursă deschisă, cu ajutorul căruia putem crea fișiere ePub de la zero. Putem copia textul dintr-un fișier *.doc și îl putem formata în interfața programului, putem insera imagini, adăuga fonturi care să fie integrate sau foi de stil predefinite. De asemenea, Sigil poate crea singur cuprinsul printr-o simplă apăsare de buton (cu condiția să fie alocate etichetele corecte de identificare). La fel, inserarea copertei este și ea o operațiune foarte simplă. Programul oferă și opțiunile de validare a fișierului și de verificare și optimizare a codului HTML și CSS.

Cu toate acestea, opțiunile de formatare pe care le oferă Sigil în interfața WYSIWYG sunt foarte limitate. Singurul mod în care putem formata în mod profesionist cartea este să deschidem modul de vizualizare al codului HTML și să modificăm manual. În acest caz, vom folosi Sigil în primul rând ca pe un editor de HTML, ceea ce ne readuce parțial la prima modalitate de lucru menționată.

BlueGriffon este, în foarte multe privințe, similar lui Sigil. Construit pe fundația unui program celebru de editare HTML, BlueGriffon aduce câteva opțiuni suplimentare de formatare în interfața WYSIWYG. În plus, oferă funcția de creare de tabele, inserare de formule matematice, editor de grafică vectorială și editor de CSS dedicat.

Cu toate acestea, afirmațiile de mai sus cu referire la Sigil rămân adevărate și în acest caz: este în primul rând o unealtă pentru cei obișnuiți să manipuleze în mod curent cod HTML și CSS. Opțiunile oferite de interfața WYSIWYG nu vor putea concura niciodată cu cele oferite de un program clasic de tehnoredactare, iar aceste două soluții rămân foarte potrivite pentru verificarea și ajustarea unui fișier, deși nu sunt cele mai adecvate unelte pentru a-l crea de la zero.

Cum validăm un fișier ePub?

După ce am creat cartea electronică în format ePub, înainte de a o putea distribui este necesar să verificăm că structura şi conţinutul fişierului respectă specificaţiile formatului. În acest scop folosim soluţii software numite validatoare ePub, care verifică fişierul şi atenţionează în privinţa erorilor. În acest context, erorile rezultă din nerespectarea uneia sau a mai multor cerinţe obligatorii din definiţia standardului.

Exemple de erori comune în fişierele ePub:

- Una din resursele folosite nu este declarată în fişierul content.opf.
- Intrările din toc.ncx nu au identificator unic (există mai multe intrări cu acelaşi identificator).
- În fişierele HTML se face trimitere la resurse care nu există în pachetul ePub.

Există mai multe astfel de validatoare ePub. Rezultatele pe care le oferă diferitele validatoare nu sunt întotdeauna identice, diferenţele ţinând de cât de atent sau de lax sunt urmărite specificaţiile standardului şi dacă sunt folosite reguli suplimentare pe care IDPF nu le consideră obligatorii.

Validatorul de referinţă trebuie considerat EpubCheck, fiind susţinut oficial de IDPF, organismul care a creat standardul ePub. Programul este de tip sursă deschisă[63], codul putând fi descărcat şi instalat local sau pe un server[64]. Pentru a verifica un fişier ePub cu acest validator este de ajuns să vizităm pagina *http://validator.idpf.org* şi să încărcăm fişierul.

Un alt validator cunoscut este FlightCrew. Dezvoltat iniţial pentru programul de editare Sigil, validatorul este, de asemenea, cu sursă deschisă. Pentru a valida un ePub folosind FlightCrew, cel mai uşor este să deschidem fişierul în programul Sigil şi să folosim funcţia de validare.

Cum editățm un fișier ePub?

Ca să editățm un fişier ePub avem la dispoziţie două metode:

1 Modificăm terminaţia fişierului din *.epub în *.zip, dezarhivăm şi editățm fişierele într-un editor de text obişnuit sau într-un editor HTML dedicat.

2 Folosim un program dedicat pentru editare de publicaţii ePub, cum ar fi Sigil sau BlueGriffon. Aceste programe ne permit să adăugăm sau să eliminăm elemente în cadrul pachetului,

completând automat declarațiile necesare în fișierele care descriu conținutul ePubului. Tot cu aceste programe putem edita codul HTML și CSS. Odată ce am terminat operațiunea de editare, la salvare programul de editare va reîmpacheta automat fișierul la loc și va plasa toate resursele noi în locul potrivit.

Din punctul de vedere al eficienței, a doua metodă este cea indicată. Situațiile în care este necesar să despachetăm manual arhiva sunt destul de rare, deși nu sunt excluse.

Mobi

Formatul mobi a fost dezvoltat de compania franceză Mobipocket SA, care produce suita software Mobipocket Reader. Programele din gama Mobipocket au fost dezvoltate pentru lectura cărților electronice pe dispozitive PDA, telefoane mobile și platforme desktop. În prezent există versiuni ale Mobipocket Reader pentru Windows, Symbian, BlackBerry, Windows Mobile, Palm OS, webOS și altele. În 2005, gigantul online Amazon a cumpărat compania franceză și a adoptat formatul pentru platforma Kindle, cea mai importantă platformă de creare și distribuție de carte în format electronic din lume. Ca urmare, toate dispozitivele și aplicațiile Kindle pot reda nativ fișiere neprotejate în format *.mobi. Sistemul de protecție dezvoltat de Mobipocket a fost, de asemenea, preluat și modificat ușor.

Formatul mobi este una din implementările standardului Open Ebook Publication Structure (OEBPS)[65], dezvoltat de IDPF, la care au fost adăugate diferite extensii cu sursă închisă. Mobipocket a fost dezvoltat ca un format dinamic și folosește tehnologiile HTML și CSS care stau la baza standardului OEBPS. Cu toate acestea, mobi este foarte diferit de ePub deoarece este un format binar. Conținutul stocat inițial în format HTML este transformat într-un format binar prin compilarea unor fișiere sursă, ceea ce înseamnă că, odată generat, fișierul mobi nu mai poate fi modificat. Singura

modalitate de a modifica o publicaţie electronică în format mobi este să modificăm fişierele sursă şi să compilăm din nou versiunea binară.

Astăzi, fişierele de tip mobi există sub multe nume. Un fişier mobipocket poate avea şi extensia *.prc, creată pentru platforma PalmOS. După achiziţia de către Amazon, formatul mobi a căpătat şi extensia *.azw, care foloseşte opţiunea de înaltă compresie a formatului şi o schemă puţin modificată de DRM. Importanţa formatului este o consecinţă directă a adopţiei sale de către Amazon, care deţine peste 60% din piaţa mondială de carte electronică. Pentru a putea citi cărţi neprotejate pe Kindle beneficiind de o formatare profesionistă, fişierele trebuie convertite la formatul mobi. La fel, pentru a putea fi comercializate pe Amazon.com, cărţile electronice trebuie exportate sau convertite la formatul mobi.

Faţă de ePub, formatul Mobipocket prezintă câteva dezavantaje:

1 Fiind un format binar, odată ce a fost exportat devine un fel de *black box* – conţinutul său nu mai poate fi editat, nu avem acces la fişierele sursă.

2 Nu oferă suficiente opţiuni de stilizare a textului şi nu permite încapsularea fonturilor.

3 Nu are o modalitate nativă de a stoca şi afişa cuprinsul. În fişierele de tip mobi cuprinsul este inserat în conţinutul cărţii. Ca atare, este doar o altă pagină din carte, ce conţine legături la intrările din cuprins.

4 Textul nu poate curge pe lângă imagini mai mari de o linie de text.

5 Opţiunile de margini stânga şi dreapta sunt limitate.

6 Mobipocket este un format proprietar, cu sursă închisă.

Cum citim fişiere mobi?

Fişierele cu extensia *.mobi pot fi citite pe toate platformele fixe şi mobile importante. Pentru lectura de cărţi electronice în format *.mobi a fost dezvoltată iniţial suita Mobipocket Reader, care cuprinde versiuni pentru următoarele platforme de operare:

- Windows;
- Symbian;
- BlackBerry;
- Windows Mobile;
- PalmOS;
- webOS.

Cu toate acestea, după achiziția de către Amazon a companiei franceze care a creat formatul, dezvoltarea acestei suite software a fost în mare parte oprită. În schimb, Amazon a dezvoltat suita de aplicații Kindle Reader, care poate citi fișiere *.mobi.

Există versiuni ale programului de citit cărți electronice pentru toate platformele importante:[66]

- Kindle for PC (Windows);
- Kindle for Mac (Mac OS X);
- Kindle for iPhone & iPad;
- Kindle for Android;
- Kindle for Windows Phone;
- Kindle for BlackBerry.

În afara acestor două suite, există alte câteva programe care pot reda formatul:

- Calibre;
- FBReader;
- Cool Reader;
- Stanza.

Cum creăm fișiere mobi?

Pentru a crea fișiere *.mobi, avem la dispoziție două metode:

- Realizăm cartea într-un program de tehnoredactare și apoi exportăm la mobi.
- Folosim procedurile de lucru pentru a crea cartea în format ePub și apoi folosim un program de conversie.

Putem exporta în format mobi folosind programul de tehnoredactare InDesign. Amazon oferă un plugin pentru InDesign (aflat în versiune beta) care permite crearea de cărți în format mobi direct din fișierele sursă. Extensia este bazată pe utilitarul KindleGen și poate interpreta o parte din funcțiile de așezare în pagină și formatare posibile în InDesign. De asemenea, oferă opțiunea de adăugare de metadate suplimentare, specifice ediției electronice, permite optimizarea calității imaginilor (pentru dispozitive mobile sunt necesare imagini de dimensiuni mai mici) și are, de

asemenea, un meniu dedicat generării cuprinsului. Pluginul este disponibil pentru platformele desktop Mac OS X și Windows (XP, Vista sau 7).[67]

Ca dezavantaje ale acestei metode de lucru, aplicația este încă în stadiu de beta și prezintă anumite probleme la crearea cuprinsului.

A doua opțiune este să generăm publicația electronică în format ePub și să folosim un software de conversie. Pentru această sarcină putem utiliza Calibre (prezentat și în capitolul dedicat formatului ePub) sau KindleGen, software recomandat oficial de Amazon. Niciuna din soluții nu garantează rezultate perfecte. Calibre oferă mult mai multe opțiuni la conversie, dar pot interveni probleme în legătura cu generarea imaginii de copertă sau cu anumite formatări (de exemplu, distanțele între paragrafe sunt, în majoritatea cazurilor, micșorate). KindleGen are un mare dezavantaj deoarece nu oferă interfață grafică, trebuie rulat din linia de comandă. De asemenea, opțiunile de conversie sunt foarte limitate și, de cele mai multe ori, cuprinsul este dificil de generat.

PDF

Formatul PDF este cel mai cunoscut dintre formatele dominante pentru cărți electronice. Această popularitate se datorează în primul rând vechimii lui. Formatul există de la începutul anilor 1990 și numele său este un acronim pentru *Portable Document Format*.

PDF a fost gândit ca un fișier de tip container pentru documente personale. Spre deosebire de ePub și mobi (formate dinamice), PDF este un format cu structură fixă. Fiecare fișier PDF încapsulează toate elementele unui document „plat“ cu layout fix,[68] incluzând textul, imaginile, typeface-urile, layoutul și alte informații necesare pentru redare.

Formatul a devenit foarte popular atât pentru utilizatori, care își puteau stoca și transmite documente personale într-un format fix ce nu putea fi editat în mod obișnuit, cât și pentru departamentele de desktop publishing, datorită faptului că a fost construit pe baza limbajului de programare

PostScript, limbaj utilizat în printare. Și astăzi, PDF este cel mai utilizat format pentru transmiterea publicațiilor (cărți, reviste, broșuri etc.) la tipar.

Însă PDF nu este cel mai indicat format pentru cărți electronice. Asta deoarece avantajul său cel mai mare de până atunci, structura fixă, devine un inconvenient în universul cărților electronice, din cauză că dispozitivele de pe care putem citi eBooks au ecrane de dimensiuni foarte variate (de la 2-3 inci până la 21 sau chiar 27 de inci). În fața unei astfel de varietăți pot face față mult mai bine formatele dinamice, capabile să reașeze elementele publicației în funcție de dimensiunea ecranului. Mai mult, având structură fixă, un fișier PDF va oferi o experiență inferioară pe ecrane mici – toate elementele se redimensionează proporțional, ceea ce va face ca textul să devină tot mai mic pe măsură ce scade dimensiunea ecranului. În consecință, pe ecranele telefoanelor mobile fișierele în format PDF gândite la dimensiunile unei cărți tipărite vor fi aproape de necitit. Deși astăzi multe eReadere și aplicații de lectură oferă opțiunea de „text reflow“ (reașezarea textului în „pagină“), în multe cazuri funcția respectivă depinde de modul în care a fost generat acel PDF și nu oferă o experiență bogată de lectură – elemente cum ar fi colontitluri sau numere de pagină se vor intercala cu textul propriu-zis, în cele mai multe din cazuri.

Mai mult, o carte în format PDF va avea aproape întotdeauna o dimensiune mai mare a fișierului în kilobytes și va necesita o putere mai mare de procesare (ceea ce este un dezavantaj în cazul dispozitivelor mobile, care nu dispun de aceeași putere de calcul precum sistemele desktop).

PDF este potrivit ca format pentru cărțile care depind într-o măsură foarte mare de așezarea în pagină și nu pot fi cu ușurință traduse într-un mediu dinamic. În această categorie pot intra cărțile bogat ilustrate, cărțile tehnice și manualele școlare sau universitare. Însă și noile versiuni ale formatelor dinamice (ePub 3 și KF8) au opțiunea de a specifica o dispunere fixă în „pagină“.

Un alt avantaj al formatului PDF este că, întrucât păstrează paginația ediției print, oferă un sistem de referință simplu între cele două medii.

Această trăsătură nu este unică, întrucât şi formatele dinamice sunt capabile de a reda corespondenţa cu paginaţia ediţiei tipărite. (Trebuie totuşi menţionat că, în formatele dinamice, prezenţa indicatorului de număr de pagină este mai degrabă o excepţie decât o regulă.)

ePub 3

Standardul ePub 3 a fost lansat de IDPF în octombrie 2011 şi a fost creat pentru a corecta anumite deficienţe ale standardului anterior. Deşi formatul ePub 2 era foarte potrivit pentru cărţi bazate în primul rând pe text, el nu reprezenta o soluţie viabilă pentru cărţi în care dispunerea în pagină este foarte importantă, cum ar fi cărţile bogat ilustrate (cărţi de bucate, benzi desenate, cărţi pentru copii, enciclopedii etc.). De asemenea, ePub 2 nu era potrivit pentru manuale şi cărţi tehnice deoarece nu putea reda ecuaţii în limbajul MathML.[69] Acestea erau până atunci incluse ca imagini raster sau SVG, o soluţie greoaie pentru fluxul de producţie şi incorectă pentru afişare. Nu în ultimul rând, ePub 2 nu oferea o modalitate nativă de a stoca sublinierile şi adnotările plasate de utilizator, ceea ce a dus la situaţia în care fiecare platformă îşi definea propriul mod de a stoca aceste informaţii într-un fişier extern pentru a le putea sincroniza între diferitele dispozitive.

Îmbunătăţirile aduse sunt multiple, dar putem identifica un set de patru avantaje majore ale formatului ePub 3:

- Permite crearea de cărţi electronice cu layout fix şi oferă mult mai multe opţiuni pentru stilizarea conţinutului.
- Poate include conţinut multimedia, cum ar fi materiale audio, video şi aplicaţii interactive prin scripturi.
- Este compatibil cu toate sistemele de scriere, cum ar fi scrierea verticală asiatică şi scrierea de la dreapta la stânga (ebraică, arabă).
- Oferă opţiuni pentru sincronizarea nativă a conţinutului audio cu textul.

ePub 3 este construit pe cele mai recente tehnologii web, cum ar fi HTML5 şi CSS3. Ca atare, permite integrarea de conţinut audio şi video,

care va fi redat nativ de sistemele de lectură. Mai mult, standardul Media Overlay defineşte o modalitate prin care conţinutul audio poate fi sincronizat cu textul pe întreg parcursul publicaţiei. Există şi opţiunea de *Text to Speech* (lectura cărţii de către o voce sintetizată electronic), putând fi incluse lexicoane fonetice şi instrucţiuni referitoare la pronunţie. Deoarece permite şi scripturile scrise în Javascript[70], ePub 3 conţine obiecte ce pot fi manipulate şi oferă interactivitate.

Cu toate acestea, standardul nu a fost încă adoptat decât de un număr mic de platforme de distribuţie de carte electronică. Apple este compania care a integrat în aplicaţiile sale cele mai multe din trăsăturile formatului. Aplicaţiile şi dispozitivele Sony pot reda doar o mică parte din funcţii, iar Kobo a promis conformanţa cu întregul set de specificaţii în toamna lui 2013. Google Play Books este una din aplicaţiile pentru Android şi iOS care poate reda ePub 3, dar este bazată pe modulul de redare Readium, care se află în continuare în stadii incipiente de dezvoltare. Ca urmare, 90% din aplicaţiile şi dispozitivele de pe piaţă nu pot încă reda acest format. De asemenea, trebuie menţionat că nu toate funcţiile (cum ar fi conţinutul video) vor putea fi redate de dispozitive de tip eReader, fiind un format potrivit mai degrabă pentru tablete.

Şi opţiunile pentru crearea de cărţi în format ePub 3 sunt încă limitate. Programe clasice de DTP cum ar fi InDesign oferă deja posibilitatea de export în acest format, însă funcţia e în stadiu incipient şi nu generează întotdeauna rezultatele dorite. Există numeroase platforme care pun la dispoziţie servicii de conversie a materialelor realizate în InDesign, dar costurile acestora sunt însemnate, mai ales având în vedere că materialul trebuie trimis într-o manieră specifică pentru a se obţine rezultatele scontate.

Pentru a citi cărţi ePub 3 putem folosi aplicaţiile AZARDI disponibile pentru platformele desktop Windows, Mac OS X şi Linux, aplicaţia de iPhone şi iPad iBooks şi aplicaţia Google Play Books, disponibilă pentru platformele mobile iOS şi Android. De asemenea, există extensii pentru browserul Chrome care pot reda formatul: Readium şi Lektz eBook Reader.

KF8

KF8 este un acronim pentru Kindle Format 8 şi reprezintă noul format al platformei Amazon. Este un format cu sursă închisă, specific dispozitivelor şi aplicaţiilor Kindle, care aduce funcţionalităţi similare cu formatul ePub 3 şi rezolvă o serie de deficienţe ale formatului mobi. Printre noutăţi putem nota:

- Conţinut HTML5;
- Noi definiţii CSS3;
- Integrare conţinut audio şi video;
- Capacitate de dispunere fixă a elementelor în pagină;
- Multe opţiuni noi de formatare a textului;
- Fonturi încapsulate;
- Grafică vectorială în format SVG.

Astfel, noul format aduce în sfârşit pe platforma Kindle funcţii care existau în ePub 2 de mai mulţi ani (cum ar fi proprietăţi CSS pentru interliniere, oglindă, margini, culori, letrine etc.), dar şi posibilităţi noi asemănătoare cu ePub 3 (integrare de conţinut audio şi video).

Cunoscut şi sub numele de AZW3, KF8 este în esenţă un ePub 3 care a fost compilat în limbaj binar folosind o bază de date de tip Palm. De aceea, formatul de bază este în realitate un fişier de tip PDB, foarte similar ca structură cu formatul mobi.[71]

Pentru a crea cărţi în acest format avem la dispoziţie programul KindleGen dezvoltat de Amazon, care poate compila fişiere KF8 pe baza conţinutului sursă care poate fi HTML, XHTML sau EPUB. Fiind un format binar, un fişier KF8 nu mai poate fi editat odată ce a fost creat.

Putem citi cărţi în acest format pe gama de tablete Kindle Fire dezvoltată de Amazon şi pe cea mai recentă generaţie de eReadere Kindle Paperwhite.

49 Prin criptare, conţinutul fişierului este amestecat potrivit unui algoritm şi nu mai poate fi redat fără procesul invers de decriptare. Pentru punerea la loc în ordinea corectă a unităţilor de informaţie

este necesar ca aplicația de lectură să cunoască acel algoritm de criptare (să fie compatibil cu acea soluție DRM) și să dețină un set de chei de identificare (a conținutului, a dispozitivului, a utilizatorului).

50 Vezi detalii despre variantele multiple ale acestui format în subcapitolul dedicat formatului mobi.

51 Deși costurile de achiziție ale acestui sistem sunt însemnate.

52 Definiție disponibilă pe pagina principală a site-ului IDPF – *http://idpf.org/epub* (accesat ultima oară pe 30 iulie 2013).

53 Nu este obligatoriu ca diferitele tipuri de resurse să fie plasate în subdirectoare dedicate. Este posibil ca toate resursele să se găsească direct în rădăcina unui director OEBPS sau OPS.

54 Standardul Dublin Core poate fi consultat la adresa: *http://dublincore.org* (ultima accesare: 27 iulie 2013).

55 Cuvântul „metadate“ înseamnă literal „date despre date“. Termenul a apărut în anii ‘90, când a luat naștere World Wide Web. În cadrul unei rețele globale, care poate găzdui o sumă virtual infinită de materiale electronice, a devenit necesar ca resursele digitale (care sunt o sumă de date, deoarece pot fi reduse la limbaj binar) să fie descrise într-un mod corespunzător și unitar. Astăzi, metadatele se aplică nu doar fișierelor electronice, ci se pot aplica oricăror resurse care prezintă interes. În accepțiune generală, metadatarea este forma modernă a arhivării și catalogării conținutului bibliotecilor din vechime.

56 NCX este acronim pentru Navigation Center eXtended.

57 Informații despre cum poate fi folosit formatul SVG în fișiere ePub sunt oferite în descrierea standardului OPS, la această adresă: *http://www.idpf.org/epub/20/spec/OPS_2.0.1_draft.htm#Section2.5* (ultima accesare: 29 iulie 2013). De asemenea, cele mai bune metode de export sunt descrise în articolul „Exporting SVG for the web with Adobe Illustrator CC“, accesibil la *http://www.adobe.com/inspire/2013/09/exporting-svg-illustrator.html* (ultima accesare: 5 septembrie 2013).

58 Pentru o introducere în limbajul HTML vizitați *http://www.w3schools.com/html/*.

59 Lista completă este definită de standardul OPS și poate fi accesată la adresa: *http://www.idpf.org/epub/20/spec/OPS_2.0.1_draft.htm#Section2.2* (ultima accesare: 29 iulie 2013).

60 Headingurile din limbajul HTML pot fi considerate ca niște titluri de secțiuni (părți, capitole, subcapitole etc.). Ele sunt numerotate de la 1 la 7 și, cu cât numărul este mai mic, cu atât importanța acelei intrări este mai mare. Headingurile sunt folosite și pentru a semnala structura documentului pentru motoarele de căutare care indexează paginile web.

61 Lista completă cuprinde: CBZ, CBR, CBC, CHM, DJVU, DOCX, EPUB, FB2, HTML, HTMLZ, LIT, LRF, MOBI, ODT, PDF, PRC, PDB, PML, RB, RTF, SNB, TCR, TXT, TXTZ.

62 Acronim pentru *What You See Is What You Get* – ceea ce vezi este ceea ce se va afișa, spre deosebire de lucrul direct în cod, unde ce vedem în cod nu seamănă deloc cu ce îi va fi afișat

utilizatorului.

63 La dezvoltarea EpubCheck contribuie și un român, Bogdan Iordache.

64 Codul sursă este disponibil la adresa: *https://code.google.com/p/epubcheck* (pagină accesată ultima oară la 29 iulie 2013).

65 Acest standard a fost înlocuit în septembrie 2007 de standardul Open Publication Structure (OPS), odată cu lansarea formatului ePub 2.0, discutat în capitolul anterior.

66 Acestea pot fi descărcate de la adresa: *http://www.amazon.com/gp/feature.html?ie=UTF8&docId=1000493771* (ultima accesare: 27 iulie 2013).

67 Utilitarul poate fi descărcat de la această adresă: *http://www.amazon.com/gp/feature.html?ie=UTF8&docId=1000765271* (ultima accesare: 28 iulie 2013).

68 Deși există și o versiune de fișier PDF cu layout dinamic, acest standard este folosit foarte rar și poate fi redat de foarte puține sisteme.

69 MathML (*Mathematical Markup Language*) este un limbaj de marcare bazat pe XML, folosit pentru a descrie formule și ecuații matematice complexe.

70 Limbaj de programare hibrid folosit frecvent în sistemul world wide web.

71 În realitate, un fișier KF8 conține în interior și un fișier mobi, pentru a putea fi asigurată compatibilitatea și cu dispozitivele Kindle de tip eReader.

CAPITOLUL 4
Dispozitive

Computer

La nivel mondial, computerul este în continuare cel mai folosit dispozitiv pentru lectură, fiind utilizat de aproximativ 50% dintre cititorii de eBooks. Această popularitate o putem pune pe seama faptului că este şi cel mai răspândit dispozitiv, existând un computer în aproape orice locuinţă urbană.

Cu toate acestea, calculatorul personal nu este cel mai potrivit instrument pentru lectură. Portabilitatea sa este limitată, chiar şi în cazul sistemelor laptop: nu poate fi comparată cu libertatea oferită de tablete, mult mai uşoare şi mai compacte, sau cu cea oferită de eReadere (care încap într-un buzunar obişnuit). Poziţia în care citim nu este nici ea cea mai comodă. În general, folosim computerul aşezaţi la birou, o poziţie obositoare pentru sesiuni îndelungate de lectură şi nu foarte confortabilă.

Poate cel mai mare inconvenient al computerului este oboseala asupra ochilor cauzată de ecranele LCD/LED. Deşi acest lucru este valabil şi pentru tablete sau telefoane, computerele au ecrane mai mari, ceea ce face ca retroiluminarea să cauzeze un stres mai pronunţat asupra ochilor.

Datorită dimensiunilor generoase ale suprafeţei de afişare, computerele sunt cele mai potrivite pentru lectura cărţilor cu multe ilustraţii şi/sau materiale grafice (tabele, hărţi, scheme etc.). De aceea, computerul este indicat pentru cărţile tehnice, manualele şcolare sau universitare,

enciclopedii, cărţile de bucate etc. De asemenea, calculatorul personal este foarte util în lucrările de cercetare, deoarece graţie tastaturii dedicate oferă o modalitate eficientă de a lua notiţe „în marginea“ materialelor parcurse.

Pentru a citi pe computer există numeroase programe dedicate. Cel mai important este **Adobe Digital Editions**, care poate reda fişiere ePub şi PDF securizate sau nu cu Adobe DRM. Aplicaţia este disponibilă pentru platformele Windows şi Mac OS X şi oferă toate opţiunile obişnuite pentru cărţi electronice: ajustarea dimensiunii corpului de literă, memorarea automată a ultimei pagini citite, căutarea în conţinutul cărţii, plasarea de semne de carte, însemnări, meniu dedicat pentru cuprins, mod de lectură fullscreen (pe tot ecranul).

Pentru a citi cărţi în format mobi putem folosi Kindle for PC şi, respectiv, Kindle for Mac. Programele oferă, de asemenea, acces la toate cărţile electronice cumpărate de pe Amazon, care sunt descărcate local pentru lectură. Este posibilă şi sincronizarea ultimei pagini citite şi a tuturor semnelor de carte cu alte dispozitive (tablete, eReader Kindle etc.) pentru cărţile cumpărate din Kindle Store.

Şi celelalte mari platforme de distribuţie de carte electronică oferă programe dedicate pentru lectura cărţilor pe computer: Barnes & Noble, Sony, Kobo. Apple urmează să lanseze aplicaţia iBooks pentru desktop în toamna anului 2013, însă aceasta va fi disponibilă doar pentru sistemul de operare Mac OS X.

Alte programe cu care putem citi cărţi electronice:

- Calibre;
- FBReader;
- Stanza.

În afara aplicaţiilor instalate local, pentru a citi pe computer putem folosi şi aplicaţii web, care permit lectura cărţilor direct în browser:

- Kindle Cloud Reader – *read.amazon.com*;
- Nook for Web – *mynook.barnesandnoble.com*;
- Google Books – *play.google.com/books*;
- Readium – disponibil momentan ca extensie pentru browserul Google Chrome[72].

Tabletă

Tabletele sunt, dintr-un anumit punct de vedere, noua formă a computerelor, deşi tehnologia lor este mai degrabă derivată din producţia de telefoane mobile inteligente, fiind bazată pe ecrane tactile. Tabletele pot înlocui computerul în multe activităţi: vizitarea paginilor de internet, citirea corespondenţei electronice, relaxarea prin jocuri, consultarea presei, interacţiunea pe reţele sociale etc. Şi, desigur, la listă se adaugă şi lectura cărţilor electronice.

Tabletele au, în general, ecrane cu dimensiuni cuprinse între 7 şi 10 inci şi sunt mult mai potrivite pentru citit decât computerele din numeroase motive:

- Sunt mai compacte şi mai portabile.
- Sunt mult mai uşoare, pot fi ţinute comod cu o singură mână.
- Pot fi folosite pentru mai mult timp fără a fi nevoie de conectarea la o sursă de curent.
- Sunt mai apropiate de forma şi dimensiunea unei cărţi.
- Permit poziţii de lectură mult mai comode (putem citi în fotoliu sau întinşi în pat).
- Oferă o experienţă mai apropiată de lectura unei cărţi pe hârtie datorită interfeţei tactile bazate pe gesturi.

Pentru a citi pe tabletă avem nevoie de o aplicaţie dedicată, creată special în acest scop (aplicaţiile existente pentru sistemele desktop – Windows şi Mac OS X – nu pot rula pe tablete). Există două platforme dominante pe piaţa tabletelor: iOS, sistemul de operare creat de Apple pentru dispozitive mobile care rulează pe iPad, şi Android, sistemul de operare cu sursă deschisă dezvoltat de Google.[73] Pentru fiecare dintre cele două platforme există numeroase aplicaţii pe care le putem folosi pentru lectură.

Pentru iPad, prima aplicaţie de citit eBooks a fost dezvoltată de Apple şi a fost prezentată încă de la evenimentul de lansare. iBooks poate reda fişiere ePub şi PDF şi oferă, de asemenea, un magazin integrat. Librăria creată de Apple vinde cărţi în formatele ePub 2 şi ePub 3, securizate cu soluţia DRM Fairplay.

Toți ceilalți mari jucători de pe piața cărții electronice oferă, la rândul lor, aplicații dedicate pentru lectura pe iPad: Amazon Kindle, Barnes & Noble Nook, Sony Reader, Google Play Books, Kobo. Aceste aplicații există și în versiunea pentru tabletele Android.[74]

Atât Sony, cât și Google își dezvoltă și propriile modele de tablete. Dar, mai mult decât atât, și ceilalți jucători de pe piața de carte electronică și-au creat propria divizie de *hardware*: Amazon a lansat gama Kindle Fire, Barnes & Noble a pus pe piață modelele Nook HD, iar Kobo comercializează tableta Arc. Toate aceste dispozitive sunt bazate pe platforma Android și sunt construite în primul rând pentru consumul de conținut livrat de magazinele respective.

Există, de asemenea, aplicații dezvoltate de distribuitori de pe piața locală. Cea mai matură în momentul de față este Elefant eBooks Reader, dezvoltată de librăria online elefant.ro pentru iPad și pentru Android. Aplicația are interfața în limba română și oferă toate funcțiile obișnuite pentru eReading:

- Redare fișiere ePub și PDF, securizate sau nu cu Adobe DRM;
- Modificarea corpului de literă;
- Subliniere text;
- Adnotări;
- Semne de carte;
- Căutare în textul cărții;
- Modificarea culorii textului și a fundalului;
- Mod lectură de noapte;
- Integrare rețele sociale.

O altă aplicație dezvoltată de o platformă din România este Cărtureşti Reader, deşi momentan librăria online a companiei nu oferă eBooks spre vânzare.

În afara aplicațiilor dezvoltate de platformele care distribuie carte electronică, există și aplicații dezvoltate de companii de software, care nu sunt conectate la un anumit magazin. Lista de aplicații capabile să redea formatele cele mai folosite pentru cărțile electronice (ePub, mobi, PDF) este foarte lungă, de aceea nu vom menționa aici decât aplicațiile capabile să redea și cărți securizate cu Adobe DRM:

- Bluefire Reader;
- DL Reader;
- DReader.

Toate aceste aplicații au versiuni pentru ambele platforme și pot fi descărcate din Apple AppStore, respectiv Google Play. Există și aplicații care nu figurează decât în versiunea pentru Android, cea mai notabilă fiind Aldiko.

eReader

Un eBook Reader este un dispozitiv dedicat pentru lectura cărților electronice. Spre deosebire de tablete, dispozitive multifuncționale capabile să satisfacă mai multe nevoi, eReaderele fac parte din categoria dispozitivelor *single-purpose*: sunt create de la bun început cu un singur scop – lectura cărților electronice.

Cea mai mare diferență între un eReader și toate celelalte tipuri de dispozitive o reprezintă tehnologia folosită pentru afișare. Cititoarele dedicate folosesc tehnologia numită cerneală electronică sau hârtie electronică (în engleză: *e-ink* sau *e-paper*), un afișaj electroforetic ce imită într-o măsură foarte mare aspectul hârtiei tipărite. Spre deosebire de afișajele LCD/LED retroiluminate, care emit lumină, hârtia electronică doar reflectă lumina într-un mod similar cu hârtia obișnuită. Oboseala ochilor după expunerea îndelungată în fața ecranelor LCD/LED este datorată luminii cu care este bombardat ochiul. De aceea, ecranele care folosesc tehnologia cernelii electronice sunt mult mai puțin obositoare pentru ochi și sunt potrivite pentru sesiuni îndelungate de lectură.

Un alt avantaj este că acest tip de ecran provoacă mult mai puține reflexii în lumina naturală. Dacă în cazul unei tablete sau al unui telefon mobil, cu cât mediul ambiant este mai luminat, cu atât este mai greu de citit de pe ecran, în cazul ecranelor ce folosesc cerneala electronică lumina externă mai puternică va duce, în principiu, la o lizibilitate și mai bună. De

aceea, eReaderele sunt mult mai potrivite pentru lectură în spații deschise și în lumina directă a soarelui. De asemenea, unghiurile de vizualizare ale acestor ecrane vor fi întotdeauna mai bune.

Nu în ultimul rând, tehnologia e-ink oferă avantaje însemnate și pentru durata de viață a bateriei, deoarece aceste ecrane pot afișa o imagine statică pentru un interval indefinit de timp fără a consuma energie. Energia este necesară doar la afișarea unei noi pagini, ceea ce înseamnă că, în 90% din timpul în care citim, afișajul nu utilizează bateria. De aceea, eBook Readerele sunt capabile să funcţioneze chiar şi luni întregi fără a necesita reîncărcarea acumulatorului încorporat.

Unul din dezavantajele acestei tehnologii este că timpul de generare a unei noi imagini pe ecran este mult mai mare decât la afișajele retroiluminate. Un eReader mediu va necesita aproape o secundă pentru a afișa o nouă imagine, în alte cazuri fiind nevoie de până la două secunde. Din acest motiv, dispozitivele pot părea lente și dintr-o altă epocă tehnologică. Mai mult, pentru a elimina reziduurile de la imaginile afișate anterior, odată la fiecare câteva pagini (în general între trei și cinci) este nevoie de un *refresh* total al ecranului.[75] În acest scop, ecranul va deveni cu totul negru pentru mai puțin de o secundă, după care va compune imaginea. Această scintilație este considerată deranjantă de mulți utilizatori.

Deși există și eBook Readere cu ecrane color cu cerneală electronică, numărul de culori pe care îl pot reda este foarte redus în comparație cu ecranele LCD/LED, iar culorile au un aspect palid, lipsit de intensitate. Tehnologia ecranelor color cu cerneală electronică este încă la început și rezultatele nu sunt deocamdată satisfăcătoare. De aceea, 99% din modelele de pe piață sunt dotate cu un ecran alb-negru. Din acest punct de vedere, un eReader imită foarte bine doar cărțile tipărite care nu au decât placă de negru la interior.

Deoarece ecranele cu cerneală electronică nu au retroiluminare, ci doar reflectă lumina ambientală, similar hârtiei tipărite, nu vor putea fi folosite pentru lectură în spații întunecate. Dar această problemă a fost rezolvată prin tehnologia iluminării frontale. Prin acest procedeu, pe marginea

ecranului, ascunse vederii, sunt plasate diode emiţătoare de lumină (LED), care vor ilumina suprafaţa de lectură. Peste ecran este plasat, de asemenea, un strat suplimentar menit să conducă lumina pe întreaga suprafaţă, pentru a asigura o iluminare uniformă şi pentru a limita posibilitatea ca lumina astfel generată să ajungă în contact direct cu ochiul (ceea ce ar genera oboseala oculară).

eBook Readerele nu au nevoie de instalarea unei aplicaţii dedicate pentru citit, asemeni tabletelor. Întregul lor sistem de operare este gândit în jurul acestei sarcini, de aceea ele sunt capabile să redea cărţi electronice de îndată ce sunt scoase din cutie. Anumite modele oferă şi funcţionalităţi suplimentare, cum ar fi un web browser, redare audio, calendar sau jocuri. Cu toate acestea, din cauza tehnologiei ecranului şi a puterii relativ slabe de procesare, eReaderele nu oferă o experienţă prea bună în îndeplinirea acestor funcţii.

În momentul de faţă, eReaderele de calitate au ecrane dotate cu suprafaţă tactilă, ceea ce le face mult mai uşor de operat prin atingerea directă a ecranului şi prin gesturi. Iar dispozitivele dezvoltate de marii e-taileri sunt integrate cu magazinul lor online, ceea ce face posibilă cumpărarea cărţilor direct de pe eReader.

Principalele eReadere de pe piaţa internaţională la ora actuală sunt gama Amazon Kindle, dispozitivele Nook dezvoltate de Barnes & Noble, suita Sony Reader şi seria de eReadere Kobo. De asemenea, pe piaţa din România vom mai întâlni modelele companiei germane Trekstor, dispozitive create de producătorul ucrainean PocketBook, alături de cititoare marca Prestigio. Preţul unui cititor dedicat a scăzut foarte mult în ultimii ani. La lansarea de la finalul anului 2007, prima generaţie Kindle costa 399 USD. În octombrie 2009, a doua generaţie Kindle costa 259 USD. Versiunea WiFi a primei generaţii de eReadere Nook de la Barnes & Noble costa 149 USD în iunie 2010. A doua generaţie Nook, dotată cu ecran tactil, a fost lansată la preţul de 139 USD în mai 2011, iar numai şase luni mai târziu preţul a coborât sub pragul psihologic de 100 de dolari americani.

În momentul actual, prețul unui eReader entry-level este situat între 69 şi 89 USD, iar un eReader dotat cu iluminare frontală costă între 119 şi 139 USD.[76] Cu toate acestea, dispozitivele dedicate pierd rapid teren în fața tabletelor, al căror preț a scăzut şi el foarte mult în ultimii ani.

Telefoane

Telefoanele mobile inteligente (*smartphones*) sunt adevărate computere de buzunar. Cu ajutorul lor putem accesa pagini web, putem vizualiza şi răspunde la e-mailuri, putem juca jocuri şi putem interacționa cu prietenii pe rețele sociale. Deşi ecranul de mici dimensiuni nu este în avantajul său, telefonul mobil poate fi şi un instrument pentru lectură. Cel mai mare avantaj al telefonului mobil[77] este portabilitatea sa. Oriunde ne-am afla, îl avem la îndemână. De aceea, telefonul mobil este o adevărată salvare pentru toate momentele „moarte“ în care setul de acțiuni pe care le putem întreprinde este limitat: în timpul deplasării cu mijloace de transport în comun, în sălile de aşteptare, în pauzele scurte etc. Toate aceste momente pot fi ocazii pentru lectură.

Deşi poate părea o propunere excentrică, adevărul este că deja citim foarte mult text pe *smartphone*. E-mailuri, presă, RSS, SMS, mesaje pe rețele sociale. De ce nu şi cărți? Desigur, telefonul mobil este potrivit doar pentru sesiuni scurte de lectură, dimensiunile mici ale ecranului nefiind adecvate pentru cititul de lungă durată.

Similar situației de pe piața tabletelor, există două platforme dominante: gama iPhone dezvoltată de Apple şi platforma Android dezvoltată de Google, folosită de toți ceilalți mari producători de terminale. Toate aplicațiile enumerate pentru tablete sunt disponibile şi în versiunea pentru telefon: Amazon Kindle, Barnes & Noble Nook, Sony Reader, Google Play Books, Kobo există atât pentru iPhone, cât şi pentru Android, în timp ce iBooks este disponibil doar pentru iPhone.

În ceea ce privește jucătorii locali, atât Elefant eBooks Reader, cât și Cărturești Reader sunt disponibile în varianta pentru mobil pe ambele sisteme de operare. Similar, aplicațiile Bluefire Reader, DL Reader, DReader și Aldiko sunt disponibile pentru smartphone.

72 Poate fi descărcat din magazinul Google Chrome: *https://chrome.google.com/webstore*.

73 Această dualitate este prezentă și pe piața telefoanelor mobile, cele două sisteme de operare rulând și pe smartphone.

74 Singura excepție este aplicația iBooks, care nu există în versiunea pentru Android.

75 Ecranele cu cerneală electronică au două tipuri de tranziție la o nouă imagine: refresh total sau refresh parțial. Un refresh parțial este mai puțin vizibil și supărător pentru utilizator, dar pot rămâne reziduuri de la imaginea anterioară pe fundalul imaginii curente.

76 Prețurile sunt cele de pe piața americană. Nu am dat aici prețurile în lei deoarece acestea pot varia destul de mult în funcție de cursul valutar. Trebuie reținut că prețurile în lei vor fi mai mari deoarece li se aplică TVA, taxe de import și costuri de transport.

77 În acest context ne referim întotdeauna la telefoane mobile inteligente, nu la dispozitivele clasice care sunt capabile doar de apeluri prin voce și SMS.

PARTEA A II-A
Tehnoredactarea pentru print și digital

CAPITOLUL 1
Preliminarii

Tehnoredactarea asistată de calculator

Deşi poate părea un termen desuet, tehnoredactarea reprezintă un domeniu în care multidisciplinaritatea trebuie să fie întâlnită cu predilecţie. Pregătirea tehnică şi grafică a unui text aflat în stadiul de manuscris în vederea operaţiei de tipărire sau împachetare în format digital necesită parcurgerea unor etape mai mult sau mai puţin stricte, cu ajutorul personalului specializat din cadrul departamentelor specifice.

Tehnoredactarea asistată de calculator (TAC), în prezent absorbită de termenul mai generos Desktop Publishing (DTP), reprezintă în esenţă aranjarea în pagină a unor documente de tip text cu ajutorul unui computer şi al unor programe dedicate. Îmbinate cu pricepere şi practicate cu un grad înalt de măiestrie, aceste tehnici pot duce la rezultate remarcabile. Nu este în scopul acestui ghid să definească în detaliu un domeniu atât de vast, aşadar ne vom limita doar la punctarea elementelor esenţiale.

De obicei se vorbeşte despre DTP pentru realizarea unor materiale al căror scop este tipărirea lor, dar până la acel punct conţinutul prelucrat îşi desfăşoară existenţa aproape exclusiv în ecosistemul digital; manuscrisul este tot un document electronic, iar la tipar se trimite sub o formă sau alta

tot o succesiune de informații binare, astfel încât exportarea acelui conținut către publicații electronice (*digital editions*) reprezintă un pas firesc.

Programele specifice din aria DTP-ului permit un control precis asupra informației care se dorește a fi transmisă, control mai mare decât pot oferi unele software-uri de tip „editor de text“[83]. Uneori, caracteristicile acestor programe se întrepătrund, astfel încât o persoană angajată în acest proces poate opta pentru unealta potrivită în funcție de rezultatul necesar.

Desktop publishingul, în forma lui modernă, a luat naștere în 1983 cu ajutorul unui program (*Type Processor One*) dezvoltat de către James Bessen[84], practic primul de tip WYSIWYG care s-a impus la nivel comercial în industrie, Bessen fiind fondatorul unei companii care livra sisteme de tip PC publishing către marii editori.

Ulterior, domeniul s-a dezvoltat fără precedent odată cu introducerea în 1985 a Apple LaserWriter (una din primele imprimante de tip *mass market*) în tandem cu programul de tehnoredactare PageMaker, care, deși astăzi este depășit din punct de vedere tehnic, încă mai poate fi întâlnit în anumite fluxuri de producție. Una dintre cele mai populare cărți din domeniu se numește *The Mac is Not a Typewriter*[85], care demonstrează felul în care Macintosh a creat cea mai mare „revoluție“ în domeniu de la Gutenberg până atunci.

Presupunând că aceia care activează deja în cadrul unor asemenea instituții cunosc cât de cât bazele, istoria și evoluția acestei meserii și, având mai ales în vedere resursele excelente care pot fi găsite pe diferite site-uri de profil, ne vom limita în cele ce urmează la a recomanda practicile pe care le considerăm utile și necesare în problemele pe care le tratăm. Pentru cei care doresc să aprofundeze istoria domeniului, un alt titlu de referință este *Inside the Publishing Revolution: The Adobe Story*[86].

Software aferent producției

În prezent, lider incontestabil în domeniu este Adobe Systems, Inc., cu o suită de programe care nu ar trebui să lipsească din niciun flux de

producţie editorială.

Deşi există şi alte opţiuni pe piaţă în domeniul software-ului aferent DTP-ului, recomandăm utilizarea şi specializarea în cele pe care le vom enumera mai jos, deoarece acestea fac parte dintr-o suită gândită din start pentru interoperabilitate şi integrează unelte avansate de digital publishing.

Menţionăm că, pentru a beneficia de accesul la resurse specializate, training, manuale şi actualizări frecvente, întreg software-ul aferent producţiei, inclusiv *typeface*-urile (fonturile) utilizate, ar trebui achiziţionat în mod oficial (cu licenţe valide) şi utilizat în acord cu practicile legale.

Aşa cum piratarea cărţilor duce la prejudicii financiare pe termen lung pentru editor, la fel şi piratarea software-ului aferent producţiei (dincolo de faptul că este o practică imorală şi ilegală) duce la numeroase inconveniente, printre care amintim:

- Software-ul obţinut pe căi nenaturale conţine de obicei cod alterat care nu se execută corect, ducând astfel la diverse situaţii ce măresc termenul de execuţie al unei lucrări.
- Nefiind licenţiat, acel software nu poate fi actualizat pentru recepţionarea unor bug-fixuri sau a diferitelor îmbunătăţiri.
- Atât timp cât nu există o masă critică de cumpărători, vocea acestora nu are cum să fie ascultată de compania dezvoltatoare a programelor respective, în vederea îmbunătăţirilor necesare şi, poate, a introducerii unor elemente utile în funcţie de specificul local (cum ar fi localizarea în limba română, de exemplu).

Dacă activaţi într-un sistem editorial în care, din anumite raţiuni, aceste lucruri se întâmplă sau se perpetuează, atunci ar trebui să aduceţi acest lucru la cunoştinţa patronatului şi, pe cât posibil, să impuneţi schimbările necesare.

Fiind vorba despre un domeniu extrem de activ şi aflat în continuă dezvoltare, actualizarea cu regularitate a sistemelor de operare, a infrastructurii hardware şi software din departamentele de producţie ori redacţionale este mai mult decât necesară. Din raţiuni de costuri, patronatul recurge uneori la practici obscure nerealizând că, în mod indirect, un departament de producţie echipat inadecvat şi neprofesionalizat poate cauza pierderi şi deservicii mult mai mari.

Adobe Suite

Din gama Adobe o serie de programe ar trebui utilizate cu predilecție în activitatea DTP. În mai 2013, Adobe a lansat noua serie de produse dedicate, reunite sub titulatura de Adobe Creative Cloud (Adobe CC – *https://creative.adobe.com*), accesibile doar pe bază de abonament (spre deosebire de sistemul vechi de licențiere bazat pe *one-time fee*). Astfel, Adobe a realizat trecerea la modelul SaaS (*Software as a Service*). Deși schimbarea modelului de business (un trend la nivel global din partea marilor producători de software) a dat naşterea unor critici[87], trebuie recunoscut faptul că sistemul actual de licențiere este unul superior din anumite puncte de vedere.

Pentru reuşita unei tranziții eficiente de la print la eBook este necesară utilizarea următoarelor versiuni din gama Adobe:

- Adobe CS 5.5 (lansat pe 11 aprilie 2011, licențiere de tip standard, a pregătit terenul pentru CS 6);
- Adobe CS 6 (lansat pe 23 aprilie 2012, a făcut tranziția la un ciclu anual de lansări din partea Adobe, disponibil și în licențiere de tip standard, dar, pentru o perioadă, și pe bază de abonament prin Adobe Creative Cloud);
- Adobe CC (a înlocuit CS 6 din Creative Cloud; lansat pe 5 mai 2013 și licențiat doar pe bază de abonament; variantele viitoare de software vor fi accesibile doar prin această platformă).

Adobe oferă un sistem de instruire și formare continuă[88] alături de certificare[89] și există numeroase manuale de utilizare, lecții video[90], cărți și cursuri puse la dispoziție în mod direct sau în colaborare cu parteneri oficiali. La acestea se adaugă foarte multe platforme, forumuri, publicații de specialitate sau grupuri de entuziaști. Practic, cine dorește să învețe la nivel profesionist nu are nicio scuză să nu o facă.

Adobe Press este lider la nivelul resurselor educaționale despre mediile digitale și despre marketingul digital și reprezintă sursa oficială a materialelor informative pentru software-ul Adobe și soluțiile de tip *cloud-based*. Recunoscut pentru seria bestseller *Classroom in a Book*, Adobe Press publică volume instructive și motivaționale, cărți electronice, cursuri video și online destinate tuturor nivelurilor de instruire:

- *Classroom in a Book* – seria bestseller de manuale de software cu caracter practic;

- *Studio Techniques* – ghiduri pentru deprinderea abilităților primare;
- *Real World* – tehnici de producție industrială pentru profesioniști;
- *Learn by Video* – Ore întregi de tutoriale video la calitate HD suplimentate cu lecții, chestionare și materiale recapitulative;
- *Master Class* – Albume de calitate cu operele artiștilor consacrați sau în proces de afirmare, prin care sunt demonstrate tehnicile folosite.

Pe lângă seriile recunoscute, Adobe Press publică titluri cu caracter motivațional și instructiv ale experților de top în design, fotografie și marketing digital.

InDesign

Program profesionist de aranjare în pagină lansat în 1999 drept succesor al PageMaker, care pierduse aproape în întregime cota de piață în favoarea QuarkXpress – la acel moment, lider în domeniu. Între timp, InDesign a reușit să devină standardul *de facto* la nivel mondial atât în print publishing, cât și în digital publishing grație sistemului Adobe de împachetare sub forma unei suite – oferirea unei game de programe care acoperă toate nevoile de publishing existente în cadrul unui grup.

Deși pe unele segmente se mai duc încă bătălii cu QuarkXpress[91] și fiecare program beneficiază de unele opțiuni care îl diferențiază, InDesign se află într-o poziție de dominație și sunt șanse ca această poziție să rămână de neînlăturat.

Indiferent de cotele de piață ale unuia sau altuia dintre programe, un tehnoredactor profesionist va înțelege modul în care funcționează un software în general, va cunoaște principiile execuției unei tehnoredactări *à la carte* și va trebui să fie capabil să producă rezultate consistente oricare ar fi programul utilizat. Un departament de producție corect construit înțelege aceste principii și nu limitează experiența angajaților la un set specific de programe, fie ele apuse sau viitoare.

InDesign reprezintă pe moment arma de bază din arsenalul unui tehnoredactor și ar trebui cunoscut „la perfecție“ de către departamentul de producție.

Adiacent InDesign, Adobe au dezvoltat InCopy, un editor avansat de text, care poate fi folosit în sisteme de workflow editorial colaborativ şi integrat, atât de sine stătător, cât şi prin intermediul unor soluţii de tip server. Astfel, o persoană din cadrul departamentului redacţional poate edita în acelaşi timp textul aflat în producţie la DTP într-un document de tip InDesign.

Soluţiile de lucru colaborativ în timp real sunt, de regulă, complexe şi pot fi întâlnite doar în cele mai mari case editoriale la nivel mondial. Ele au fost implementate pentru nevoile de *cross media publishing* cu ajutorul unor servere ce gestionează pluginuri de colaborare. WoodWing Software BV (*http://www.woodwing.com*) reprezintă un exemplu notabil şi a fost implementat în România pentru prima dată în 2009 la săptămânalul economic *Capital*, pe atunci parte a grupului Ringier, fiind extins ulterior şi la cotidianul *Evenimentul zilei*.

Resurse suplimentare de învăţare pot fi găsite în:

- Before & After – *http://www.bamagazine.com*;
- Layers Magazine – *http://layersmagazine.com/category/tutorials/indesign*;
- InDesign Magazine – *http://www.indesignmag.com*;
- Adobe Inspire – *http://www.adobe.com/inspire.html*;
- InDesign User Group – *http://www.indesignusergroup.com*;
- The InDesigner – *http://www.theindesigner.com*;
- InDesignSecrets – *http://indesignsecrets.com*.

Printre manualele a căror parcurgere o recomandăm se numără:

- *Adobe InDesign CC Classroom in a Book* (2013, Adobe Press);
- *Digital Publishing with Adobe InDesign CS6* (2012, Adobe Press);
- *Adobe Type Library Reference Book, 4th Edition* (2011, Adobe Press);
- Jim Felici, *Complete Manual of Typography, The: A Guide to Setting Perfect Type, ediţia a doua* (2011, Adobe Press).

Lista de mai sus nu este sub nicio formă una completă. Atunci când Steve Jobs a ţinut celebrul său discurs din 2005 de la Stanford[92], cuvintele de încheiere au fost „Stay Hungry, Stay Foolish“. O traducere liberă ar putea fi: „Rămâneţi flămânzi, rămâneţi necugetaţi“. Personalul din cadrul departamentului DTP ar trebui să îşi ghideze existenţa după aceste vorbe. Presupunând că este bun cunoscător al limbii engleze (un lucru oarecum

implicit din moment ce software-ul aferent provine din acest areal lingvistic), un tehnoredactor se află la modul ideal într-un permanent proces de formare şi perfecţionare. Atât timp cât există curiozitate, cu siguranţă că nu are întrebări la care să nu găsească răspuns.

Illustrator

Este un program de grafică vectorială lansat în ianuarie 1987, şi folosit cu predilecţie pentru ilustraţie, typesetting şi logo design, complementar InDesign şi concurent al produsului CorelDRAW (care poate fi întâlnit cu predilecţie în anumite sisteme de tip pre-press sau producţie editorială). Recomandăm renunţarea (pe cât posibil) la programul CorelDRAW şi regândirea fluxului pentru utilizarea Illustrator.

Photoshop

Program de editare grafică în special pentru imagini de tip raster şi manipulare foto, standard *de facto* în domeniu, a fost lansat pe 19 februarie 1990 exclusiv pentru Macintosh. Deşi în mod curent se consideră că nu este dificil să stăpâneşti acest program, nivelul de cunoştinţe şi anii de practică necesari pentru a deveni fluent în utilizarea acestui software nu sunt uşor de dobândit. Recent au apărut voci care susţin că Photoshop a devenit „prea complicat pentru binele său“.[93]

Acrobat

Reprezintă o familie de aplicaţii compusă în prezent din:

- Reader XI;
- Acrobat XI Standard (include Acrobat Distiller);
- Acrobat XI Pro (include Acrobat Distiller).

Lansat iniţial pe 15 iunie 1993 exclusiv pentru Macintosh şi ulterior pentru DOS şi Windows 3.1, reprezintă standardul pentru a crea, manipula sau printa fişiere în formatul PDF (Portable Document Format). Mare parte din producţia de conţinut editorial la nivel mondial se trimite la tipar cu ajutorul acestui format sau se distribuie astfel în mediul electronic.

Hardware

Hardware-ul adiacent producţiei editoriale trebuie să se înscrie măcar în „limitele decenţei“, astfel încât să poată rula pachetele software necesare cu rapiditate şi fără sincope. Recomandările generale pentru infrastructura hardware dintr-un departament de producţie, chiar dacă poate prezenta dezavantajul aparent[94] al prezenţei unui cost de achiziţie şi configurare de obicei mai ridicat, vor include pentru fiecare operator un sistem de tip desktop cu performanţe cel puţin medii:

- un Hard Disk primar de mare viteză sau un SSD şi o placă video dedicată;
- suficientă memorie de tip RAM pentru rularea aplicaţiilor în mod optim;
- o placă de bază, un procesor şi o sursă de alimentare alese cu grijă de către departamentul IT sau de o persoană specializată;
- un UPS – o sursă de alimentare suplimentară care să preîntâmpine pierderea de date şi întreruperea fluxului de producţie din cauze ce ţin de fluctuaţiile prezente în regimul de alimentare cu energie electrică.

Sisteme de operare

În privinţa sistemelor de operare, la momentul actual recomandăm două mari direcţii:

- pentru utilizatorii din sfera Windows, versiunile sistemului de operare Windows 7 sau Windows 8[95];
- pentru utilizatorii din sfera Apple, versiunile sistemului de operare OS X Lion, Mountain Lion (sau Mavericks).

Indiferent de modelul adoptat, sistemele de operare vor fi configurate cu localizările specifice în limba română: şi anume, setările regionale şi de limbă vor folosi sistemul românesc deoarece aceste opţiuni din sistemul de operare vor afecta şi modul în care se comportă software-ul aferent DTP-ului.

> „În ceea ce priveşte computerele, cred cu tărie că Macintosh-urile sunt catolice, iar Microsofturile sunt protestante.“ (Umberto Eco)

Având în vedere că partea de scriere, redactare, corectură, colaționare etc. se petrece în sistem Windows (personalul redacțional lucrează majoritar pe acest sistem de operare), pentru evitarea discrepanțelor recomandăm folosirea unui sistem unic integrat: Windows atât în redacție, cât și în producție.

Acest lucru este util și din cauză că cel mai avansat editor de text (și singurul pe care îl recomandăm) în momentul de față este dezvoltat de către Microsoft (compania care vinde și Windows), și anume Microsoft Office Word din suita Office, cea mai complexă suită de productivitate de tip Office existentă pe piață la ora actuală.

De asemenea, versiunea localizată (adică în română) de Microsoft Office Word care rulează pe sistemele Windows este net superioară celei existente în „universul“ Apple (nu există încă o variantă localizată cu dicționar de limba română pentru MacOS).

Layouturi de tastatură

În privința layoutului de tastatură care trebuie utilizat pentru introducerea comenzilor și a textului, e bine să existe un singur standard indiferent de sistemul de operare și acesta se numește Romanian Standard Keyboard Layout, care se regăsește atât în platformele Windows, cât și în cele OS X.

Exemplu de setare a acestui layout de tastatură în Windows 8, localizat în limba română

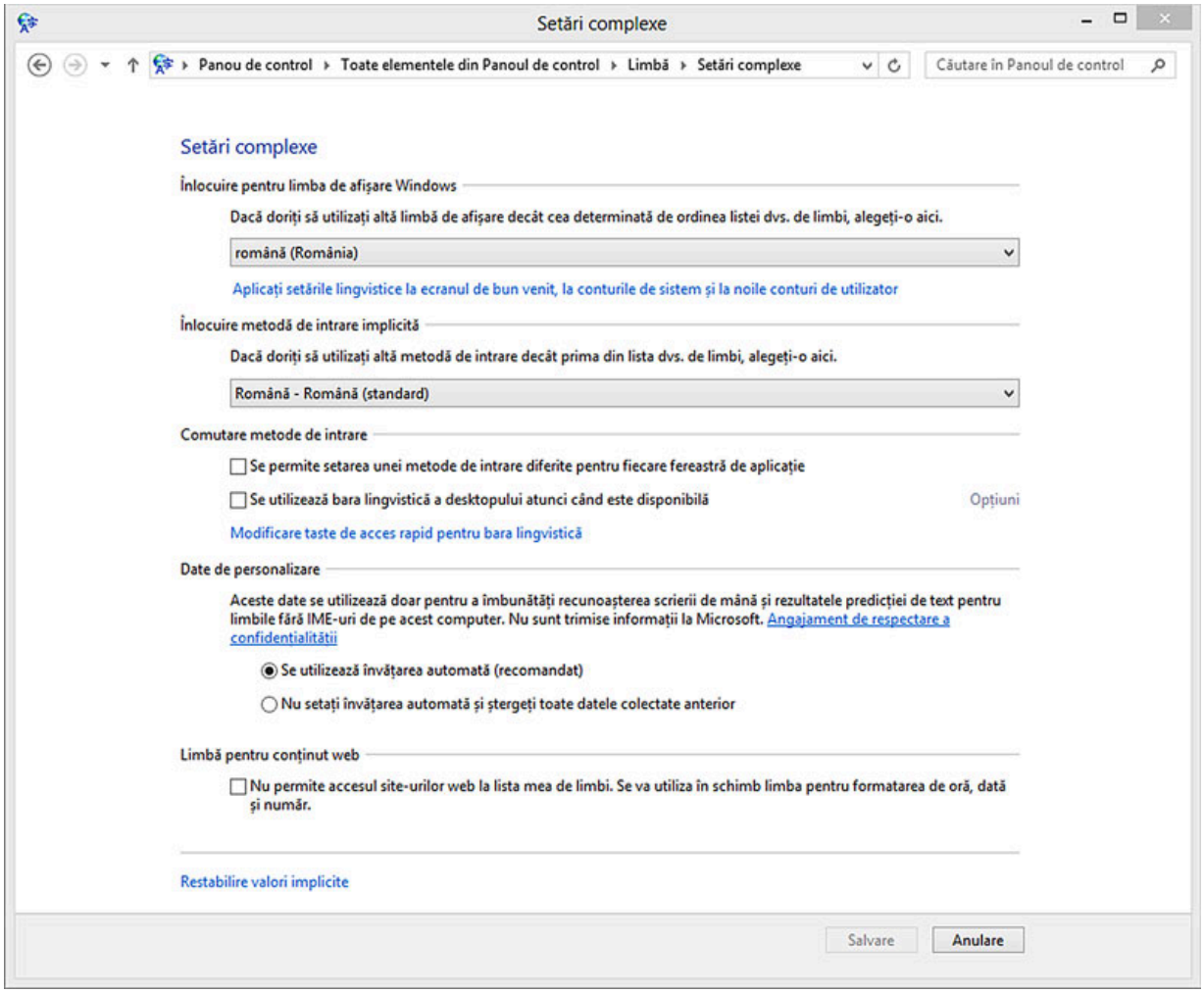
Setări complexe
Panou de control ▸ Toate elementele din Panoul de control ▸ Limbă ▸ Setări complexe
Căutare în Panoul de control
Setări complexe
Înlocuire pentru limba de afișare Windows
Dacă doriți să utilizați altă limbă de afișare decât cea determinată de ordinea listei dvs. de limbi, alegeți-o aici.
română (România)
Aplicați setările lingvistice la ecranul de bun venit, la conturile de sistem și la noile conturi de utilizator
Înlocuire metodă de intrare implicită
Dacă doriți să utilizați altă metodă de intrare decât prima din lista dvs. de limbi, alegeți-o aici.
Română - Română (standard)
Comutare metode de intrare
Se permite setarea unei metode de intrare diferite pentru fiecare fereastră de aplicație
Se utilizează bara lingvistică a desktopului atunci când este disponibilă
Opțiuni
Modificare taste de acces rapid pentru bara lingvistică
Date de personalizare
Aceste date se utilizează doar pentru a îmbunătăți recunoașterea scrierii de mână și rezultatele predicției de text pentru limbile fără IME-uri de pe acest computer. Nu sunt trimise informații la Microsoft. Angajament de respectare a confidențialității
Se utilizează învățarea automată (recomandat)
Nu setați învățarea automată și ștergeți toate datele colectate anterior
Limbă pentru conținut web
Nu permite accesul site-urilor web la lista mea de limbi. Se va utiliza în schimb limba pentru formatarea de oră, dată și număr.
Restabilire valori implicite
Salvare
Anulare

Oricare ar fi tipul de localizare utilizat (Romanian, English etc.) și sistemul de operare instalat, aceste opțiuni se vor regăsi programatic în panourile de control, la meniurile ce țin de regiune, localizare și tastatură.

Exemplu de setare a acestui layout de tastatură în OS X Mountain Lion, localizat în limba română

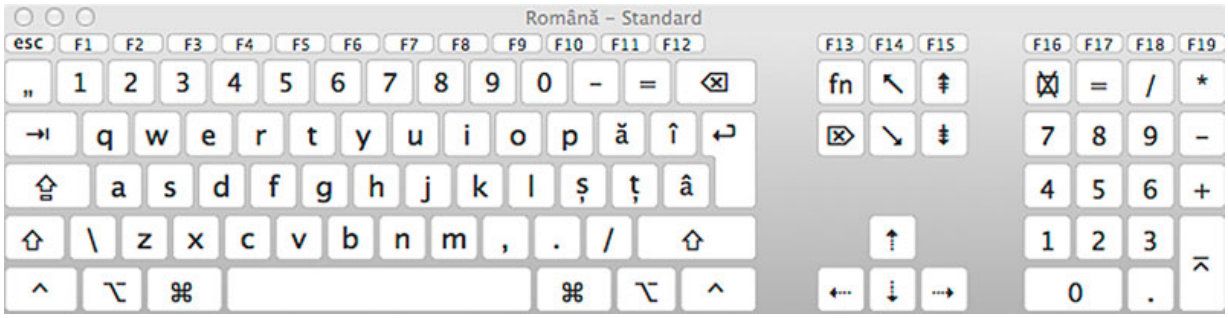

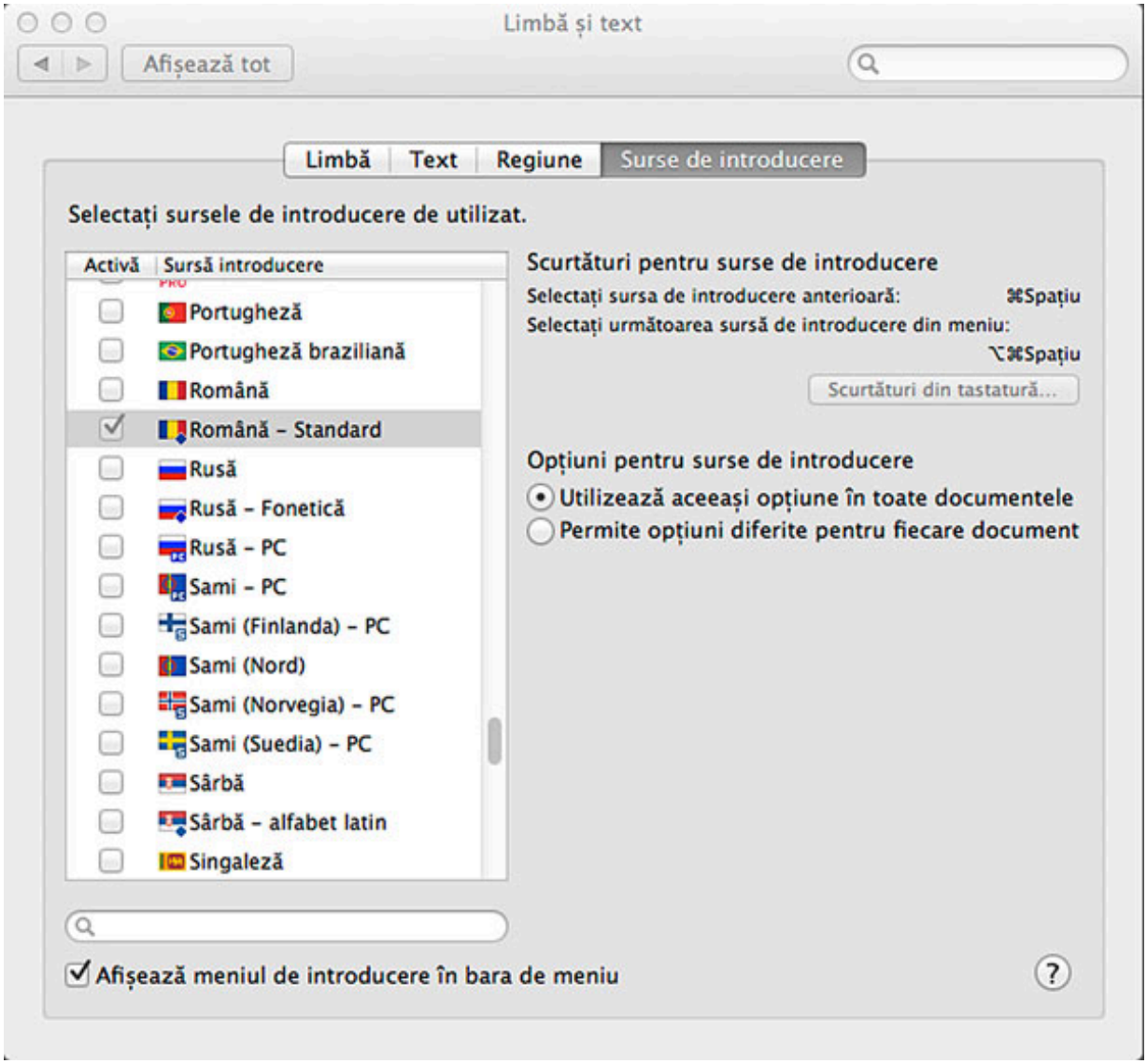

Standarde şi (ne)reguli

În privinţa standardului de tastatură de tip Romanian, există un istoric plin de gafe şi rele implementări (parte din vina dezvoltatorilor software, parte din vina Academiei Române şi parte din cauza slabei profesionalizări a departamentelor de producţie); acest istoric a dus la o confuzie generalizată şi la ani buni de practică greşită. Din nefericire, această stare de fapt a îngreunat şi mai mult fluxul de producţie editorială, uneori din cauze care ţin de modul în care puteau fi puse în practică anumite metode de lucru în perioada respectivă.

Pe scurt, semnul diacritic (semn tipografic adăugat la o literă pentru a indica o diferenţă în pronunţie sau pentru a deosebi sensurile a două cuvinte altfel scrise identic) aferent literelor S şi T a fost multă vreme implementat şi utilizat incorect.

Mai multe detalii despre semnele diacritice pot fi consultate în excelentul articol publicat de către Lavinia Gliga, intitulat „Diacriticele. Căciuliță, Coif, Virguliță“, apărut în lunarul *Decât o Revistă*, nr. 1, 2009, p. 74–83, din care ne permitem să citățm[96]:

> „[…] În scrierea digitală, sedila şi virguliţa sunt lucruri complet diferite. Perfidia detaliului stă tocmai în meschinăria lui: e insesizabil cu ochiul liber şi deci utilizatorul nu-i intuieşte efectele.
>
> Lingviştii nu s-au gândit să se gândească la asta. Până să înceapă să scrie ei înşişi pe calculator, spune Zafiu, aceste lumi erau complet separate. Textele se duceau la edituri şi acolo se stabilea cum arată literele. Aşa cum în comunism nu s-a pus problema culorilor steagului – care astăzi variază în nuanţe în funcţie de producător, dar atunci se fabricau în acelaşi loc –, nu s-a pus nici cu semnul de sub ş şi ţ. Şi până la specificarea făcută de Academie, literele au fost standardizate, codate şi desenate în fel şi chip.
>
> Sedilele de sub ş şi ţ au fost prima oară atestate internaţional în 1987, în setul de caractere standard pentru Europa de Est adoptat de *ISO*. *ASRO* a reacţionat abia după 10 ani şi a cerut introducerea virguliţelor pentru limba romană. În 1998, *ISO* a publicat o actualizare a standardului din ‘87, dar a ignorat cererea. În 1999, *ASRO* a adoptat primul set de caractere standard pentru limba română (elaborat tot de echipa responsabilă cu tastatura), în care ş şi ţ apăreau cu virguliţă. În acelaşi an, în standardul Unicode au fost definite coduri pentru redarea caracterelor cu virguliţe. *ISO* le-a introdus abia în 2001.
>
> Până să se clarifice standardele, cazul ş şi ţ a apucat să ia o turnură şi mai sinistră: perechea ş cu sedilă, ţ cu virguliţă. Cum ţ cu sedilă nu există în alfabetul niciunei limbi, litera a fost zăpăcită într-o varietate de coduri numerice şi alfanumerice, descrieri şi instrucţiuni de folosire – detaliate în manifestul lui Kit din 2008 –, de a ajuns să fie redată în fonturi cu virguliţă. Optic, e corect. Tehnic – în viziunea calculatorului – e ca şi cum ar avea sedilă. Nici standardizarea *ISO* şi Unicode a diacriticelor corecte pentru limba română n-a însemnat finalul cazului ş şi ţ. Microsoft a reacţionat abia în 2007, odată cu Vista. Setarea tastaturii pentru limba română e în sfârşit conformă cu standardul *ASRO*, iar fonturile conţin ş şi ţ cu virguliţă. Cei cu *XP* – legal – îşi pot descărca o actualizare pentru patru fonturi (apărută graţie nevoilor *UE* de a scrie documente în română când România a devenit țară membră); fără această actualizare, documentele scrise cu virguliţe pe Windows Vista şi versiunile mai noi nu pot fi redate corect. Apple a introdus deja din 1997 ş şi ţ cu virguliţe. Dar puteau fi redate corect doar pe Mac-uri şi nu erau recunoscute în Windows[…].“

Un precursor al articolului citat, despre această perioadă neagră din istoria DTP-ului românesc, se regăsește în cel intitulat „Romanian diacritic marks. How did we end up looking half-illiterate?“[97] publicat pe blogul său (în limba engleză) de către Cristian „Kit“ Paul, membru fondator al Brandient.

Pentru cei care sunt „blocați“ în sistemul de operare Windows XP există o metodă alternativă de implementare a standardului de tastatură Romanian descris de către Cristian Secară în articolul „Tastatură românească pentru Windows XP“[98]. Pentru a pune în practică aceste corecţii este necesară utilizarea unui sistem de operare Windows XP peste care a fost instalată actualizarea eliberată de către Microsoft, intitulată „European Union Expansion Font Update“.[99] Sistemele de operare Windows 7 şi Windows 8 au beneficiat din start de respectivele actualizări, iar pe OS X nu a fost niciodată cazul.

O altă problemă foarte mare este că, timp de mulţi ani (şi în multe cazuri acest lucru se întâmplă în continuare), departamentele de producţie au implementat şi utilizat typeface-uri (fonturi) nestandardizate care au fost alterate pentru introducerea unor semne diacritice prin înlocuirea nefirească a altor semne grafice care ar fi trebuit să se regăsească în mod natural în harta de caractere.

Din motive ce ţin în parte de slaba cunoaştere a domeniului în care activează, au fost folosite typeface-uri (fonturi) fără suport Latin Extended-B[100] (pentru glife precum Șș, Țț etc.), rezultate prin modificarea incorectă a acestora. Astfel a proliferat un sistem de lucru greşit şi mai ales ineficient.

Această stare *de facto* a dus, printre altele, la imposibilitatea utilizării unui dicţionar de despărţiri automate (în silabe) în programele specifice DTP şi la nenumărate alte probleme legate de redarea corectă a unui corp de text într-un program dedicat de paginare *cross platform* (unui utilizator de Windows îi era imposibil să deschidă şi să vizualizeze corect un fişier lucrat pe Mac OS X *et al*) din cauza lipsei implementărilor acestor standarde.[101]

Aceste neajunsuri pot fi eliminate prin utilizarea în paginare a unor typeface-uri din gama pro, adică a unor fonturi care respectă standardele

Unicode şi, de asemenea, prin eliminarea din fluxul de producţie a typeface-urilor neconforme.

Un exemplu de typeface din gama pro (Adobe Text Pro), a cărui hartă de caractere este afişată în aplicaţia Fontlab

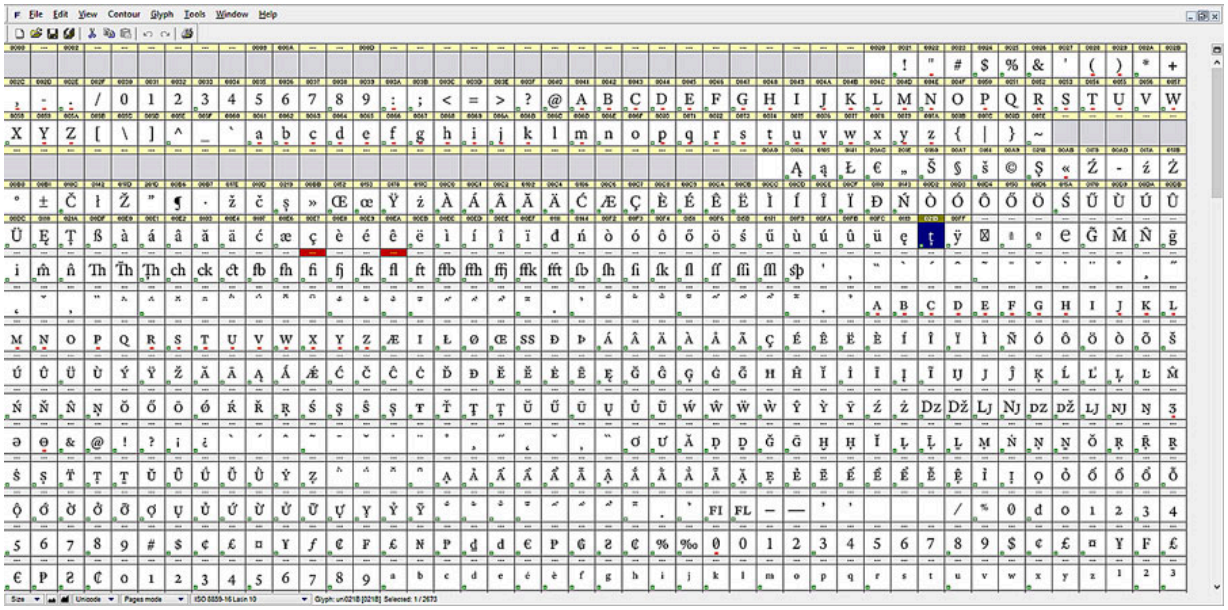

Dacă totuşi se optează pentru utilizarea unor typeface-uri care nu acoperă în întregime harta de caractere necesare, atunci se impune aducerea acestora la standarde prin introducerea semnelor diacritice necesare.

Consultarea specificaţiilor unicode (*http://www.unicode.org/*) şi a manualului de utilizare Fontlab (un *font editor* profesionist – *http://www.fontlab.com/*) se impune pentru cei care doresc să aprofundeze acest domeniu. În privinţa celor care au nevoie doar de un răspuns rapid şi eficient la nelămuririle lor, parcurgerea materialelor bibliografice indicate mai sus poate fi de ajuns.

Extensii, utilitare, pluginuri şi scripturi

Funcţiile de bază ale programelor din sfera DTP-ului pot fi îmbunătăţite şi augmentate cu ajutorul unor programe ajutătoare denumite după caz şi rol: extensii (*extension*), utilitare (*utility software*) sau pluginuri

(*plugin*). De asemenea, pot fi create sau rulate scripturi dedicate pentru automatizarea unor sarcini specifice repetitive ori pentru introducerea unor opțiuni necesare, dar pe care programul principal nu le oferă. Adobe a venit în întâmpinarea nevoilor de automatizare cu ajutorul limbajelor de marcare XML și IDML și al scriptingului[102], punând la dispoziție documentație și un magazin de profil (Adobe Exchange).

De asemenea, în InDesign pot fi utilizate funcții de căutare și înlocuire GREP (*General Regular-Expression Print*). Un titlu excelent ce detaliază această funcție este *GREP in InDesign*[103]. Lista pluginurilor disponibile este extrem de lungă[104], și de obicei aici se găsește câte ceva pentru orice necesitate, iar dintre cele care merită menționate amintim:

- DTP Tools – *http://www.dtptools.com*, seria Blatner Tools;
- Automatication – *http://www.automatication.com*;
- Grid Calculator – *https://www.designersbookshop.com*.

În privința scriptingului, oferta este de asemenea destul de variată. Merită menționat *{ indiscripts)* – *http://www.indiscripts.com*, cu FontMixer, HurryCover, BookBarcode și IndexMatic 2. Referințe despre rolul și utilizarea exemplelor menționate mai sus se găsesc din abundență pe site-urile producătorilor și, de obicei, introducerea în workflow a anumitor soluții de acest tip va veni cu o rezolvare „miraculoasă“ pentru anumite probleme întâlnite în practică.

Activitatea standard a unei edituri

Indiferent de domeniul de activitate al unei case editoriale, etapele parcurse în procesul de publicare a unei cărți trebuie să urmeze un set de standarde clar definite atât intern, cât și în corelație cu industria. Producția de carte trece constant prin procese de rafinare, sofisticare și îmbunătățire, procese ce țin de inovațiile tehnologice aduse tiparului și de actualizările în domeniul software-ului aferent producției. Organizarea unei case de profil depinde de mărimea acesteia și de programul editorial asumat.

Aceste activităţi pot fi reprezentate grafic printr-o diagramă sub forma unei flori. Toate aceste ramuri sunt la fel de importante, în reuşita unei edituri contând foarte mult munca de echipă şi personalul calificat.

Activităţile tipice sunt cele redate mai jos:

- Achiziţii de proiecte editoriale noi (drepturi de editare);
- Redactare şi corectură;
- Tehnoredactare;
- Grafică;
- Producţie;
- Vânzări şi marketing;
- Promovare;
- Activităţi financiar-contabile (economic).

Mai jos este redată o ilustrație reprezentativă a activităților standard dintr-o editură

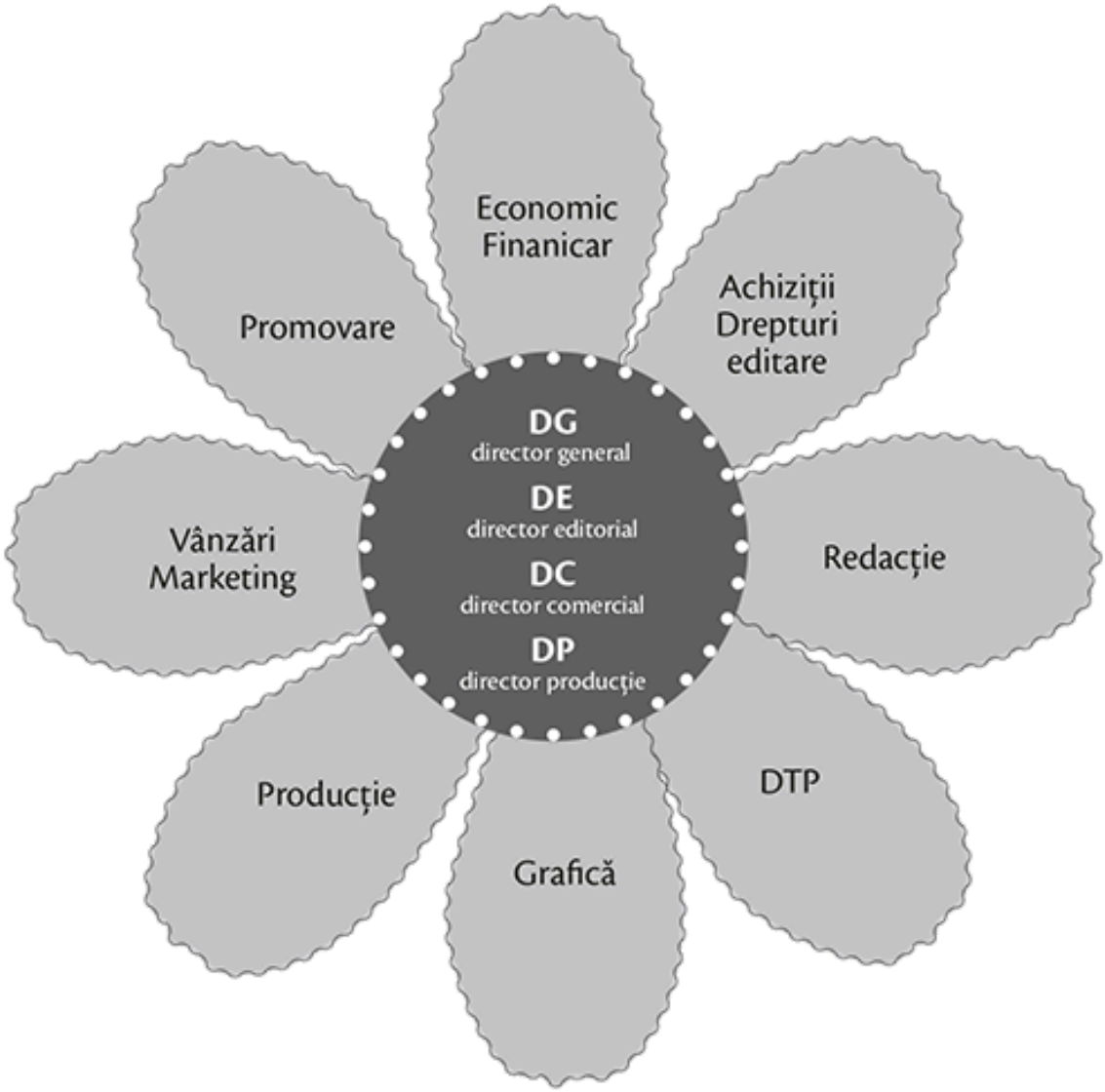

Coordonarea le revine persoanelor situate în posturile-cheie ce compun nucleul decizional al unei edituri: directorul general (DG), directorul editorial (DE) sau redactorul-șef (RȘ), directorul comercial sau de marketing (DC), secretarul general de redacție (SGR). Toate aceste „ramuri“ se vor afla obligatoriu în strânsă legătură cu directorul de producție (DP).

Cei aflați în aceste funcții dețin atribuții atât în stabilirea strategiilor editurii, cât și în coordonarea activităților curente. De obicei, numărul

colaboratorilor unei edituri (din zona de producţie: culegerea textelor, traducere, corectură, redactare, ilustraţii, vânzări ş.a.m.d.) este cu mult mai mare decât cel al angajaţilor permanenţi.

Alteori (în funcţie de mărimea editurii), aceste roluri pot fi ocupate consecutiv de una şi aceeaşi persoană. Un fel de *Jack of all trades* în care funcţiile sunt comprimate, deseori cu consecinţe nefaste. Nevoia de resurse umane specializate (măcar la nivel înalt) ar trebui să fie o prioritate.

Nu vom zăbovi asupra fiecărei activităţi, ci vom încerca să ne concentrăm asupra aspectelor esenţiale care ţin de producţie, tehnoredactare şi grafică.

Este mandatară existenţa unor şedinţe regulate (cel puţin o dată pe săptămână) în care toate persoanele-cheie din instituţie să facă schimb de informaţii pentru definirea şi ajustarea planului editorial şi pentru transmiterea eficientă a deciziilor către persoanele aflate în subordine şi către colaboratori.

Există o bibliografie bogată în domeniu care ar trebui parcursă, o parte din aceasta este menţionată şi în volumul de faţă. De asemenea, trimiterea personalului la cursuri de specializare şi la întâlniri pentru schimb de experienţă ar trebui să aibă loc cel puţin anual.

Punerea la punct a unor ghiduri care să explice fişa angajatului, normele editoriale de uz intern, practicile şi procedurile tehnice, sistemul redacţional, practic un fel de manual instituţional, reprezintă un pas preliminar important care nu ar trebui omis.

Cuvântul de ordine este „organizare“. Realizarea unor scheme logice şi a unor proceduri exacte de tip workflow şi transmiterea acestora către personalul implicat în activităţile curente vor fi fundaţia care va susţine activitatea unei edituri. Foarte important este ca **la nivelul departamentului editorial să fie negociate drepturile de editare atât pentru ediţiile tipărite, cât şi pentru cele de tip eBook**.

Un exemplu de organigramă care detaliază o posibilă schemă organizațională poate fi consultat mai jos

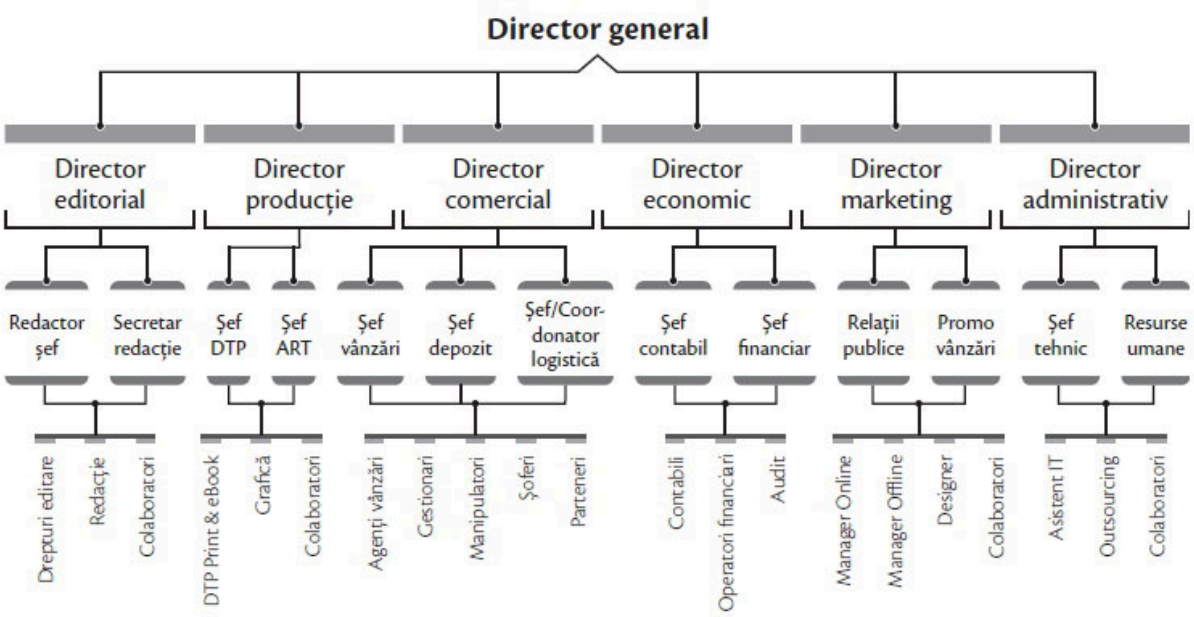

Departamentul de producție

Cu privire la departamentul de producție, acesta ar trebui condus sau coordonat la nivel superior de o persoană cu atribuții multiple, dintre care enumerăm:

- organizează, îndrumă și controlează activitatea departamentului;
- elaborează și asigură punerea în aplicare a unei politici unitare de flux editorial;
- întocmește analize de performanță și propune strategii și programe de îmbunătățire;
- realizează propuneri de buget pentru domeniul de activitate și asigură gestionarea eficientă a fondurilor alocate;
- elaborează strategii de producție și urmărește punerea lor în aplicare;
- întreține relații cu tipografiile sau colaboratorii și preia sau trimite materialele finite în lucru (organizare care poate fi realizată cu ajutorul SGR-ului);
- conlucrează la impunerea normelor interne de tehnoredactare ce vor fi respectate de personalul angajat sau colaborator și care vor trebui cunoscute și de către departamentul redacțional;
- supervizează procedura de editare a unei cărți (toate fazele de pregătire prin care trece o carte, din etapa de manuscris până la trimiterea la tipar sau distilarea ei în ediție digitală).

Printre cunoștințele necesare reamintim:

- cunoașterea în profunzime a pieței de carte;
- înțelegerea întregului flux de producție editorială și a software-ului aferent;
- o foarte bună cultură generală (în domeniul DTP-ului) și înțelegerea limbii engleze (în care este localizată majoritatea softului utilizat);
- nivel avansat de operare PC și Mac.

Directorul de producţie va coopera strâns cu:

- redactorii-şefi;
- şeful DTP şi SGR-ul;
- directorul artistic;
- departamentul online;
- directorul economic;
- diferiți colaboratori.

Vor fi avute în vedere:

- planurile de producție (lunare, trimestriale);
- planurile editoriale de perspectivă (anuale).

Din aceste planuri vor fi selectate lucrările importante, care se estimează a avea un impact major, și pentru acestea se vor întocmi modele prioritare specifice de lucru. De asemenea, vor fi analizate propunerile de proiecte editoriale noi din punctul de vedere al posibilităţilor de producţie.

Un bun director de producție deține un rol-cheie în sistemul editorial și va organiza, îndruma și controla activitatea personalului aflat în subordine (DTP, grafică, colaboratori), pe care îl va evalua în mod constant și căruia îi va asigura pregătirea necesară. Tot el va superviza utilizarea tehnicii de calcul aflate în dotarea departamentului în conformitate cu procedurile avizate și cu instrucțiunile interne.

Evident, nu trebuie să lipsească inițiativa, abilitățile de comunicare, dinamismul și motivația personală, spiritul de echipă, organizarea și disponibilitatea la efort suplimentar, loialitatea față de firmă, stilul de muncă organizat, motivarea personalului aflat în subordine.

83 Vom folosi termenul generic de „editor de text“ pentru a traduce termenul englez *word processor*, fără a face distincția între programe cu posibilități restrânse de tipul NotePad sau TextEdit (numite generic *Text editors*) și cele cu funcții avansate.

84 Detalii despre biografia sa pot fi citite la *http://www.researchoninnovation.org/bio.htm*.

85 Scrisă de Robin Williams, publicată inițial în 1989 (reeditată în 2003, PeachPit Press).

86 Scris de Pamela Pfiffner (Adobe Press, 2002).

87 Critici detaliate parțial și în articolul intitulat „Dislike Adobe's Creative Cloud subscriptions? Tough beans" care poate fi lecturat la adresa *http://news.cnet.com/8301-1001_3-57586521-92/dislike-adobes-creative-cloud-subscriptions-tough-beans/*.

88 Mai multe detalii la *http://training.adobe.com/training.html*.

89 Informații despre obținerea unor certificări Adobe pot fi aflate la *http://training.adobe.com/certification/overview.html*.

90 Lynda.com oferă video-seminarii accesibile la *http://www.lynda.com/Adobe-training-tutorials/105-0.html*.

91 Ajuns la versiunea 10, rămânând alternativa pentru digital publishing (*http://www.quark.com/en/Products/QuarkXPress/Features/*), Quark este posibil să câștige din nou cotă de piață (aflată undeva sub 25%). În prezent, mulți se întreabă dacă acest software mai poate fi considerat relevant în domeniu.

92 Puteți viziona acest discurs (*Steve Jobs 2005 Stanford Commencement Address*) la adresa – *http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=UF8uR6Z6KLc*.

93 Conform articolului intitulat „Repurposing Photoshop For The Web" publicat de către Dan Rose în *Smashing Magazine*, accesibil la adresa *http://www.smashingmagazine.com/2013/04/22/repurposing-photoshop/*.

94 Acest „dezavantaj" va fi amortizat prin simpla creștere a productivității.

95 Sistemul de operare Windows XP este unul vechi, depășit moral, pentru care Microsoft nu va mai oferi suport din primăvara anului 2014 și care trebuie să fie eliminat din fluxurile de producție.

96 Accesibil la adresa *http://www.decatorevista.ro/DecatORevista.pdf*.

97 Articolul poate fi lecturat la adresa *http://kitblog.com/2008/10/romanian_diacritic_marks.html*.

98 Detalii accesibile la *http://www.secarica.ro/html/ro_kbd_winxp.html*.

99 Acest update poate fi instalat accesând *http://www.microsoft.com/en-us/download/details.aspx?id=16083*.

100 Descrierea standardului poate fi citită la *http://www.unicode.org/charts/PDF/U0180.pdf*.

101 Un exemplu despre cum poate fi utilizată codarea corectă poate fi găsit într-un articol publicat de către Cristian Secară, articol intitulat „Codarea în fonturi", accesibil la *http://www.secarica.ro/html/codarea_in_fonturi.html*.

102 Despre aceste resurse se poate citi la *http://www.adobe.com/products/indesign/indepth.displayTab2.html#XMLresources*.

103 Scrisă de Peter Kahrel, O'Reilly Media, 2008, volumul poate fi cumpărat de la *http://shop.oreilly.com/product/9780596156015.do*.

104 Topuri de referință pot fi consultate la *http://www.indiscripts.com/post/2009/12/indiscripts-top-80-autumn-links* sau *http://www.kahrel.plus.com/indesignscripts.html*.

CAPITOLUL 2

Pregătirea textului pentru importul în programul de paginare

Editorul de text (word processor)

Majoritatea textelor care ajung sub formă de manuscris electronic într-o redacţie şi care intră în planul editorial sunt scrise, colaţionate, corectate şi redactate în ceea ce numim generic un program de tip editor de text (un înlocuitor în spaţiul digital al maşinii de scris). Folosind programele de acest tip putem realiza sarcini de compoziţie, editare, formatare, etichetare cu ajutorul unor marcaje, revizuire, listare la imprimantă etc. Editoarele de text au fost printre primele aplicaţii disponibile pentru computerele personale, fiind folosite mai ales pentru crearea de documente pentru munca de birou. Majoritatea editoarelor curente sunt unelte extrem de puternice de tip WYSIWIG, ce pot combina editarea textului cu manipularea imaginilor, a graficelor, a tabelelor şi chiar a unor elemente de *typesetting* care în trecut erau apanajul programelor dedicate de tehnoredactare.

Printre principalele programe de acest tip amintim:

- Microsoft Word (cel mai utilizat);
- OpenOffice.org Writer;
- LibreOffice Writer;
- AbiWord;
- WordPerfect;
- KWord;
- LyX.

Un utilizator sau o organizație pot opta pentru soluții comerciale (cele din suita Office de la Microsoft, de exemplu) sau pentru altele mai puțin „profesioniste“, dar din sfera *open source* care pot fi utilizate cu titlu gratuit. La acestea se adaugă soluțiile de tip cloud, puse la dispoziție de corporații precum Microsoft sau Google, care permit (printre altele) lucrul colaborativ și partajarea prin intermediul internetului:

- Office Web Apps (*office.live.com*);
- Google Docs (*drive.google.com*).

În funcție de necesități se poate opta pentru o soluție sau alta, însă standardul este reprezentat în acest moment de Microsoft Word, program care nu ar trebui să lipsească din niciun flux redacțional. De asemenea, între departamentele DTP și cele redacționale trebuie stabilite fluxuri de lucru și proceduri interne pe baza cărora se vor edita documentele incluse în planul editorial pentru obținerea rezultatelor optime.

Pot fi incluse și traininguri oferite de către departamentul DTP către echipele din redacții și nu ar trebui să lipsească schimbul reciproc de *know how*. Se cere, de obicei, o cunoaștere în profunzime a capacităților programelor de gen, existând o bogată bibliografie de uz, ghiduri de utilizare și ajutor din partea Microsoft.

Microsoft Word, lansat în 1983 sub numele de Multi-Tool Word și ajuns în prezent la ediția cu numărul 15, face parte din suita de aplicații de productivitate numită Office 2013. Programul este un standard *de facto* și poate fi licențiat atât sub forma tradițională, cât și pe bază de abonament prin platforma Office 365.

Pe cât posibil, echipele redacționale ar trebui să dispună de cele mai recente variante ale acestor programe, cu toate actualizările efectuate periodic, deoarece astfel sunt remediate frecvent erori anterioare sau sunt aduse îmbunătățiri.

Recomandarea noastră este ca în redacție să fie utilizat Word 2013 localizat în limba română cu pachet lingvistic și dicționar.

Captură de ecran, funcțiile de revizuire text, un exemplu al unei instanțe de Word Office 2013 localizat în limba română, rulată pe sistemul de operare Windows 8

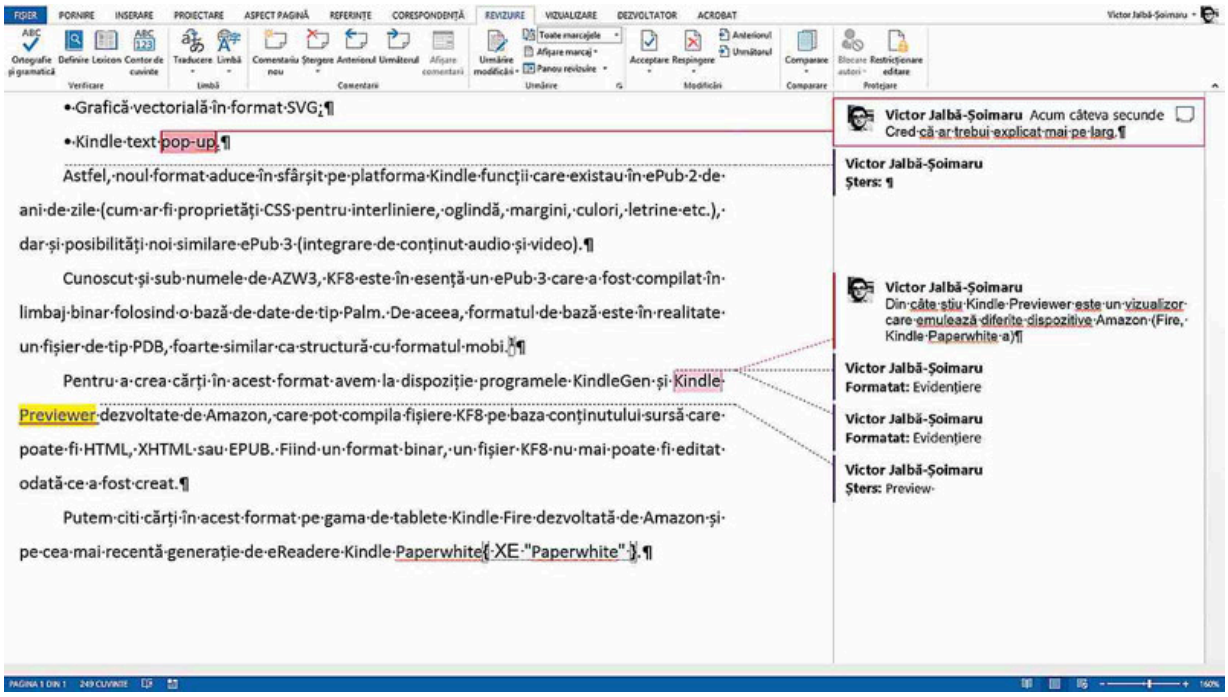

Printre principalele avantaje ale acestui editor de text amintim:

- funcţii complexe de manipulare a textului;
- manipularea intrărilor de tip index de cuvinte-cheie, împreună cu numărul de pagină corespondent;
- generare automată a tablei de materii (secţiuni, numere de pagină, lista ilustraţiilor);
- manipularea referinţelor încrucişate (*cross-referencing*);
- introducerea şi editarea notelor (de subsol, de final);
- versionarea documentelor (diferite stadii ale aceluiaşi document);
- rularea unor variabile sau a macro-urilor;
- *spell checking* (Ortografie şi gramatică, Definire, Lexicon);
- contorizare şi statistică de text;
- editare colaborativă, revizuire şi comentare;
- stiluri de paragraf şi caracter pentru consistenţa formatărilor (niveluri de titlu, corp de text, citate etc).

Pregătirea și importarea textului

Trebuie profitat la maximum de toate aceste opțiuni incluse în editorul de text pentru obținerea unui document cât mai „curat“ în vederea importării acestuia în programul de tehnoredactare. Abordarea și rezolvarea punctuală a tuturor aspectelor care țin de pregătirea unui manuscris electronic în fază preliminară vor duce la livrarea unui document corect către departamentul DTP, iar importarea respectivului text în programele dedicate de tehnoredactare va decurge fluent, ușurându-se astfel întregul flux de producție.

Înainte de importarea unui text în vederea tehnoredactării într-un program specific, acesta va trebui pregătit preliminar (fie de către departamentul redacțional, fie direct în cadrul departamentului DTP).

Situațiile care pot fi întâlnite în practică pot fi nenumărate, astfel încât, de la caz la caz, echipa de producție va adapta sau va inventa o metodă specifică de lucru.

Ca regulă generală, în cazul lucrărilor ce vor conține ilustrații, fotografii, tabele, grafică etc., acestea vor fi semnalate în text corespunzător (cu ajutorul unor înlocuitori generici – *placeholders*) și fișierele ce conțin materialul sursă vor fi realizate separat (conform instrucțiunilor sau a unor fișe însoțitoare ale manuscrisului electronic) de către o persoană specializată sau de către un grafician. Materialele finite vor fi predate tehnoredactorului împreună cu instrucțiunile necesare pentru finalizarea optimă a lucrării.

Printre cele mai întâlnite erori de text care pot apărea se numără cele ce țin de ortografie. Acestea pot fi preîntâmpinate în stadii preliminare prin rularea unei instanțe de corecție ortografică, cu ajutorul căreia un operator va elimina cuvintele scrise greșit și scăpările ce apar în mod constant în procesul de culegere și editare a unui text.

Captură de ecran, funcţiile de corectare ortografică şi lexicon, un exemplu al unei instanţe de Word Office 2013 localizat în limba română, rulată pe sistemul de operare Windows 8

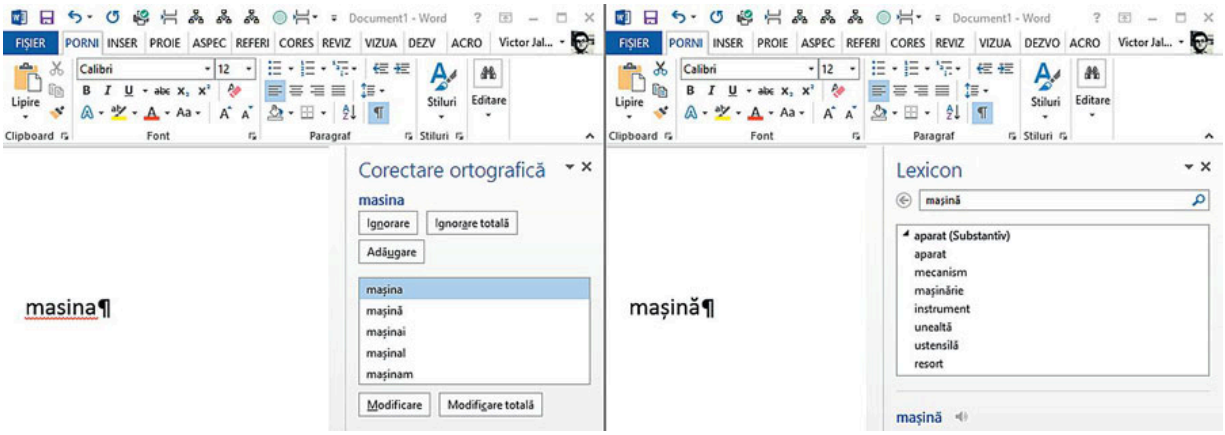

De asemenea, vor fi eliminate automat spaţiile duble, ghilimelele incorecte, diverşi tabulatori etc., cu ajutorul meniului de găsire şi înlocuire (Find & Replace).

O listă preliminară de asemenea elemente ce trebuie identificate şi eliminate poate cuprinde:

- liniile întrerupte arbitrar (Shift+Enter);
- cratimele de tip *nonbreaking* sau *conditional*;
- cratime folosite în loc de n-dash (cratimă lungă sau dublă);
- cratime sau n-dash folosite în loc de m-dash (linie de dialog);
- tabulatori inutili;
- utilizarea incorectă a semnului apostrof;
- spaţii nenecesare înainte sau după unele paragrafe sau înaintea unor caractere specifice (virgulă, punct, semnul întrebării, semnul mirării etc.);
- înlocuirea semnelor diacritice utilizate incorect.

Pentru realizarea unor căutări şi înlocuiri dedicate se poate apela la ajutorul caracterelor speciale (metacaractere – caractere utilizate strict pentru identificarea şi/sau înlocuirea unor elemente specifice din cadrul unui corp de text).

Unele exemple de caractere speciale[105]

CARACTER	CĂUTARE EFECTUATĂ
^1 sau ^g	imagine inserată inline;

CARACTER	CĂUTARE EFECTUATĂ
^2, ^f (*footnote*), sau ^e (*endnote*)	note de subsol sau de final auto-referenţiate;
^5 sau ^a	notiţă/marcaj comentariu;
^19 sau ^d	acoladă de deschidere cod câmp (*field codes*);
^21 sau ^d	acoladă de închidere cod câmp (*field codes*);
^?	orice caracter singular;
^#	orice cifră;
^$	orice literă:
^u8195	spaţiu Em, caracter unicod;
^u8194	spaţiu En, caracter unicod;
^b	sfârşit de secţiune (*Section break*);
^w	spaţiu alb (*White space, nonbreaking space*, tab);
^unnnn	caracter unicod, unde „n“ este numărul decimal ce corespunde valorii unicode a caracterului căutat;
^&	conţinutul casetei de text din câmpul de căutare (*contents of the „Find what“ box*);
^c	înlocuirea cu elementele aflate în *Clipboard*;
^9 sau ^t	tab;
^11 sau ^l	linie nouă;
^12	pagină sau sfârşit de secţiune;
^13 sau ^p	retur de car (*Carriage return*)/semn de paragraf;
^14 sau ^n	sfârşit de coloană (*Column break*);
^-	cratimă opţională (*Optional hyphen*);
^~	cratimă fixă (*Nonbreaking hyphen*);

CARACTER	CĂUTARE EFECTUATĂ
^^	caracter caret (*Caret character*);
^+	linie Em (de mărimea literei m sau linie de dialog);
^=	linie En (de mărimea literei n sau linie de pauză);
^m	sfârşit manual de pagină (*Manual page break*);
^s	spaţiu fix (*Nonbreaking space*);
^nnn	unde „n“ reprezintă codul ASCII al caracterului;
^0nnn	unde „n“ reprezintă codul ANSI al caracterului.

Din categoria caracterelor speciale folosite pentru căutări şi înlocuiri mai pot face parte şi cele de tip joker (wildcard)[106]:

- ? şi * – jokerii cel mai des utilizaţi cu proprietăţi oarecum similare;
- ? pentru un singur caracter şi * pentru orice număr de caractere;
- „s?t“ va returna de exemplu „sat“, „set“ şi orice combinaţie de cuvinte care încep cu „s“ şi se termină cu „t“;
- @ – folosit pentru reocurenţe ale caracterului anterior;
- „co@p…“ va returna de exemplu „coop…“.

Aceste căutări şi înlocuiri speciale premit nenumărate forme şi combinaţii în funcţie de necesităţi. Este nepractică memorarea lor pe de rost, iar referinţe de specialitate, liste complete, exemple de uz şi studii de caz despre aceste metode se găsesc de obicei pe site-urile de profil, pe forumurile Microsoft sau pe bloguri deţinute de amatori.

Trebuie menţionat faptul că în orice program profesionist de tehnoredactare, şi mai ales în Adobe InDesign, aceste tipuri de căutări (care ţin de fereastra de căutare şi înlocuire) pot fi de asemenea executate. Descurajăm însă curăţarea automată a textului de către tehnoredactor. Acest lucru ar trebui executat preliminar în redacţie cu ajutorul Office Word de către operatorul (redactorul) care cunoaşte cel mai bine textul respectiv, astfel încât să nu existe riscul introducerii unor greşeli suplimentare. Dacă tehnoredactorul va efectua operaţiuni de acest tip, atunci recomandăm să le facă în parteneriat cu redactorul de text şi pe cât posibil înainte de paginarea

propriu-zisă a textului, pentru a elimina riscul apariției unor modificări majore ale unui layout deja stabilit.

Totuși, există și cazuri în care anumite operațiuni de căutare și înlocuire se impun a fi executate cu dedicație în programul de paginare. Aceste cazuri țin și de opțiuni existente exclusiv în programul specializat de tehnoredactare, și mai ales de acele situații specifice care afectează așezarea în pagină, formatarea sau o bună dispunere a elementelor tipografice. Adică de sarcini ce apar oricum în mod curent în fișa postului unui tehnoredactor.

Captură de ecran, funcțiile de căutare și înlocuire, un exemplu a unei instanțe de Word Office 2013 localizat în limba română, rulată pe sistemul de operare Windows 8

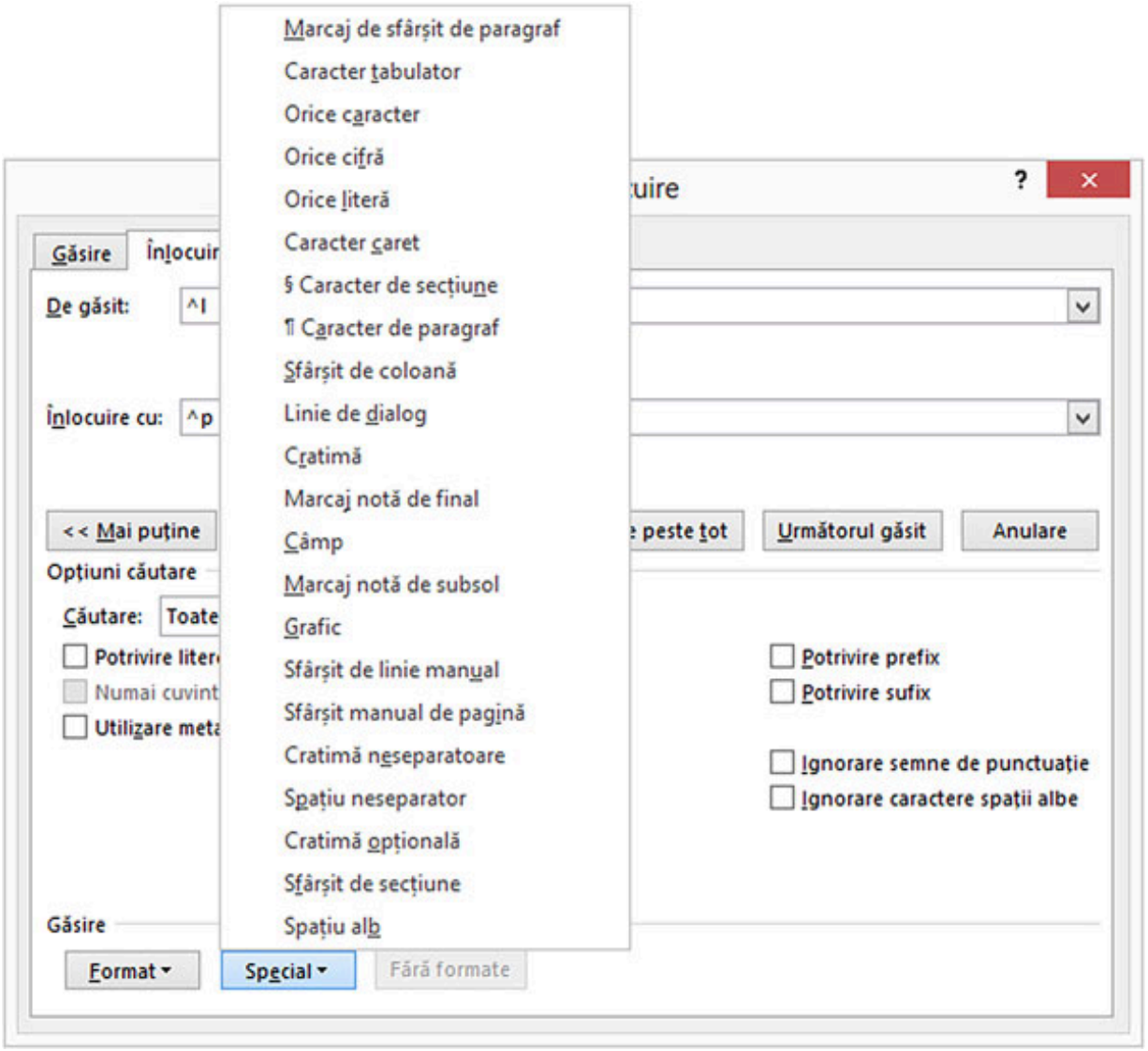

Meniul de căutare și înlocuire din InDesign reprezintă cea mai avansată unealtă existentă pe piață, iar limitarea rezultatelor care pot fi obținute ține strict de imaginația operatorului, existând nenumărate metode de automatizare (scripting, GREP, salvare interogații de căutare pentru rulare ulterioară, căutări rafinate la nivel de stil de paragraf, caracter, obiect etc.)[107].

Captură de ecran, meniu macrocomenzi, un exemplu al unei instanțe de Word Office 2013 localizat în limba română, rulată pe sistemul de operare Windows 8

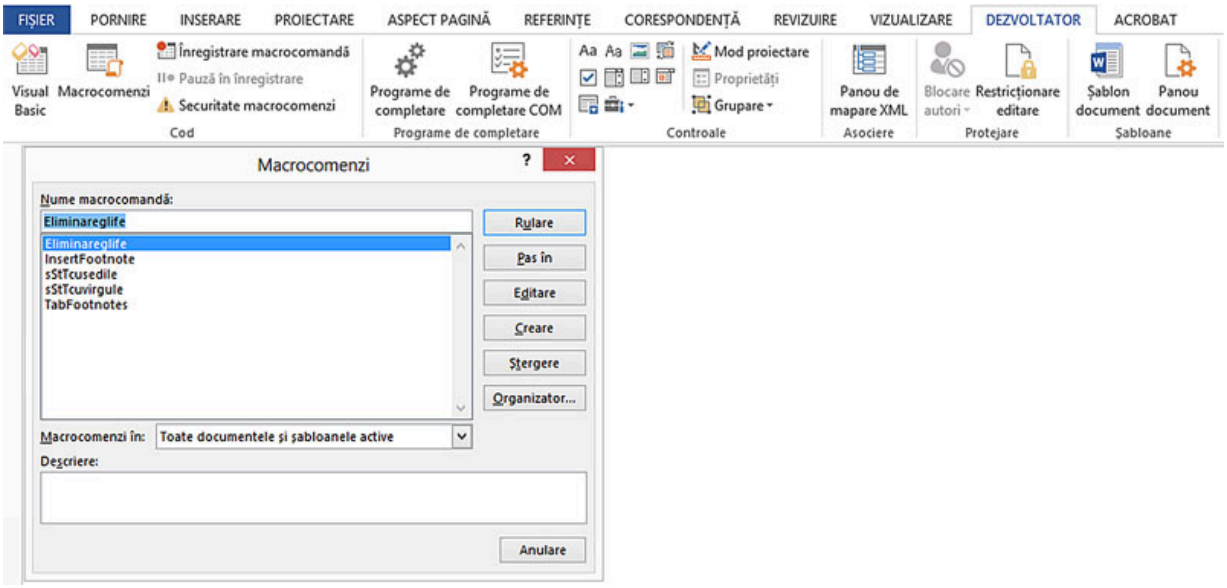

În ceea ce privește Office Word, acțiunile care presupun repetiție pot fi puse în practică cu ajutorul unor macro-uri. Un macro reprezintă o scurtătură pentru executarea unor sarcini cu caracter repetitiv (de exemplu eliminarea unor spații suplimentare de la începutul sau sfârșitul paragrafelor), deci o metodă de automatizare. Deși pentru mulți utilizatori din cadrul redacțiilor acest lucru poate crea unele reticențe inițiale, înțelegerea și folosirea corectă a acestor metode vor aduce beneficii imediate. Toate instrucțiunile necesare sunt detaliate pe platforma de ajutor a Microsoft[108]. În esență, un utilizator poate „înregistra“ un macro ce reprezintă o acțiune specifică pe care ulterior o poate relua/(re)reda în mod automat (prin apăsarea unui buton sau efectuarea unei combinații de taste), de fiecare dată când este necesară aplicarea unor pași identici pentru obținerea unui rezultat specific.

Instrucțiunile de rulare a unui macro (subrutina ce conține liniile de cod) pot fi editate ulterior sau vizionate în Microsoft Visual Basic. În mod obișnuit, nu este implicat decât modul WYSIWIG, iar cunoștințele de Visual Basic pot lipsi cu desăvârșire. Astfel, codul invocat (adică macro-ul) poate fi aplicat de fiecare dată când e necesar, prin simpla sa rulare, eliminând astfel sarcinile repetitive și câștigând timp pentru operator.

Un alt dezavantaj care poate (re)apărea cu regularitate în cazul textelor scrise/culese în limba română este reprezentat de necesitatea introducerii semnelor diacritice specifice (ăĂ, îÎ, șȘ, țȚ, âÂ). Apar uneori situații în care textele ce compun un manuscris au fost culese de diferite persoane, pe diferite mașini și cu ajutorul mai multor programe. Din eroare umană sau din lipsa uneltelor necesare dedicate, anumite porțiuni de text dintr-un manuscris pot fi deficitare din acest punct de vedere. Situația poate fi remediată cu ajutorul unui instrument de tip plugin, oferit cu titlu gratuit de către Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială „Mihai Drăgănescu“ al Academiei Române. DIAC+[109] este un utilitar (plugin) de recuperare a semnelor diacritice ce poate fi rulat în instanțele de Word 2007, 2010 sau 2013.

Diac+ se instalează în bara de instrumente. Pentru a căuta cuvintele care nu au semne diacritice se apăsă pe butonul „Caută“. Diac+ va procesa textul selectat, iar dacă nu este nimic selectat, atunci va procesa întregul document. Programul își va încărca resursele (numai la prima apăsare a butonului), apoi va căuta sugestii pentru cuvintele pe care le va identifica. În timp ce programul procesează textul în fundal, operatorul va putea continua să lucreze pe document. Diac+ oferă opțiuni de revizie a modificărilor aduse, de aprobarea sau respingere în masă ori pe rând a anumitor ajustări propuse și conține liste de sugestii multiple.

Trebuie menționat un singur dezavantaj al acestui utilitar, și anume acela că introduce semne diacritice incorecte (cu sedilă), care însă pot fi remediate cu ușurință cu ajutorul rulării unui macro (așa cum am exemplificat mai sus).

Captură de ecran, rulare Diac+, un exemplu al unei instanțe de Word Office 2013 localizat în limba română, rulată pe sistemul de operare Windows 8

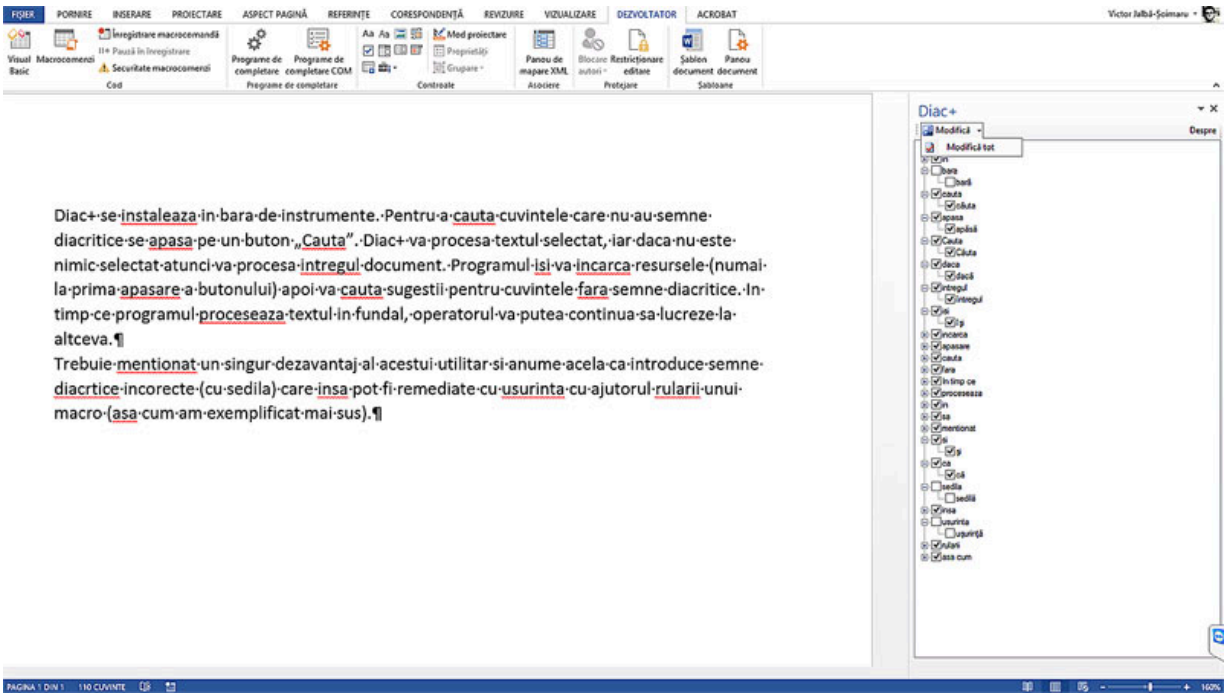
Diac+ se instaleaza in bara de instrumente. Pentru a cauta cuvintele care nu au semne diacritice se apasa pe un buton „Cauta". Diac+ va procesa textul selectat, iar daca nu este nimic selectat atunci va procesa intregul document. Programul isi va incarca resursele (numai la prima apasare a butonului) apoi va cauta sugestii pentru cuvintele fara semne diacritice. In timp ce programul proceseaza textul in fundal, operatorul va putea continua sa lucreze la altceva.
Trebuie mentionat un singur dezavantaj al acestui utilitar si anume acela ca introduce semne diacrtice incorecte (cu sedila) care insa pot fi remediate cu usurinta cu ajutorul rularii unui macro (asa cum am exemplificat mai sus).
Diac+
Modifică
Despre
Modifică tot

Sisteme de *workflow*

Toate metodele descrise (puse în practică alături de altele dezvoltate intern) pot fi combinate în funcţie de caz pentru obţinerea unui manuscris electronic cât mai curat în vederea paginării. Un pas deseori nepus în practică (deşi aduce avantaje clare) este folosirea foilor de stil[110] pentru aranjarea conţinutului direct din editorul de text (Office Word).

Astfel, un operator (redactor, editor etc.) va parcurge cu atenţie în prealabil un text menit a fi predat către departamentul DTP şi va marca cu stiluri corespunzătoare fiecare paragraf dintr-un manuscris electronic:

- nivelurile de titlu cu stilurile logice necesare (de nivel 1, de nivel 2 etc);
- bold (aldin) şi italic (cursiv) cu stilurile de caracter aferente (pot fi create macro-uri sau efectuate instanţe de Căutare şi Înlocuire);
- bucăţile de text scrise cu subscript (indice) sau superscript (exponent) cu stiluri de caracter aferente;
- corpul de text cu un stil de tip normal sau body;
- enumerările de tip listă cu un stil de listă paragraf (fie *bullet list*, fie *numbered list*);
- notele de subsol (cu un stil de tip *footnotes*).

Exemplele pot continua „la nesfârșit“, în funcție de fiecare carte aflată în lucru. Important este să nu existe elemente de text neetichetate corespunzător cu ajutorul unui stil. Nu contează strict cum este denumit acel stil. Nu contează strict nici cum se comportă acel stil. Important este ca etichetările respective să existe, astfel încât la importul în programul de paginare să poată fi remapate către stilurile specifice ce țin de așezarea în pagină creată în cadrul departamentului DTP.

Astfel se elimină cu precizie situațiile de genul: „S-au pierdut italicele la importul textului.“ Adevăratele erori apărute la importarea textului sunt destul de rare. Mult mai frecventă este însă pregătirea insuficientă ori neconformă a textului în vederea importului în programul de paginare.

Mai trebuie precizat faptul că variantele recente de Word (2007, 2010, 2013) oferă un set destul de util de stiluri predefinite care pot fi aplicate cu ușurință de către un operator. Neutilizarea stilurilor pentru formatarea textului în tehnoredactare și abuzarea de ceea ce în mod curent numim alterări locale reprezintă o practică care ar trebuie descurajată până la eliminarea ei totală dintr-un flux de producție editorială. Evident, în prealabil este necesară o perioadă de training și de teste.

Importarea textului în InDesign

Odată „curățat“, un manuscris electronic poate fi predat departamentului DTP împreună cu o fișă descriptivă care să conțină, pe cât posibil, explicații lămuritoare sau instrucțiuni specifice din partea redactorului de carte. O listare pe hârtie cu adnotări este necesară pentru ceea ce numim un martor al manuscrisului alături de cartea în original (acolo unde este cazul, la traduceri, de exemplu).

Textul nu „se va lua cu copy/paste“ (practică ce nu trebuie încurajată deloc), ci va fi importat cu ajutorul funcției de plasare[111] (Meniul „File“ > „Place“). Este necesară bifarea dialogului de opțiuni de importare (*show import options*), astfel încât să poată fi introduse instrucțiuni suplimentare de manipulare a textului importat în machetă.

Dintre avantajele oferite de această practică putem evidenția:

- posibilitatea salvării diferitelor opțiuni de import text pentru utilizări ulterioare;
- importarea selectivă a tipului de conținut dorit (Cuprins, Index, Note de final/subsol);
- transformarea ghilimelelor în mod automat în ghilimele tipografice la import;

Captură de ecran, meniu import text, un exemplu al unei instanțe de Adobe InDesign CC 64 bit localizat în limba engleză, rulată pe sistemul de operare Windows 8

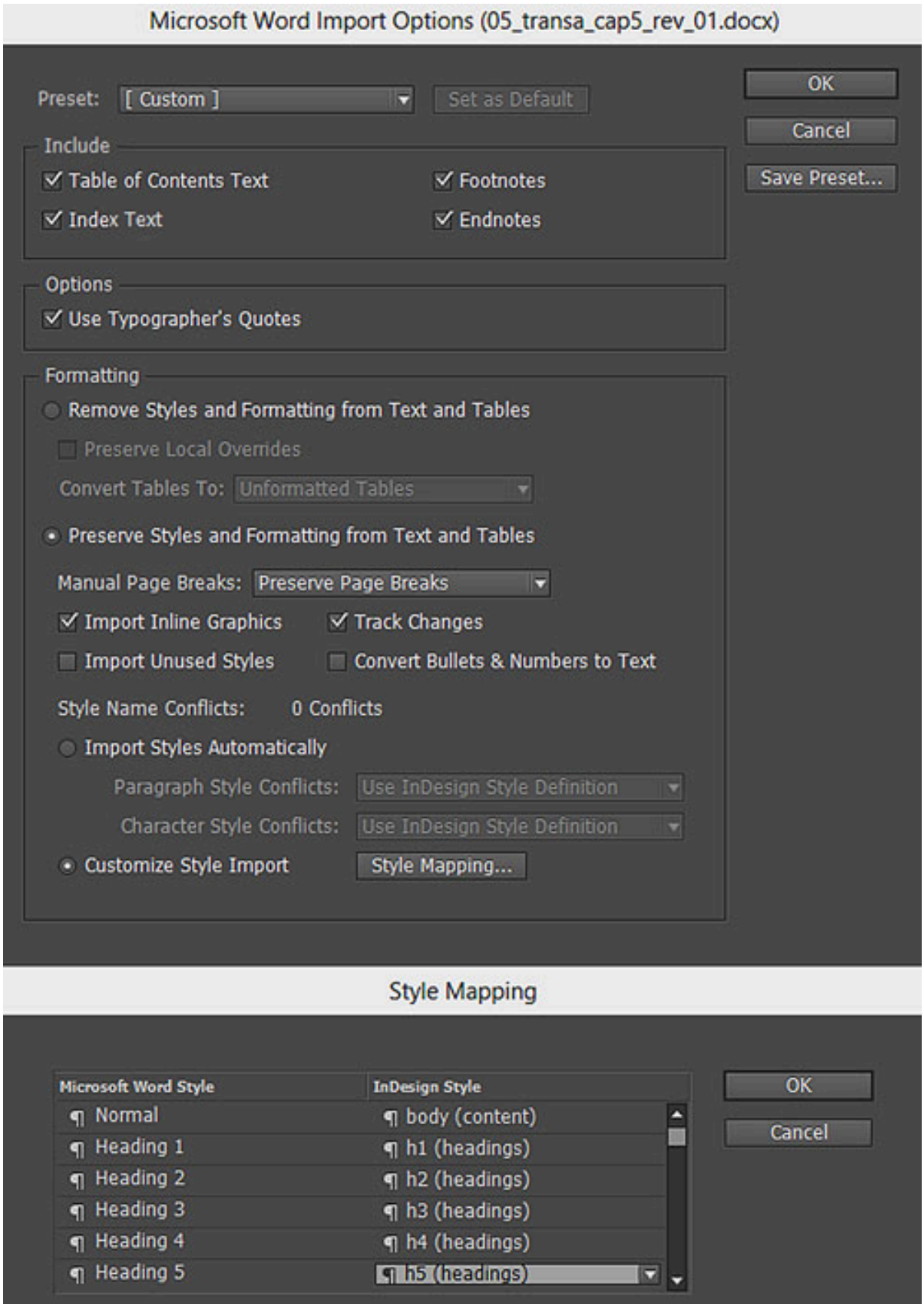
Microsoft Word Import Options (05_transa_cap5_rev_01.docx)
Preset: [Custom]
Set as Default
OK
Cancel
Save Preset...
Include
Table of Contents Text
Footnotes
Index Text
Endnotes
Options
Use Typographer's Quotes
Formatting
Remove Styles and Formatting from Text and Tables
Preserve Local Overrides
Convert Tables To: Unformatted Tables
Preserve Styles and Formatting from Text and Tables
Manual Page Breaks: Preserve Page Breaks
Import Inline Graphics
Track Changes
Import Unused Styles
Convert Bullets & Numbers to Text
Style Name Conflicts: 0 Conflicts
Import Styles Automatically
Paragraph Style Conflicts: Use InDesign Style Definition
Character Style Conflicts: Use InDesign Style Definition
Customize Style Import
Style Mapping...
Style Mapping
Microsoft Word Style
InDesign Style
OK
Cancel
Normal
body (content)
Heading 1
h1 (headings)
Heading 2
h2 (headings)
Heading 3
h3 (headings)
Heading 4
h4 (headings)
Heading 5
h5 (headings)

- păstrarea sau eliminarea selectivă a stilurilor şi a formatărilor din textul importat în machetă (recomandăm, evident, păstrarea lor);
- menţinerea sfârşiturilor de pagină (*Page Breaks*)[112];
- păstrarea elementelor grafice introduse *inline* (sau eliminarea lor, după caz);
- menţinerea elementelor de revizuire a textului (*track changes*);
- maparea stilurilor către corespondentele lor specifice din macheta realizată de departamentul DTP (funcţie extrem de utilă); acolo unde nu există stiluri predefinite se poate opta pentru crearea acestora; stilurile respective, odată importate/mapate sau create, pot fi instrucţionate să altereze conţinutul în funcţie de aranjarea în pagină care se doreşte a fi obţinută.

Practicile descrise anterior nu reprezintă sub nicio formă un mijloc exhaustiv de descriere ori o metodă completă de lucru, ci mai degrabă un îndrumar de bune practici şi ghidaj referenţial. De la caz la caz, un bun tehnoredactor va trebui să adapteze sau să inoveze şi să ia deciziile corecte în funcţie de tipul de text cu care lucrează. Credem cu tărie însă că introducerea în fluxul editorial a metodelor descrise mai sus va îmbunătăţi considerabil nivelul de productivitate şi va soluţiona problemele care pot apărea în cursul procesului de producţie.

105 Referinţe suplimentare la *http://support.microsoft.com/kb/214204* (accesat pe 20 iulie 2013).

106 Referinţe suplimentare pot fi găsite la adresa: *http://word.mvps.org/faqs/general/usingwildcards.htm214204* (accesat pe 20 iulie 2013).

107 Referinţe suplimentare pot fi consultate la *http://help.adobe.com/en_US/indesign/cs/using/WSFB3603CC-8D84-48d8-9F77-F3E0644CB0B6a.html* (accesat pe 20 iulie 2013).

108 Mai multe detalii despre implementarea macro-urilor pot fi accesate la *http://office.microsoft.com/en-us/word-help/record-or-run-a-macro-HA010099769.aspx* (accesat pe 20 iulie 2013).

109 Mai multe detalii despre utilitarul DIAC+ pot fi aflate la *http://www.racai.ro/diac* (accesat pe 20 iulie 2013).

110 Referinţe suplimentare la *http://office.microsoft.com/en-us/word-help/style-basics-in-word-HA010230882.aspx* (accesat pe 20 iulie 2013).

111 Detalii suplimentare despre funcția de import text pot fi găsite la adresa: *http://help.adobe.com/en_US/indesign/cs/using/WS714a382cdf7d304e7e07d0100196cbc5f-6199a.html#WSa285fff53dea4f8617383751001ea8cb3f-6f41a* (accesat pe 20 iulie 2013).

112 Mai multe detalii despre page breaks în Word pot fi accesate la *http://office.microsoft.com/en-us/word-help/insert-a-page-break-HA010031062.aspx* (accesat pe 20 iulie 2013).

CAPITOLUL 3

Punerea în pagină a unei cărți

Designul tipografic este adesea asemănat cu cel arhitectural, iar cunoștințele despre logica alcătuirii unei cărți, transmise de toți editorii și tipografii care ne-au precedat, impun ordinea în care trebuie să fie structurat conținutul.

Istoria și tradiția editării de carte au fost preluate chiar și atunci când s-a trecut la varianta electronică… inclusiv în ceea ce privește ordinea logică a elementelor dintr-o carte tipărită. Astfel, cărțile se împart, în general, în trei mari secțiuni: paginile de început, corpul cărții și paginile de sfârșit. Fiecare conține elemente specifice și o ordine internă.

Printre cele obligatorii în orice lucrare se numără pagina de titlu, cea de *copyright* (caseta tehnică) și cuprinsul.

- *Pagina de titlu:* oferă în mod obligatoriu informații despre autorul, titlul, subtitlul, traducătorul (dacă există) și editorul cărții.
- *Pagina de copyright:* conține precizarea drepturilor de autor în vigoare, date referitoare la editură (logotip, adresă de contact, website etc.), informațiile de publicare, istoricul edițiilor, datele de catalogare, informațiile de ordin legal, ISBN-ul și descrierea CIP. Mențiunile referitoare la design, producție, editare și ilustrații apar și ele în mod obișnuit pe pagina de copyright.
- *Cuprins:* Numit și tablă de materii în edițiile mai vechi, conține toate diviziunile importante ale cărții, inclusiv delimitarea pe părți, capitolele și subcapitole. În funcție de dimensiunea și complexitatea conținutului, cuprinsul poate fi de un real ajutor pentru a identifica principalele teme tratate și a repera structura folosită în abordarea lor.

Stabilirea formatului

Modul de structurare a textului reprezintă principala metodă prin care designerul de carte influenţează aspectul şi stilul cărţii. Alegerea typeface-ului, a fonturilor, a spaţierii, a materialului decorativ sau ilustrativ precum imaginile sau fotografiile, literele ornamentale şi layoutul paginilor de început de capitol constituie ele însele elemente de contrapunct faţă de paginile de text propriu-zis. Similar, stilul tipografic al subcapitolelor îi oferă paginii culoare şi ritm, eficientizând comunicarea.

Unul dintre rolurile tehnoredactorului este acela de a propune formatul cel mai potrivit pentru un anumit titlu având în vedere mai multe constrângeri: colecţia din care face parte titlul (tipul de lucrare – carte de buzunar, ediţie limitată, lucrare de artă, ediţie digitală etc.), specificaţiile tipografice sau tehnice, raportul calitate/preţ (cu rol în alegerea typeface-ului optim) etc. În mod tradiţional, elementele utilizate sunt comune, formatul cărţii fiind dat de dimensiunea colii de hârtie pe care este tipărită cartea şi de tipul de finisaj tipografic utilizat (legătorie/*book binding*).

Sfat: Luaţi în considerare genul în care se încadrează cartea, tiparul pe care vreţi să-l folosiţi şi hârtia pe care vă gândiţi s-o scoateţi înainte de a stabili formatul cărţii. Dacă se poate, alegeţi „un format industrial“ (adică unul utilizat în mod frecvent).

Dimensiunea unei coli de hârtie se rezumă de obicei la formatele de hârtie folosite în mod curent şi are ca standard ISO 216 (A, B, C) – utilizat iniţial sub numele de DIN 476 în România (începând cu 1949) şi în numeroase alte ţări, excepţii notabile fiind SUA şi Canada, acesta fiind introdus prima dată sub denumirea de DIN 476 în Germania, în 1922 de către Walter Porstmann[113].

În uz există numeroase formate de tip coală sau rolă (fie standard, fracţionale sau unice), dar în privinţa celor răspândite pentru carte vorbim despre o coală de hârtie îndoită şi împăturită (fălţuită) în aşa fel încât să rezulte 16, 24 sau 32 de pagini. Se ajunge astfel la formatele uzuale 16 din 610x860 mm sau 16 din 840x1080 mm.

În tabelul de mai jos se pot observa diferite dimensiuni și formate (brute/finite)

FORMATUL COLII DE HÂRTIE	FRACȚIUNEA DIN COALĂ	FORMATUL CĂRȚII	
		BRUT (MM)	FINIT (MM)
610 × 860 mm	1/8	215 × 305	210 × 295
	1/16	152 × 215	147 × 205
	1/32	107 × 152	102 × 147
700 × 1000 mm	1/8	250 × 350	245 × 330
	1/16	175 × 250	170 × 240
	1/32	125 × 175	120 × 165
840 × 1080 mm	1/8	210 × 270	205 × 260
	1/16	135 × 210	130 × 200
	1/32	105 × 135	100 × 125

Coala de hârtie tipografică astfel fălțuită va fi adunată în blocul de carte și lipită sau legată cu o copertă.

În realizarea machetei unei cărți ce urmează a fi tehnoredactată trebuie urmărite trei elemente majore:

- Oglinda paginii;
- Formatul finit al paginii;
- Formatul brut al paginii.

Acestea vor fi stabilite în funcție de specificul lucrării (cărții) și al tipografiei la care urmează să fie tipărită/finisată lucrarea. Exemplele practice pot fi nenumărate.

Oglinda paginii

Se referă la perimetrul în care se găsesc textul și imaginile, inclusiv antetul (colontitlul sau headerul), notele de subsol și numărul de pagină (coloncifrul sau footerul). Aceasta va fi stabilită cu exactitate în corelație cu formatul finit al paginii (dimensiunea finită a lucrării ce va fi tipărită).

Formatul finit al paginii

Cuprinde oglinda paginii şi spaţiul gol (marginile sau albitura) din jurul acesteia. Este foarte important să fie definit corect de la început deoarece va afecta modul în care va fi transpus conţinutul în pagină (machetă). Acest lucru se va realiza cu ajutorul unui calcul precis şi în directă corelaţie cu mărimea corpului de literă principal (*body text*).

Vor fi utilizate sisteme de tip grid[114] (*gridlines*) pentru structurarea acestor elemente şi alocarea lor în pagină. În InDesign poate fi utilizat pluginul Grid Calculator Pro[115], plugin pe care îl recomandăm spre uz curent şi a cărui achiziţie în cadrul unui departament de DTP va aduce îmbunătăţiri majore.

Cu ajutorul acestuia pot fi realizate extrem de rapid machete de tip grid eliminând necesitatea măsurării marginilor, a setării corpului de text ideal pentru layout cu ajutorul înălţimii literei X sau a literei H, aplicarea liniilor de imagine (*image lines* – pentru alinierea precisă a textului cu imaginile), având ca rezultat o machetă coerentă şi de o calitate ridicată.

Captură de ecran: instanţă de InDesign alături de pluginul Grid Calculator Pro[116]

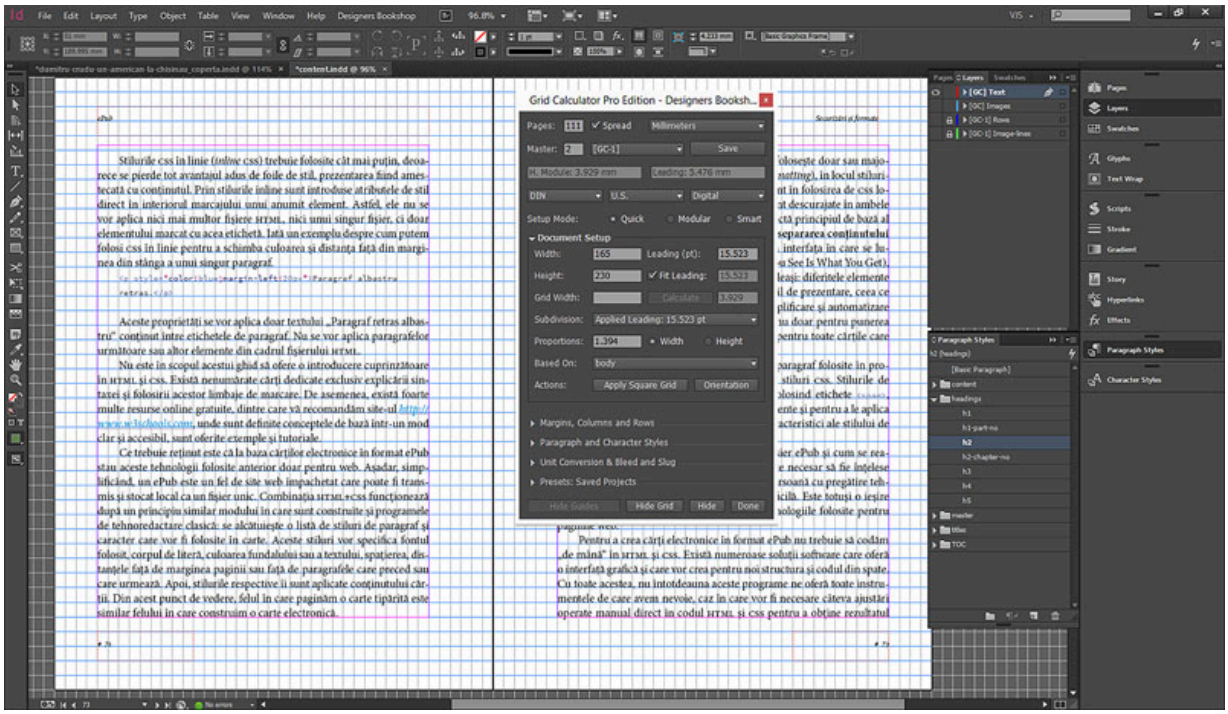

Printre avantajele folosirii acestui plugin enumerăm:

- rapiditate în setup;
- crearea unor template-uri de înaltă calitate;
- setări de tip dinamic (ajustare în timp real a machetei);
- organizarea machetei, a layerelor (straturilor) și a stilurilor (de caracter, de paragraf);
- export către Illustrator și Photoshop;
- păstrarea proporțiilor într-o machetă și aranjarea eficientă a textului;
- mult mai multe opțiuni decât cele oferite în mod obișnuit de către programul InDesign;
- construirea unei biblioteci de machete cu presetări;
- ghidaje pentru alinierea imaginilor cu textul;
- reducerea timpilor de producție efectivă a unui layout profesionist.

Ce sunt gridlines și la ce folosesc?

L-am rugat pe Abraham Georges, dezvoltatorul pluginului de InDesign intitulat Grid Calculator, să le rezume pe scurt:

> „S-a descoperit că sistemele de tip grid erau folosite cu mii de ani în urmă, cu mult înaintea apariției revistelor și cărților. Revistele au constituit, probabil, ultima sferă de utilizare a lor împreună cu webul, dar înainte de asta s-a recurs la aceste sisteme pentru delimitarea unor secțiuni în sol (în agricultură), pentru arhitectură, artă și cărți.
>
> Au fost folosite în Biblie și în pergamentele iudaice deoarece aceste texte erau considerate a fi de origine divină și doar perfecțiunea ar fi fost o opțiune potrivită în acest caz. Cu ajutorul sistemelor de tip grid se obțin rezultate perfecte și bine planificate.
>
> Ideea că sistemele de tip grid sunt utile doar pentru editarea revistelor este o noțiune greșită la care apelează designerii din întreaga lume ca o scuză pentru evitarea utilizării lor, din cauză că sunt nesiguri pe meserie sau sunt insuficient pregătiți în domeniu.
>
> Sistemele de tip grid sunt ca un costum făcut la comandă. Croitorul îți ia măsurile pentru ca respectivul costum să se potrivească perfect. La fel se întâmplă și cu sistemele de tip grid, acestea sunt adaptate layoutului, care sfârșește prin a fi funcțional și de un mare ajutor pentru designer. După cum un costum de calitate se ajustează perfect pe trupul purtătorului, la fel se întâmplă și cu un layout care folosește un sistem de tip grid.“

Fie-vă milă de văduve și orfani

Un text constă din litere, care formează cuvinte, legate în propoziții, ce compun paragrafe. Într-un paragraf obișnuit ar trebui să fie între 75 și 90 de cuvinte. Asta înseamnă că un manuscris cu 75.000 de cuvinte va avea peste 800 de paragrafe și în jur de 5.000 de capete de rând.

Dat fiind că sunt atât de multe paragrafe, există un fel de distribuire aleatorie a rândurilor în carte. Dacă ajungi la sfârșitul paginii și mai este loc de un singur rând, care se întâmplă să fie primul dintr-un paragraf, sfârșitul acela de pagină va arăta ciudat. Avem de-a face cu o **văduvă**.

Pe alte pagini, ultimul rând dintr-un paragraf se poate întâmpla să ajungă pe pagina următoare, care începe cu un ciot de rând. Acesta este un **orfan**.

Văduvele și orfanele nu sunt de dorit, din moment ce tind să rupă paragraful în locuri ce pot părea bizare și care generează confuzie pentru cititor în funcție de context. Trebuie să vă asigurați că designul cărții nu va fi compromis de acest aspect prin folosirea funcțiilor automate de control al textului integrate în programul de paginare.

După cum se poate vedea în imaginea de mai jos, setarea în InDesign este să păstreze cel puțin două rânduri lipite la începutul și la sfârșitul paragrafelor. Această opțiune va elimina toate văduvele și orfanii.

În Adobe InDesign folosim opțiunile Keep din meniul Stiluri de paragraf. Acestea ne oferă control asupra a ceea ce numim infrastructura unui paragraf și asupra felului în care se comportă în pagină.

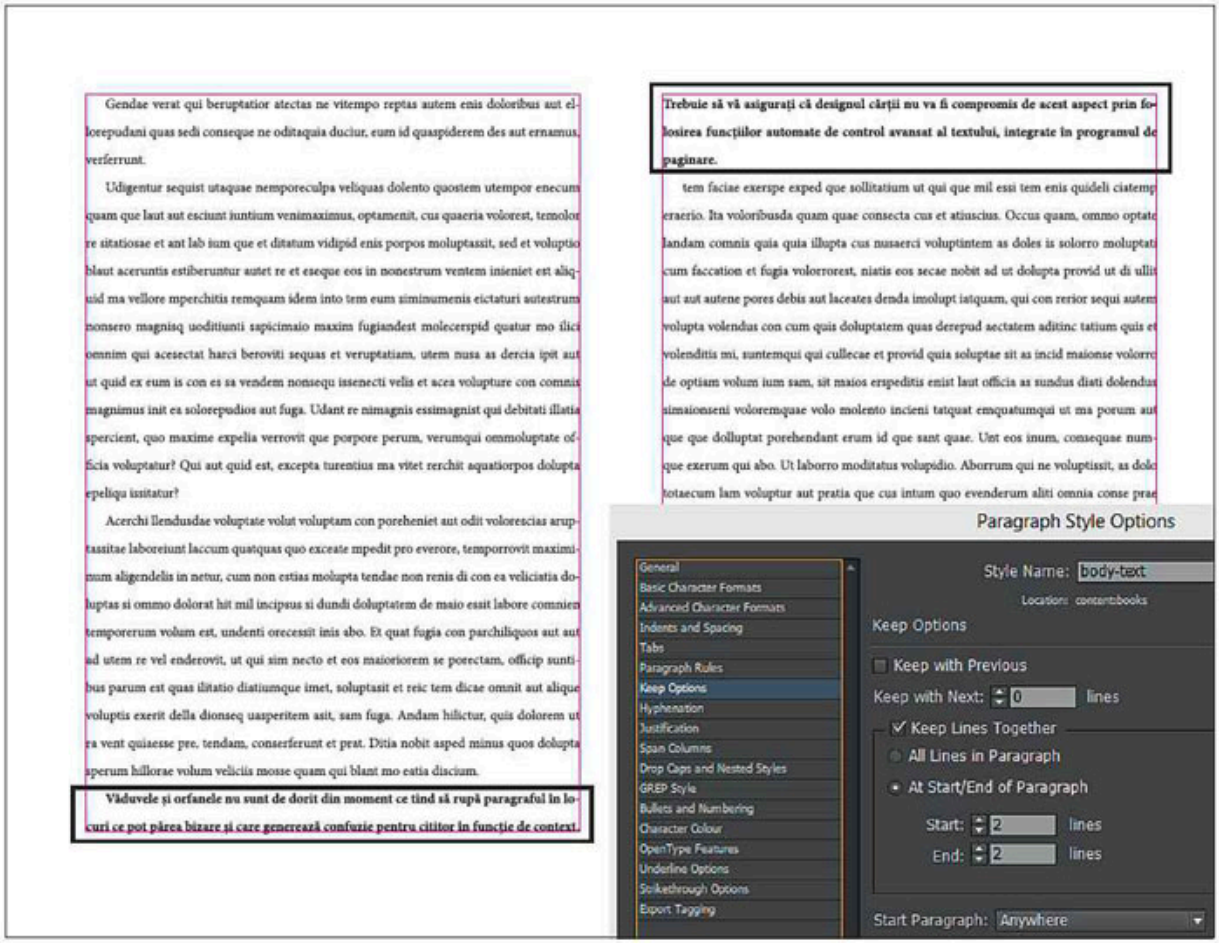
Gendae verat qui beruptatior atectas ne vitempo reptas autem enis doloribus aut el-
Văduvele și orfanele nu sunt de dorit din moment ce tind să rupă paragraful în lo-
curi ce pot părea bizare și care generează confuzie pentru cititor în funcție de context.
Trebuie să vă asigurați că designul cărții nu va fi compromis de acest aspect prin fo-
losirea funcțiilor automate de control avansat al textului, integrate în programul de
paginare.
Paragraph Style Options
General
Basic Character Formats
Advanced Character Formats
Indents and Spacing
Tabs
Paragraph Rules
Keep Options
Hyphenation
Justification
Span Columns
Drop Caps and Nested Styles
GREP Style
Bullets and Numbering
Character Colour
OpenType Features
Underline Options
Strikethrough Options
Export Tagging
Style Name: body-text
Location: contentbooks
Keep Options
Keep with Previous
Keep with Next: 0 lines
Keep Lines Together
All Lines in Paragraph
At Start/End of Paragraph
Start: 2 lines
End: 2 lines
Start Paragraph: Anywhere

Pentru ca toate rândurile să fie echilibrate de la o pagină la alta, folosim sisteme de tip grid și opțiuni de *Keep* cu ajutorul stilurilor.

Iată un contraexemplu. Observați că nu au fost eliminate văduvele și orfanii, iar pagina de dreapta are un rând orfan la început.

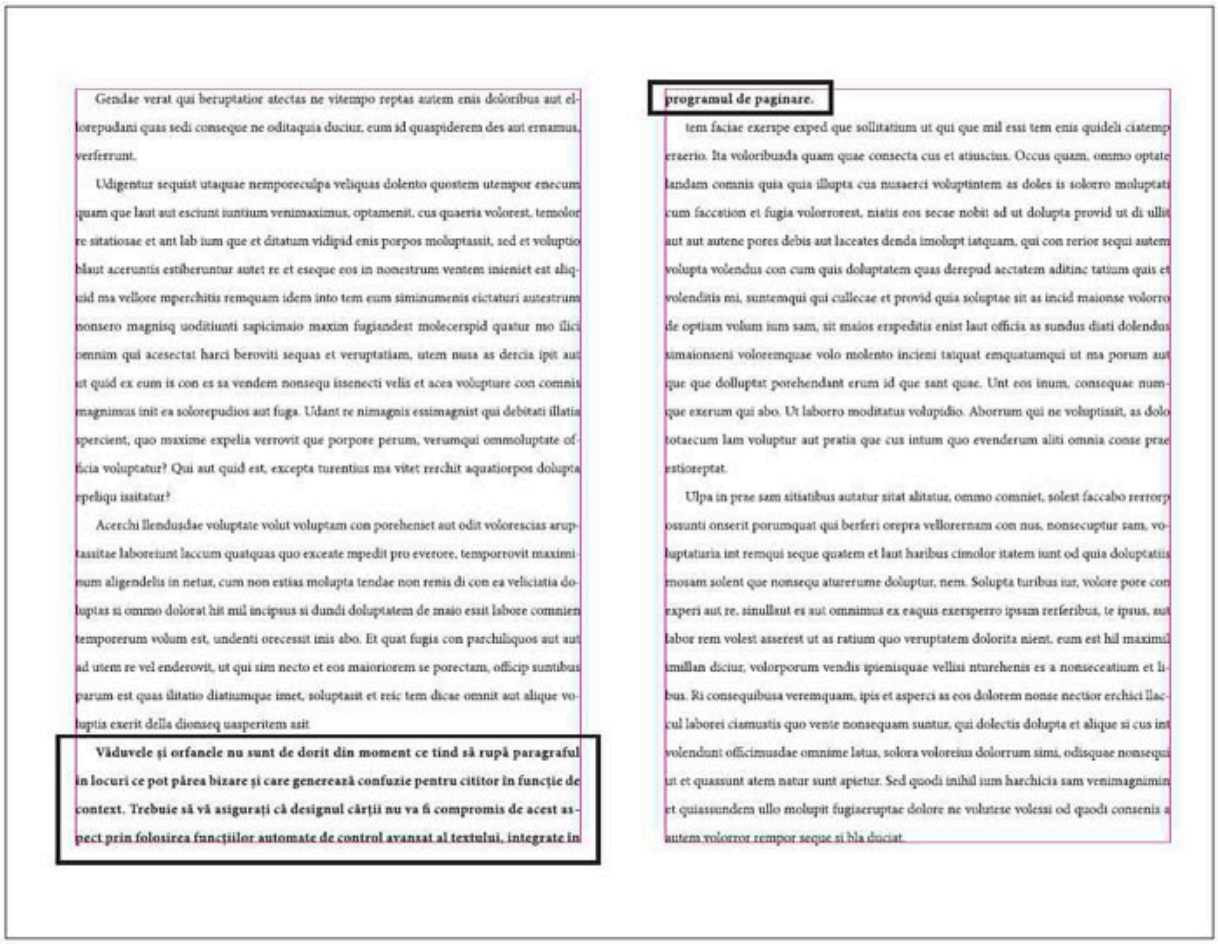

Gendae verat qui beruptatior atectas ne vitempo reptas autem enis doloribus aut el-lorepudani quas sedi conseque ne oditaquia duciur, eum id quaspiderem des aut ernamus, verferrunt.

Udigentur sequist utaquae nemporeculpa veliquas dolento quostem utempor enecum quam que laut aut esciunt iuntium venimaximus, optamenit, cus quaeria volorest, temolor re sitatiosae et ant lab ium que et ditatum vidipid enis porpos moluptassit, sed et voluptio blaut aceruntis estiberuntur autet re et eseque eos in nonestrum ventem inieniet est aliq-uid ma vellore mperchitis remquam idem into tem eum siminumenis eictaturi autestrum nonsero magnisq uoditiunti sapicimaio maxim fugiandest molecerspid quatur mo ilici omnim qui acesectat harci beroviti sequas et veruptatiam, utem nusa as dercia ipit aut ut quid ex eum is con es sa vendem nonsequ iissenecti velis et acea volupture con comnis magnimus init ea solorepudios aut fuga. Udant re nimagnis essimagnist qui debitati illatia spercient, quo maxime expelia verrovit que porpore perum, verumqui ommoluptate of-ficia voluptatur? Qui aut quid est, excepta turentius ma vitet rerchit aquatiorpos dolupta epeliqu issitatur?

Acerchi llendusdae voluptate volut voluptam con poreheniet aut odit volorescias arup-tassitae laboreiunt laccum quatquas quo exceate mpedit pro everore, temporrovit maximi-num aligendelis in netur, cum non estias molupta tendae non remis di con ea veliciatia do-luptas si ommo dolorat hit mil incipsus si dundi doluptatem de maio essit labore comnien temporerum volum est, undenti orecessit inis abo. Et quat fugia con parchiliquos aut aut ad utem re vel enderovit, ut qui sim necto et eos maioriorem se porectam, officip suntibus parum est quas ilitatio diatiumque imet, soluptasit et reic tem dicae omnit aut alique vo-luptis exerit della dionseq uasperitem asit

Văduvele și orfanele nu sunt de dorit din moment ce tind să rupă paragraful în locuri ce pot părea bizare și care generează confuzie pentru cititor în funcție de context. Trebuie să vă asigurați că designul cărții nu va fi compromis de acest as-pect prin folosirea funcțiilor automate de control avansat al textului, integrate în

programul de paginare.

tem faciae exerspe exped que sollitatium ut qui que mil essi tem enis quideli ciatemp eraerio. Ita voloribusda quam quae consecta cus et atiusctius. Occus quam, ommo optate landam comnis quia quia illupta cus nusaerci voluptintem as doles is solorro moluptati cum faccation et fugia volorrorest, niatis eos secae nobit ad ut dolupta provid ut di ullit aut aut autene pores debis aut laceates denda imolupt iatquam, qui con rerior sequi autem volupta volendus con cum quis doluptatem quas derepud aectatem aditinc tatium quis et volenditis mi, suntemqui qui cullecae et provid quia soluptae sit as incid maionse volorro de optiam volum ium sam, sit maios erspeditis enist laut officia as sundus diati dolendus simaionseni voloremquae volo molento incieni tatquat emquatumqui ut ma porum aut que que dolluptat porehendant erum id que sant quae. Unt eos inum, consequae num-que exerum qui abo. Ut laborro moditatus volupidio. Aborrum qui ne voluptissit, as dolo totaecum lam voluptur aut pratia que cus intum quo evenderum aliti omnia conse prae estioreptat.

Ulpa in prae sam sitiatibus autatur sitat alitatur, ommo comniet, solest faccabo rerrory ossunti onserit porumquat qui berferi orepra vellorernam con nus, nonsecuptur sam, vo-luptaturia int remqui seque quatem et laut haribus cimolor itatem iunt od quia doluptatiis rnosam solent que nonsequ aturerume doluptur, nem. Solupta turibus iur, volore pore con experi aut re, sinullaut es aut omnimus ex eaquis exersperro ipsum rerferibus, te ipsus, aut labor rem volest asserest ut as ratium quo veruptatem dolorita nient, eum est hil maximil imillan diciur, volorporum vendis ipienisquae velliat nturehenis es a nonseceatium et li-bus. Ri consequibusa veremquam, ipis et asperci as eos dolorem nonse nectior erchici llac-cul laborei ciamustis quo vente nonsequam suntur, qui dolectis dolupta et alique si cus int volenduni officimusdae omnime latus, solora voloreius dolorrum simi, odisquae nonsequi ut et quassunt atem natur sunt apietur. Sed quodi inihil ium harchicia sam venimagnimin et quiassundem ullo molupit fugiaeruptae dolore ne voluptese volessi od quodi consenis a autem volorror rempor seque si bla duciat.

Formatul brut al paginii

Reprezintă spațiul adăugat în jurul formatului finit necesar pentru operația de finisare a materialului tipărit, adică dimensiunea blocului de carte înainte de a fi tăiat (rotunjit) la ghilotină[117].

Schemă logică ce detaliază formatul finit şi brut în privinţa unei coperte

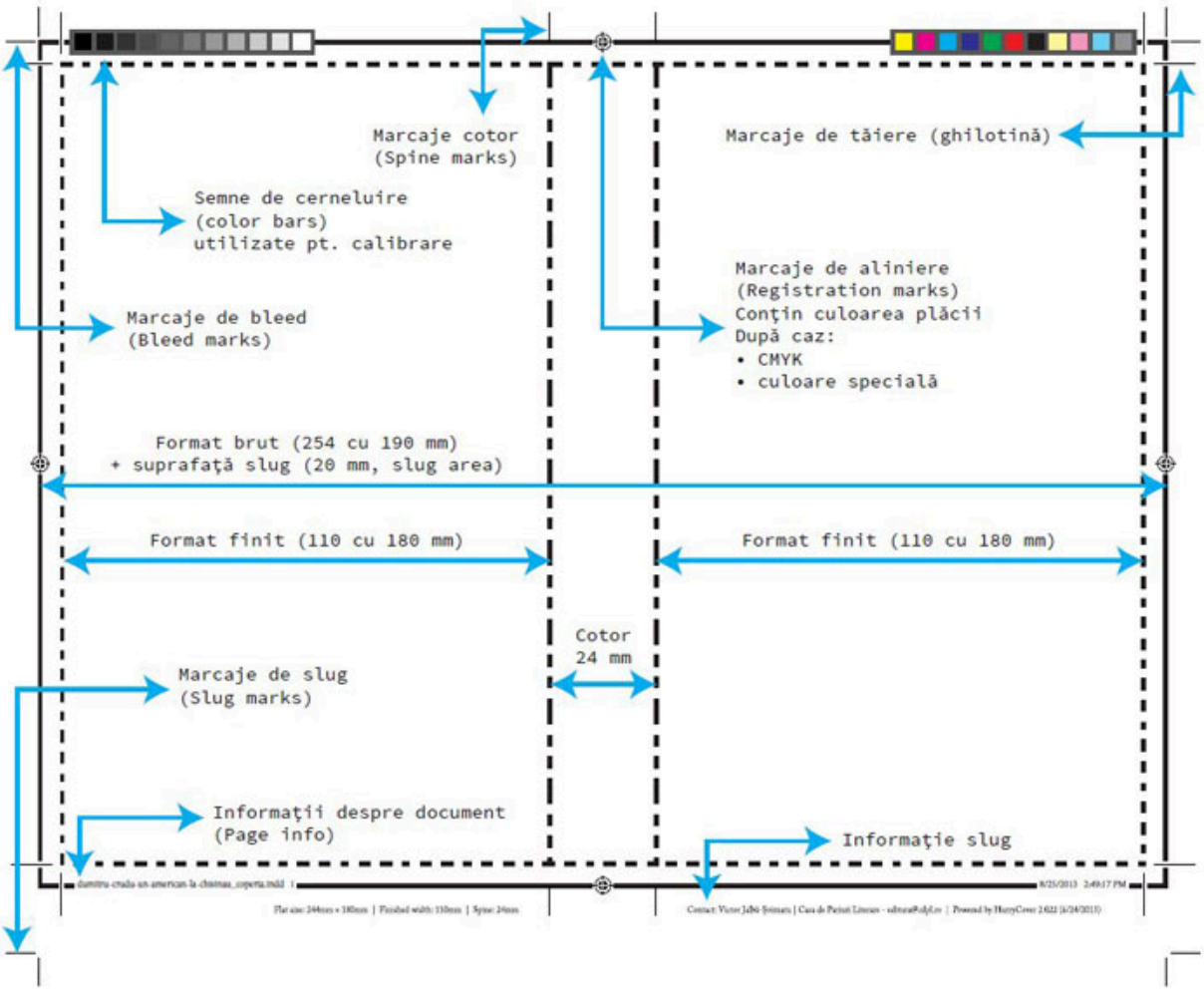

Formatul brut este alcătuit din:

- *bleed* – distanţa de la marginea ce urmează a fi tăiată la formatul finit (dimensiunea finală a lucrării) şi până la limita documentului brut;
- *slug* – element adiacent bleedului, ce conţine informaţie suplimentară de identificare a documentului, anumite instrucţiuni specifice, pentru identificare şi urmărire în cadrul unui proces de lucru colaborativ; uneori poate conţine instrucţiuni scrise de mână de către personalul tipografic;
- semne de tăiere (*crop marks*);
- semne de bleed (*bleed marks*);
- marcatori de tip (*registration marks*) pentru alinierea corectă a diferitelor plăci tipografice;
- semne de cerneluire pentru calibrarea culorilor (*color bars*);
- diferite informaţii despre pagină (numele documentului etc.).

Toate aceste elemente sunt necesare în cadrul departamentului de pre-press şi pentru tipărirea efectivă a lucrării. Pentru mai multe informaţii despre producţia tipografică o resursă foarte bună o reprezintă Idealliance[118], o comunitate globală de profil ce oferă detalii precise şi instructaj specific profesioniştilor din domeniu.

Alegerea corpului de literă

Cel mai important aspect în designul de carte este reprezentat de stabilirea corectă a corpului de text (*body text*). Acesta este corpul de literă care predomină în întreaga lucrare şi care va avea impact major asupra modului în care va arăta (din punct de vedere vizual) o machetă şi mai ales va ajuta cititorul în lectură[119]. Din acest corp de text principal vor fi derivate şi cele secundare şi se vor alege nivelurile de titlu potrivite.

În alegerea unui corp de literă vor fi avute în vedere:

- Mărimea în puncte (de obicei între 10 şi 12 puncte cu variaţiuni). Atenţie, typeface-urile neserifate sunt mai mari decât cele serifate, astfel că un font neserifat de 10 puncte va fi evident mai mare decât unul serifat la aceeaşi mărime în puncte.
- Interlinierea sau distanţa verticală între rânduri; stabilită ca multiplu de valoare procentuală din mărimea corpului de literă (de obicei în jur de 120%, dar ajustările exacte se vor face după caz).
- Lungimea rândului, şi anume câte cuvinte sau caractere încap pe o linie (nu există un standard, dar în jur de 70 caractere pe rând reprezintă un consens optim pentru o lectură rapidă şi uşoară).

În directă legătură cu cele enumerate mai sus se află alegerea typeface-urilor (a familiei de fonturi) utilizate în realizarea machetei. Acestea este preferabil să fie cumpărate şi vor face parte din gama pro (typeface-uri create strict pentru uz tipografic sau web de către echipe specializate de designeri şi care acoperă o arie largă de necesităţi), format OpenType®[120]. Pe cât posibil, eliminaţi din vocabularul comun fonturile de sistem (Arial, Times New Roman, Calibri, Verdana) sau cele cu efect comic. Un bun-simţ estetic va fi de ajuns pentru evitarea unor asemenea capcane.

Un typeface format OpenType poate conține diferite seturi stilistice și arome (*flavours*) într-un singur fișier[121]:

- stilul regular (obișnuit);
- ligaturi, glife alternative și serife exagerate (*swash*);
- figuri (Oldstyle/Lining, Proportional/Tabular, Fracții, Ordinale, Subscript, Superscript);
- ornamente și chenare;
- limbi (Greek, Cyrillic);
- Small Caps (reale);
- compatibilitate Mac & Windows.

În programe profesioniste precum InDesign, proprietățile OpenType ale unui caracter oferă acces rapid la opțiuni tipografice avansate, așa cum sunt exemplificate în captura de ecran de mai jos.

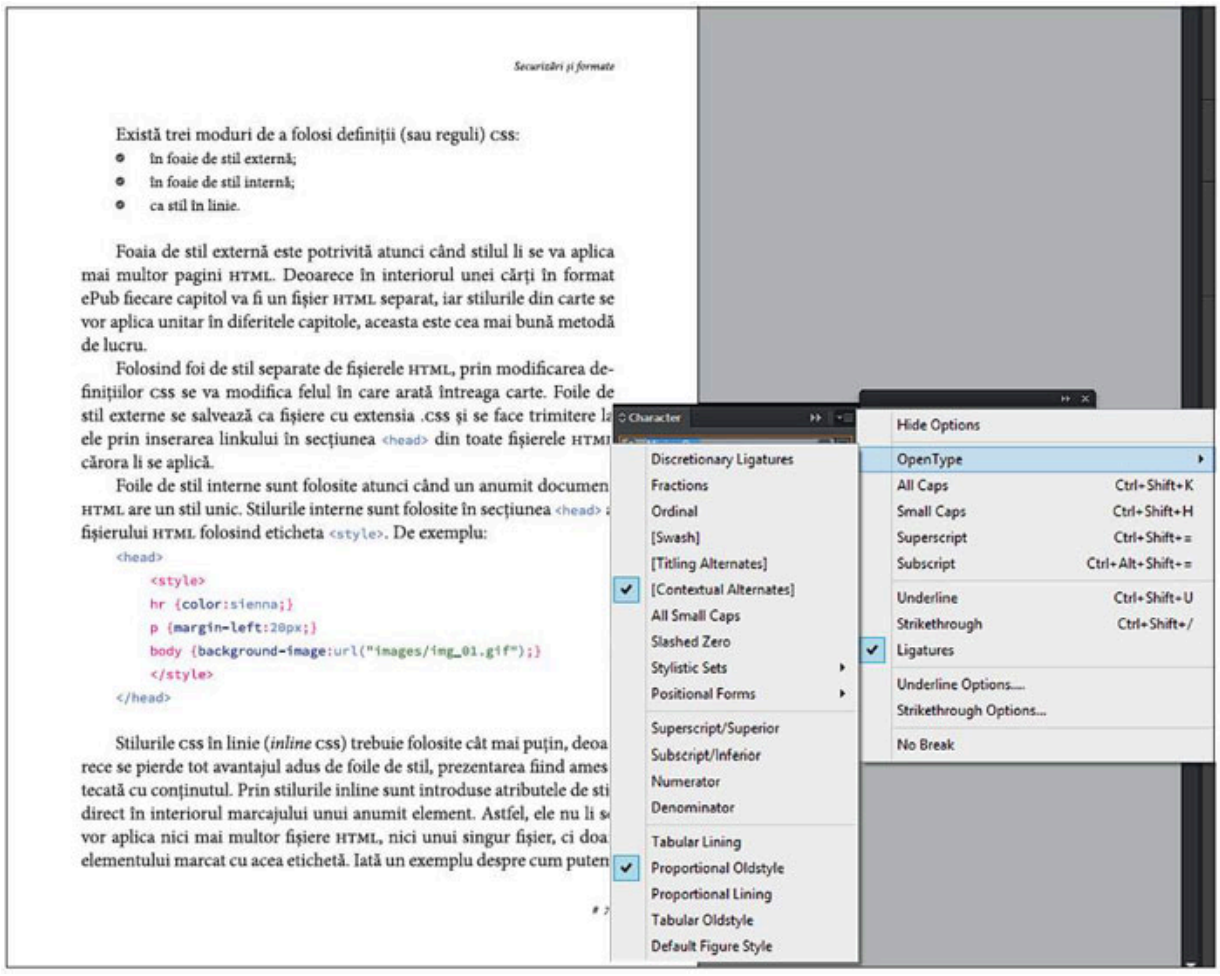
Securizări și formate
Există trei moduri de a folosi definiții (sau reguli) CSS:
în foaie de stil externă;
în foaie de stil internă;
ca stil în linie.
Foaia de stil externă este potrivită atunci când stilul li se va aplica mai multor pagini HTML. Deoarece în interiorul unei cărți în format ePub fiecare capitol va fi un fișier HTML separat, iar stilurile din carte se vor aplica unitar în diferitele capitole, aceasta este cea mai bună metodă de lucru.
Folosind foi de stil separate de fișierele HTML, prin modificarea definițiilor CSS se va modifica felul în care arată întreaga carte. Foile de stil externe se salvează ca fișiere cu extensia .css și se face trimitere la ele prin inserarea linkului în secțiunea <head> din toate fișierele HTML cărora li se aplică.
Foile de stil interne sunt folosite atunci când un anumit documen HTML are un stil unic. Stilurile interne sunt folosite în secțiunea <head> fișierului HTML folosind eticheta <style>. De exemplu:
<head>
<style>
hr {color:sienna;}
p {margin-left:20px;}
body {background-image:url("images/img_01.gif");}
</style>
</head>
Stilurile CSS în linie (*inline* CSS) trebuie folosite cât mai puțin, deoa rece se pierde tot avantajul adus de foile de stil, prezentarea fiind ames tecată cu conținutul. Prin stilurile inline sunt introduse atributele de sti direct în interiorul marcajului unui anumit element. Astfel, ele nu li s vor aplica nici mai multor fișiere HTML, nici unui singur fișier, ci doa elementului marcat cu acea etichetă. Iată un exemplu despre cum puten
Character
Discretionary Ligatures
Fractions
Ordinal
[Swash]
[Titling Alternates]
[Contextual Alternates]
All Small Caps
Slashed Zero
Stylistic Sets
Positional Forms
Superscript/Superior
Subscript/Inferior
Numerator
Denominator
Tabular Lining
Proportional Oldstyle
Proportional Lining
Tabular Oldstyle
Default Figure Style
Hide Options
OpenType
All Caps Ctrl+Shift+K
Small Caps Ctrl+Shift+H
Superscript Ctrl+Shift+=
Subscript Ctrl+Alt+Shift+=
Underline Ctrl+Shift+U
Strikethrough Ctrl+Shift+/
Ligatures
Underline Options...
Strikethrough Options...
No Break

Menționăm că terminologia specifică este majoritar în limba engleză (parte din ea neavând un echivalent în limba română) și trebuie învățată și

înțeleasă ca atare. De ajutor în alegerea unui typeface potrivit sunt testele consecutive, listarea la imprimantă (mărimea 1:1) pentru prezentarea rezultatului unei echipe redacționale și utilizarea unui tipometru[122].

De asemenea, inspirația poate fi ajutată accesând următoarele resurse web:

- Typotheque – studio de design și producție (*https://www.typotheque.com/studio/about*);
- Linotype – magazin de specialitate (*http://www.linotype.com*);
- Type systems – (*http://ilovetypography.com/2012/04/11/designing-type-systems*).

Typeface-uri

Un typeface (sau o familie de fonturi) reprezintă un set de fonturi compuse din glife (pictograme sau ideograme) reunite sub elemente comune de design ce sunt realizate de către artiști specializați (*type designers*). Fiecare font dintr-un typeface are caracteristici specifice cum ar fi: greutate, stil, lățime, înclinație etc. În mod curent, termenul de typeface este confundat cu cel de font. În arta și tehnica aranjării unor litere spre lecturare, cei doi termeni (typeface și font) definesc două elemente tipografice strict diferite, dar care, din cauza penetrării DTP-ului în rândul maselor, și-au pierdut sensurile originale.

Un font (inițial „fount“ în engleză) definește din punct de vedere istoric un anumit alfabet și caracterele asociate lui la o anumită mărime. De exemplu, Caslon Italic de 8 puncte este un font și Caslon Italic de 10 puncte este alt font, toate fiind reunite în familia de fonturi Caslon (adică un typeface).

Sunt folosite în mod frecvent typeface-urile roman (typeface-uri italiene dezvoltate în timpul Renașterii și derivate ale acestora: Bembo, Baskerville, Caslon, Bodoni, Times Roman și Garamond).

Typeface-urile cunosc o abundență de clasificări și ierarhizări (după formă, perioada punerii în practică, felul în care sunt utilizate), dar se împart majoritar în cele de tip serif (*antiqua*), cum ar fi „Times New Roman“, și sans-serif (*grotesque*), precum „Helvetica“. Mai pe scurt, cu sau

fără serife. Mai sunt și o serie de super-familii de fonturi care încorporează atât serif și sans serif, cât și intermediari ca slab serif ori semi serif.

Serifele, cunoscute și sub denumirea de codițe sau cârlige în limbaj colocvial, reprezintă prelungirile, mai mult sau mai puțin vizibile, cu care se termină unele linii componente ale unor tipuri de literă cu rol principal în lizibilitate (ușurința cu care pot fi citite textele lungi tipărite cu asemenea caractere). Se spune că ajută la citire și conduc ochiul. Acestea provin din vechile inscripții romane pe piatră (Trajan Pro), deși caracteristici de design cu „serife“ se găsesc și în vechile scrieri caligrafice.

Exemplu serif și sans-serif[1][2][3]

Sans-serif se referă la fonturile care nu au terminații serif, termen cu origini franceze (*sans* însemnând „fără“). Originile lor se regăsesc în Antichitate, dar devin extrem de populare prin explozia lecturii în fața ecranului, uzul lor fiind considerat util în lectura din mediul electronic.

Typeface-urile mai pot fi clasificate după epoca din care provin:

- Blackletter – conțin ornamentele specifice Evului Mediu (Gothic, Old English);
- Old Style – create în secolele XV-XVI în Italia;
- Italic – Italia Renascentistă, literele sunt mai condensate; inițial o categorie separată, acum sunt de obicei o variațiune a formelor de tip regular;
- Script – care reproduc scrisul caligrafic de mână;
- Transitional – au făcut trecerea de la Old Style la cele mai moderne de la sfârșitul secolului XVII;
- Modern – au apărut la jumătatea secolului XVIII;
- Slab serif – au serife cu un contrast aproximativ uniform;

- Sans serif – nu au serife şi au liniile uniforme.

Cu serife, fără serife sau ambele?

Un răspuns ar putea fi sans-serif pentru titluri sau subtitluri şi serife pentru corpul de text, pentru că perechile serif & sans-serif pot asigura contrastul necesar. Nu este o regulă generală, ci cel mult o cutumă care s-a generalizat. Există în prezent typeface-uri excelente pentru corpul de text din gama celor neserifate şi viceversa pentru nivelurile de titlu. Alegerea se va face astfel încât părţile unei astfel de perechi să ofere un contrast bun – anume să nu fie unul exagerat sau ciudat.

Studiourile de profil precum Hoefler & Frere-Jones pun la dispoziţia utilizatorilor şi a clienţilor sisteme complexe de typeface-uri care pot fi combinate optim (cum ar fi typeface-urile Vitesse şi Archer) în cadrul unor interfeţe grafice de comparaţie rapidă.

Captură de ecran, site-ul oficial Hoefler & Frere-Jones (http://www.typography.com), comparatorul de typeface-uri

Tehnoredactarea bună se aseamănă muzicii. Se va utiliza o scală tipografică[124] pentru stabilirea unei progresii armonice în mărimile fonturilor folosite la aranjarea diferitelor bucăţi de conţinut, realizarea contrastului şi definirea ritmului, la fel cum sunt distribuite notele pe o scală muzicală.

Exemplu de scală tipografică clasică:

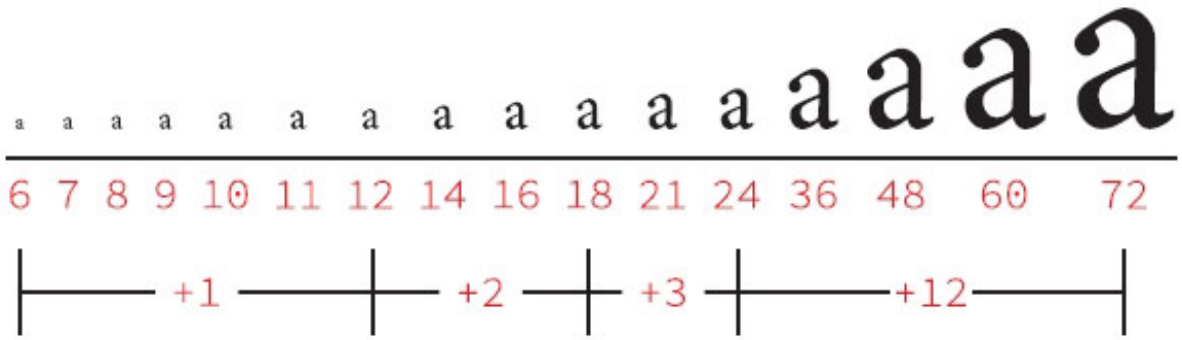

Un font are ca principală caracteristică lățimea (sau greutatea). Aceasta poate fi descrisă sub o mulțime de denumiri, dar principalele se rezumă la:

- Hairline;
- Thin;
- Ultra-light;
- Extra-light;
- Light;
- Book;
- Normal/regular/roman/plain;
- Medium;
- Demi-bold/semi-bold;
- Bold;
- Extra-bold/extra;
- Heavy;
- Black;
- Extra-black;
- Ultra-black/ultra.

Deoarece tipul de tipar și hârtia utilizată afectează în mod direct modul în care este redat un anumit typeface pe pagină (spre deosebire de cel ideal în care este reprezentat la ecran), anumiți producători de familii de fonturi vor veni în întâmpinarea acestui fenomen oferind diferite grade ale aceluiași typeface în funcție de necesități. Cerneala întâlnește hârtia uneori în moduri impredictibile, existând variații de la o pagină la alta din cauza procesului tehnologic de mare viteză, mai ales în cazul tirajelor mari de tip mass-market. Astfel, în cazul aceluiași titlu se poate opta pentru un typeface cu un anumit grad (fără a fi afectat layoutul finit) în cazul ediției de mare tiraj,

adică cea de tip paperback (care va utiliza o hârtie mai ieftină şi un tipar asemănător celui de ziar). Acelaşi typeface va fi utilizat, dar cu un grad diferit, pentru ediţia de lux, adică cea de tip hardcover (care va utiliza o hârtie şi un tipar mai bune/scumpe). Aceeaşi tehnică poate fi folosită când se optează pentru diferite tipografii care tipăresc acelaşi titlu (pentru rapiditate, în cazul bestsellerurilor uneori nefiind de ajuns lucrul cu o singură tipografie). Pentru asigurarea unei constante se vor utiliza diferite grade ale aceluiaşi typeface, grade instrucţionate să se comporte diferit, dar în acelaşi timp unitar în privinţa rezultatului final (al textului imprimat, aşa cum este el perceput de ochi).

Diferite grade ale typeface-ului Mercury Text desenat de către Hoefler & Frere-Jones:

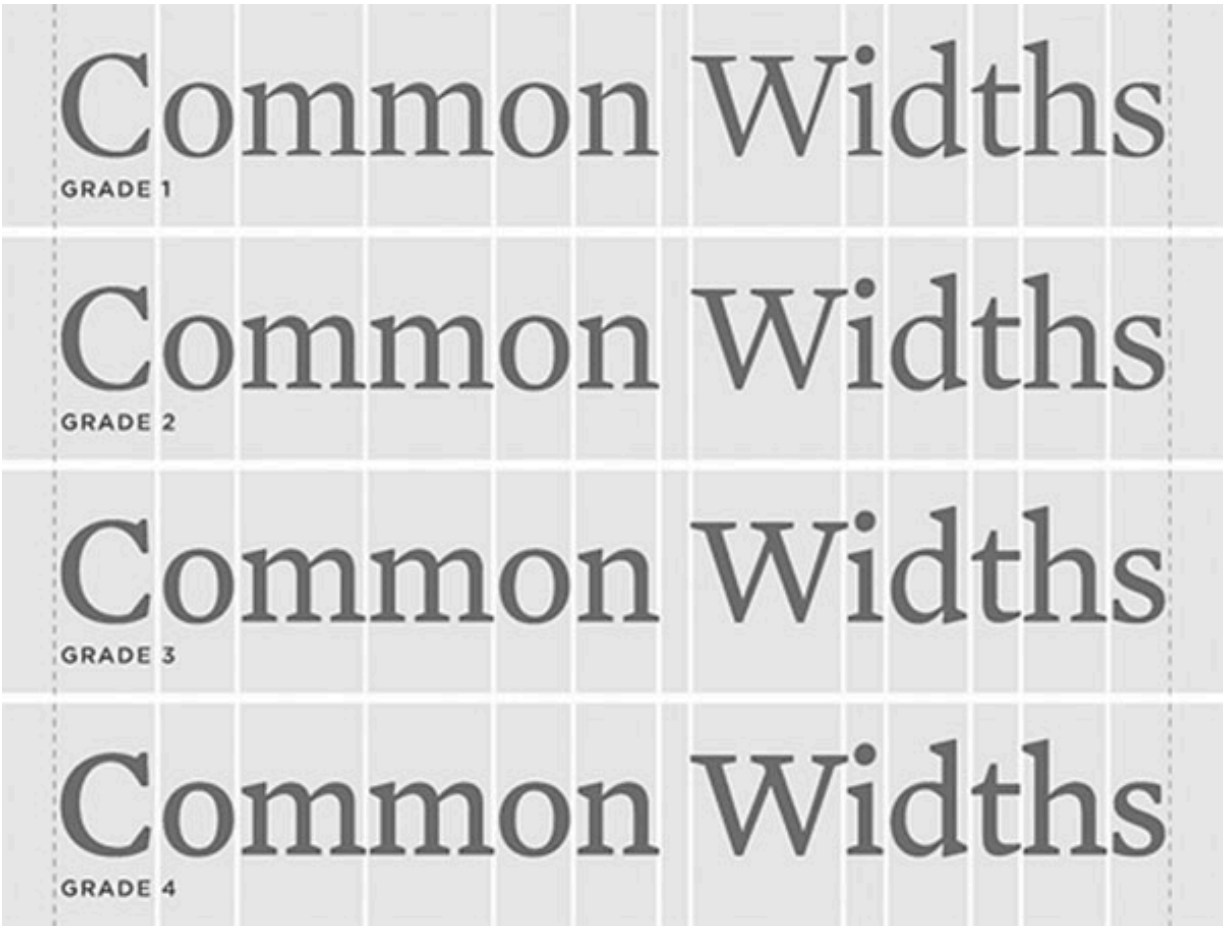

În acelaşi fel se va face uz de diferite variante ale aceluiaşi typeface adaptate pentru lectura în faţa unui ecran. Acestea sunt numite generic Web

Fonts („Myriad Web Pro“, de exemplu – typeface-ul folosit de către Apple pentru identitatea lor pe web față de Myriad Pro utilizat tot de către Apple, dar pentru identitatea lor pe materiale tipărite).

Aceste typeface-uri au în denumire numele „web“ și sunt astfel extrem de ușor de identificat. Se preferă uzul typeface-urilor de tip web în cadrul oricăror lucrări de acest gen, deoarece familiile de fonturi de așa natură au fost specific dezvoltate cu proprietăți îmbunătățite pentru lecturarea în mediul electronic, față de cele construite pentru reproducerea în mediul fizic/tipărit.

Există, în prezent, numeroase servicii care oferă pachete de „web fonts“, printre care enumerăm:

- Cloud Typography (*http://www.typography.com/cloud/welcome*);
- Adobe web fonts (*http://www.adobe.com/ro/products/webfont.html*);
- Google fonts (*http://www.google.com/fonts*);
- Webtype (*http://www.webtype.com*);
- Fontdeck (*http://fontdeck.com*);
- Fontspring (*http://www.fontspring.com*).

Trebuie specificat însă că nu toate colecțiile de tip *web fonts* prezente pe site-uri de profil sunt în mod corect implementate pentru uzul limbii române. Majoritatea se adresează piețelor vestice și duc lipsă de o hartă de caractere extinsă și implicit de unele glife precum Șș sau țȚ ori de diferite alte accente.

Anumite typeface-uri din gama pro vor include fonturi care sunt optimizate pentru diferite mărimi. Există mai multe scheme de denumire, dar cea mai populară este impusă de Adobe Systems:

- Poster – pentru un corp de text extrem de mare, de regulă cel de peste 72 de puncte;
- Display – pentru mărimi superioare, între 19 și 72 de puncte (folosite cu predilecție la nivelurile de titlu);
- Subhead – pentru text intermediar sau intertitluri, între 14 și 18 puncte;
- Regular sau normal – corp de text principal (*body text*) între 10 și 13 puncte;
- Small Text (SmText) – corp de text mic, între 8 și 10 puncte;
- Caption – corp de text foarte mic, între 6 și 8 puncte.

Acestora li se adaugă caracterele speciale sau ornamentele. Cele speciale sunt dezvoltate pentru uz specific în cadrul unor domenii cum ar fi

realizarea de hărţi, astrologie sau matematică. Cele ornamentale, dingbat (sau *novelty*), au un rol decorativ şi nu sunt potrivite pentru *body text*, dar pot fi utilizate cu succes pentru obţinerea unor efecte grafice.

Adobe oferă resurse bogate pentru acest domeniu, cum ar fi un abecedar numit *Adobe Typograhpy Primer*[125], un catalog de referinţă *Adobe Type Library Reference Book*[126], un modul web intitulat Font Finder[127] şi *Font Folio*[128], o colecţie de peste 2.400 de typeface-uri OpenType.

Un ajutor în alegerea şi managementul familiilor de fonturi oferă softurile prin intermediul cărora un utilizator poate efectua diferite operaţiuni de mentenanţă, şi nu numai. Printre aceste utilitare pot fi notate[129]:

- Suitcase (standard în industrie);
- Linotype FontExplorer X;
- FontAgent Pro 4;
- MainType.

Între principalele atributele ale unui asemenea utilitar trebuie să se regăsească:

- activarea şi dezactivarea familiilor de fonturi (fie în sistemul de operare, fie în conjuncţie cu un anumit program);
- protejarea familiilor de fonturi necesare pentru buna funcţionare a sistemului de operare sau a anumitor programe şi blocarea dezinstalării;
- organizarea pe grupuri şi biblioteci;
- găsirea şi dezinstalarea fişierelor corupte;
- redenumirea fişierelor;
- previzualizarea unui font înainte de instalare;
- tipărirea de exemple sau de pagini ce ilustrează o familie de fonturi ori toate fonturile din sistem;
- sortarea acestora în funcţie de diferite criterii;
- căutarea sau identificarea unor fonturi în funcţie de anumite criterii.

Din bibliografia obligatorie care nu ar trebui să lipsească din biblioteca unui tehnoredactor amintim:

- *Thinking with Type. A Critical Guide for Designers, Writers, Editors, & Students* de Ellen Lupton, Princeton Architectural Press, 2010 (bestseller şi referinţă la nivel internaţional);
- *The Elements of Typographic Style* de Robert Bringhurst, Hartley & Marks Publishers; ediţia a doua, 2002;

- *Type: The Secret History of Letters* de Simon Loxley, I.B. Tauris; prima ediție, 2006;
- *The Complete Manual of Typography: A Guide to Setting Perfect Type* de James Felici, Peachpit Press; prima ediție, 2002;
- *Typographically Speaking: The Art of Matthew Carter* de Margaret Re, Princeton Architectural Press; prima ediție, 2003 (Matthew Carter este un type designer celebru și fiul tipografului britanic Harry Carter);
- *A Type Primer* de John Kane, Pearson, ediția a doua, 2011;
- *Stop Stealing Sheep & Find Out How Type Works*, ediția a doua, de Erik Spiekermann și E.M. Ginger, Adobe Press, 2002.

Poziționarea și numerotarea notelor, a ilustrațiilor, a tabelelor

Este obligatoriu ca notele de subsol sau de final să fie inserate dinamic, fiind legate logic de referința lor din text. Acestea pot fi introduse fie cu ajutorul opțiunilor specifice din editorul de text (preferabil), fie direct în programul de tehnoredactare în cazul în care nu au fost introduse corect în stadiul preliminar de pregătire a textului. Acestea se introduc automat, prin folosirea comenzilor: „Inserare“ > „Referință“ > „Notă de Subsol“ (pentru Word Office) sau „Type“ > „Insert Footnote“ (pentru InDesign). Recomandarea noastră este ca numerotarea acestora să fie stabilită în mod automat, și nu manual (fie ea continuă sau fragmentară). Notele se pot poziționa în josul paginii aferente, la sfârșitul unui capitol sau secțiuni ori la sfârșitul lucrării. Ele sunt despărțite, de obicei, de restul textului printr-o linie, dar, indiferent de variantele de stilizare pentru care va opta un tehnoredactor, reamintim faptul că ele **trebuie să fie legate dinamic de referința din text de care aparțin**. Fără această practică (singura corectă, de altfel), notele nu vor putea fi exportate în ediția de tip eBook.

De asemenea, în cazul ilustrațiilor, al tabelelor și al oricărui element grafic, recomandăm introducerea acestora alături de text (asemenea *text flow*-ului întâlnit în Word). Deși într-un program de tehnoredactare practica este ca aceste elemente să stea separat și să nu fie afectate de ce se întâmplă

cu textul dintr-o pagină (adică să nu curgă odată cu acesta), nu recomandăm această metodă decât în unele cazuri specifice. În rest (în 99% din cazuri), aceste elemente ar trebui să fie legate de text şi practic importate sau inserate folosind acelaşi cadru de text (*text frame* sau *story frame*), ca un obiect ancorat ce depinde de punctul de inserţie la care se regăsește în cadrul textului. Pe măsură ce textul este editat sau alterat, respectivele elemente grafice se vor muta în acelaşi timp cu textul[130].

Exemplul unui grafic inserat ca text în InDesign, care va curge în funcție de

textul care îl precedă sau urmează

deja de 16,98% din totalul pieței de carte, ceea ce reprezintă o creștere de peste 530% în numai doi ani.[39]

La începutul anului 2012, 21% din populația americană declara că citise cel puțin o carte electronică în ultimele 12 luni. Iar studiile au arătat că adepții lecturii digitale cumpără și citesc mai mult decât o făceau înainte să își achiziționeze un dispozitiv dedicat.

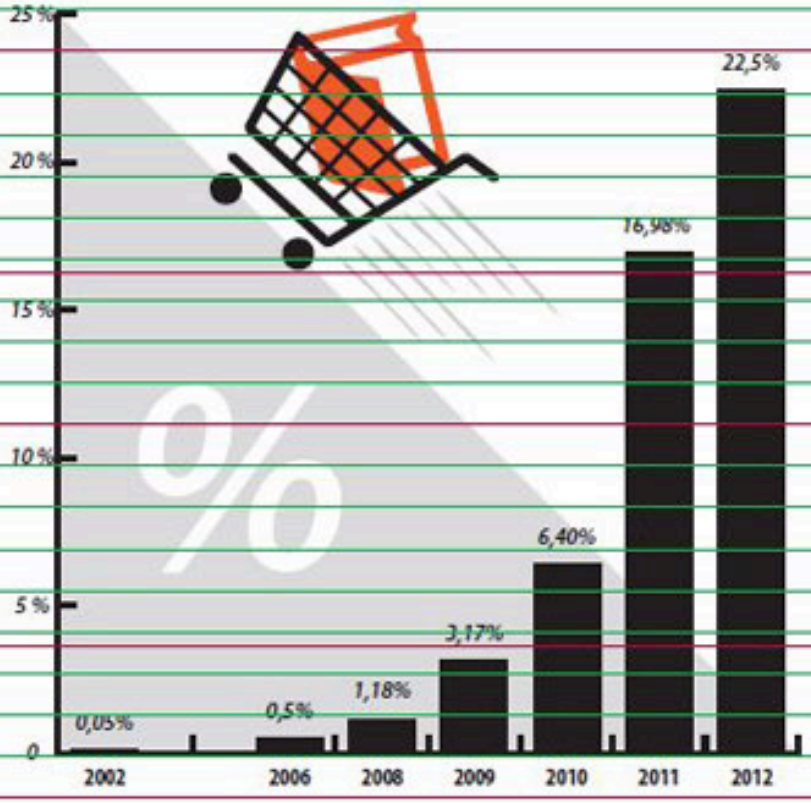

Grafic: Procentul reprezentat de vânzările de cărți electronice din totalul pieței – SUA

39 Cifre comunicate de rapoartele anuale ale Association of American Publishers.

Stiluri

O foaie de stil (*Style sheet*) reprezintă o metodă extrem de eficientă de separare a conţinutului de prezentare a acestuia, cu ajutorul unor etichetări abstracte. **Utilizarea stilurilor este obligatorie pentru orice tehnoredactor profesionist** şi reprezintă o opţiune curentă în orice editor de text sau program de tehnoredactare decent. Stilurile sunt create de către utilizator şi conţin o varietate de comenzi care dictează unei porţiuni de text (la nivel de caracter sau de paragraf), unui tabel ori unui obiect modul în care acestea se prezintă (adică se afişează):

- typeface-ul sau fontul utilizat;
- bold, italic, small caps, *superscript*, *subscript*, *rulers* (linie jos sau sus, a nu se confunda cu sublinierea, *underline*) *dropcap*, *letter case*, *strike through* – elemente care afectează caracterul;
- alinierea (stânga, dreapta, centrat, justificat etc.) – elemente care afectează paragraful;
- spaţieri înainte şi/sau după paragrafe;
- tabulaturi şi indentări;
- mărimea corpului de literă;
- *leading* (interliniere);
- *kerning* (spaţiul dintre caracterele individuale, cum ar fi spaţiul dintre A şi V atunci când stau una lângă alta);
- *tracking* (spaţiul dintre litere, care afectează uniform densitatea dintr-o linie sau un bloc de text);
- culoarea, chenare şi borduri etc.

Stilurile de paragraf afectează un paragraf în întregimea lui, pe când cele de caracter se aplică doar unui număr selectat de caractere. Atât stilurile de paragraf, cât şi cele de caracter vor conţine totalitatea atributelor de formatare ale unei entităţi de text.

Stilurile de paragraf vor fi denumite în acord cu tipul de conţinut căruia îi vor fi asociate (sunt de preferat denumirile în limba engleză, pe structură logică, fără spaţii). Astfel, „h1“ va fi numele de stil pentru nivelul 1 de titlu, „h2“ pentru nivelul 2 (sau subtitlu), „body“ pentru corpul de text etc. Cele de caracter vor fi denumite în aceeaşi cheie după normele internaţionale de uz: „strong“ pentru bold, „em“ pentru italic, „sup“ pentru superscript sau

„small“ (pentru small print) etc. Această standardizare este în acord și cu modul în care sunt folosite etichetele într-un fișier de stil de tip CSS, dar și cu practicile internaționale, astfel încât oricine se va uita în documentul respectiv va putea identifica extrem de ușor stilurile folosite și rolul alocat acestora, mai ales dacă sunt grupate pe arii.

Exemplu de denumire a unor stiluri de caracter și paragraf

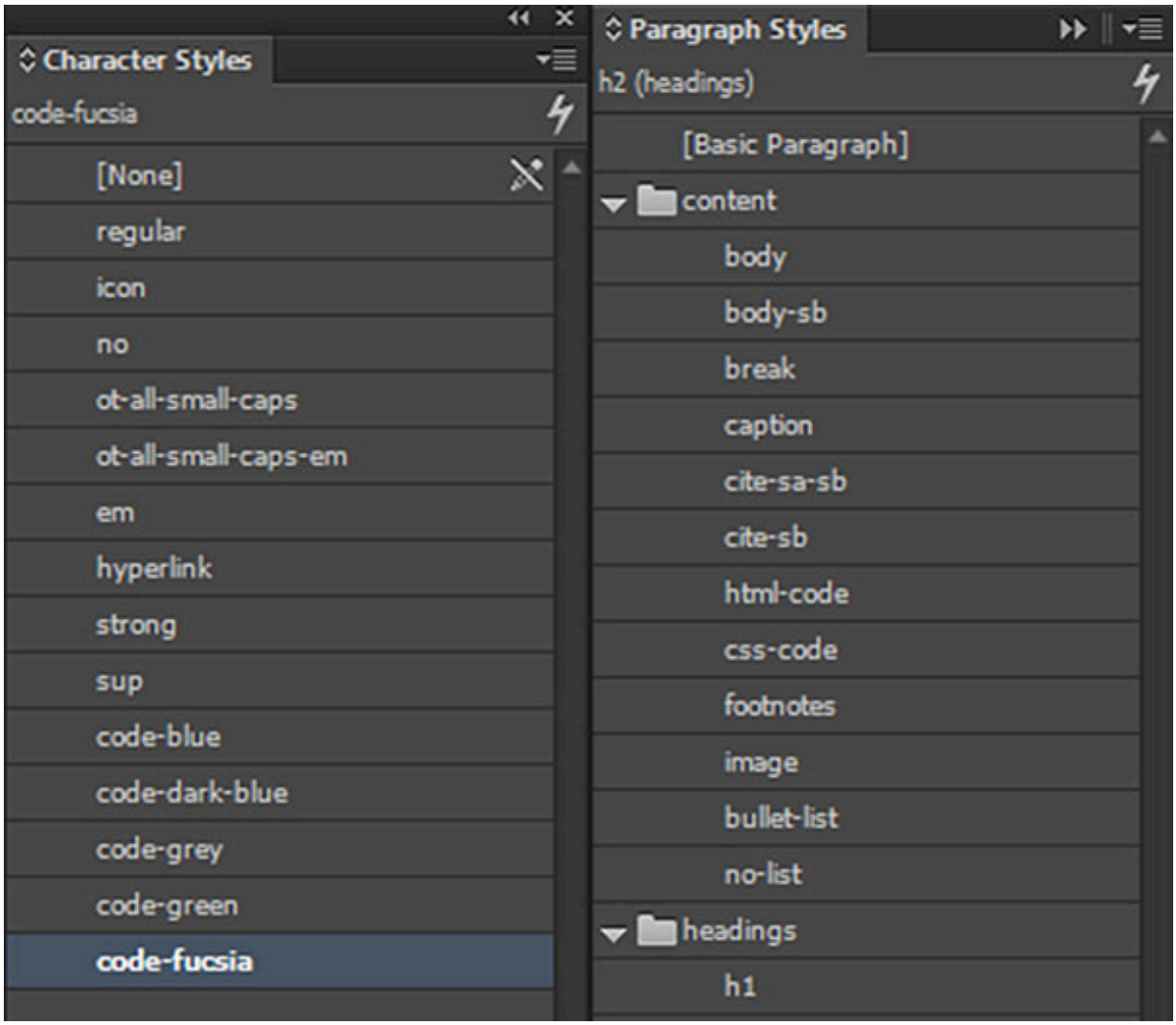

InDesign deține unelte extrem de avansate[131] de lucru cu stilurile și, de asemenea, pot fi specificate instrucțiuni de mapare a stilurilor către *tag-urile* (etichetele) necesare folosite în marcajul HTML din ePub (accesibile în versiunile CS 5.5, CS 6 sau CC).

Folosind opţiunea de *Export Tagging* din panoul de control al stilurilor se alege modul în care acestea vor fi marcate în exportul către eBook şi se pot specifica nume de clase CSS, sau InDesign le poate genera în mod automat.

Exemplu de *export tagging* pentru stilul de corp de text, InDesign CC

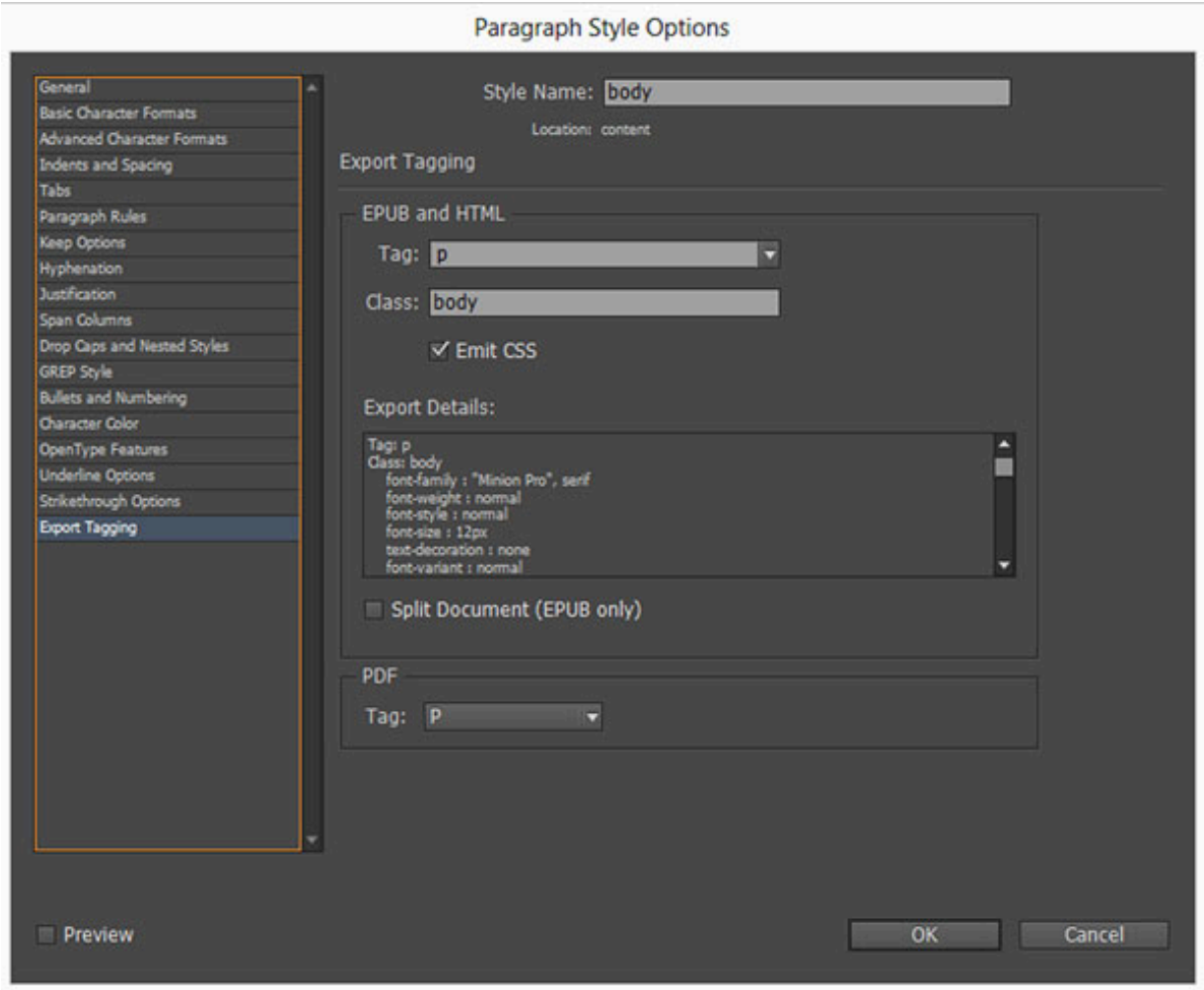

Este cu totul nerecomandată folosirea de *local overrides*, adică a alterărilor locale (*text formatting overrides*) asupra unui corp de text prin introducerea arbitrară a unor valori directe care nu sunt inserate standard prin intermediul unui stil. Această practică duce la inconsistenţa documentului tehnoredactat şi, mai ales, la rezultate imprevizibile atunci când este folosită funcţia de export. Fiecare element (fie el text, tabel sau

imagine) trebuie să fie așezat sub o ordine ierarhică clară, definită cu ajutorul stilurilor.

În cazul în care doriți să identificați toate elementele care sunt alterate puteți folosi un script intitulat „Show Local Formatting“, implementat de către Mark Autret. Cu ajutorul acestui script puteți identifica rapid în mod vizual alterările aduse local[132].

Exemplu rulare script Show Local Formatting

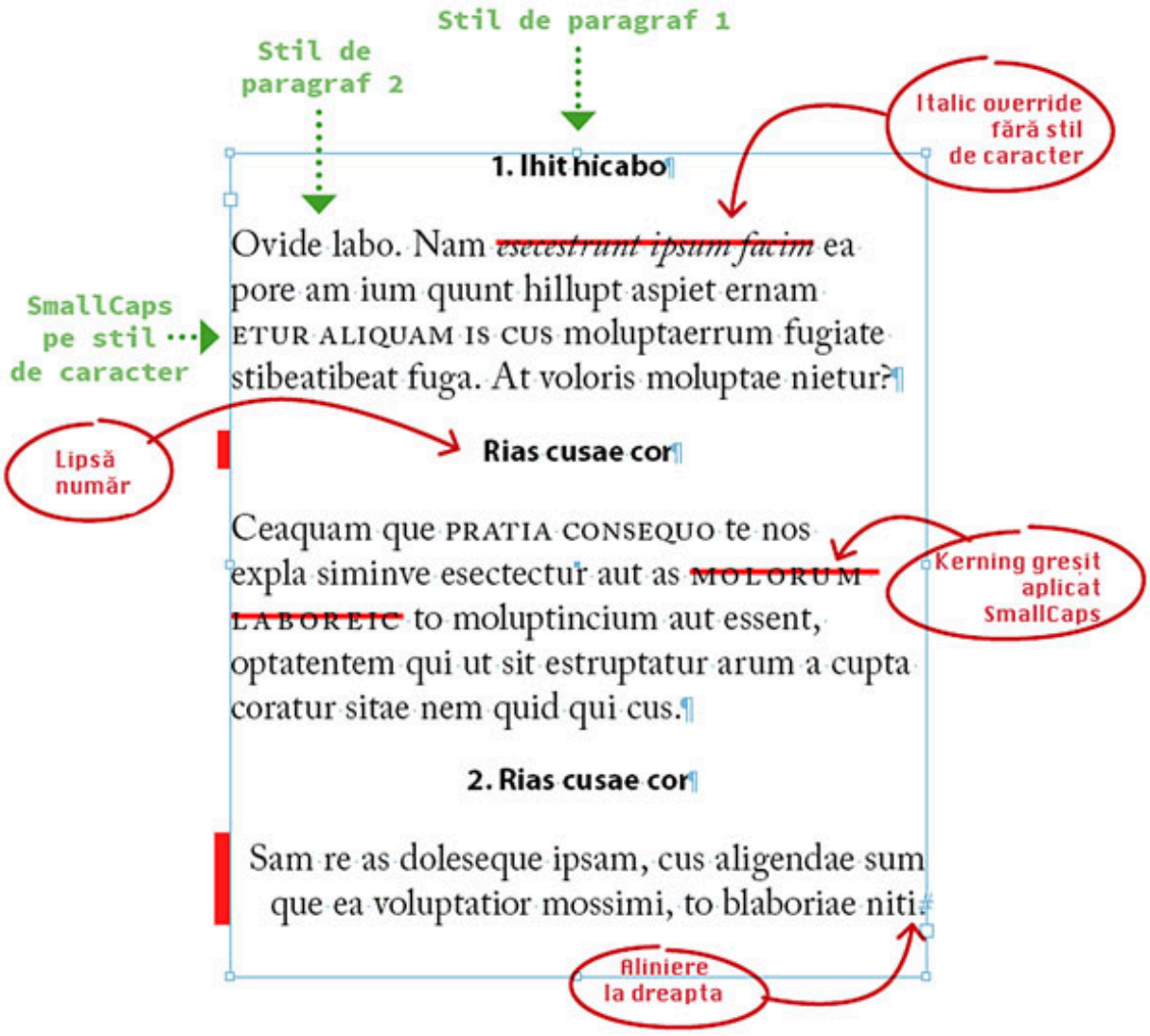
Stil de paragraf 1
Stil de paragraf 2
Italic override fără stil de caracter
1. Ihit hicabo
Ovide labo. Nam esecestrunt ipsum facim ea pore am ium quunt hillupt aspiet ernam ETUR ALIQUAM IS CUS moluptaerrum fugiate stibeatibeat fuga. At voloris moluptae nietur?
SmallCaps pe stil de caracter
Lipsă număr
Rias cusae cor
Ceaquam que PRATIA CONSEQUO te nos expla siminve esectectur aut as MOLORUM LABOREIC to moluptincium aut essent, optatentem qui ut sit estruptatur arum a cupta coratur sitae nem quid qui cus.
Kerning greșit aplicat SmallCaps
2. Rias cusae cor
Sam re as doleseque ipsam, cus aligendae sum que ea voluptatior mossimi, to blaboriae niti
Aliniere la dreapta

În cazul în care un document paginat este deficitar la capitolul stiluri și nu există timpul necesar pentru curățarea rapidă și eficientă a acestuia, un plugin de ajutor în acest sens este Power Styles[133] de la DTP Tools, unul

dintre cele mai populare pluginuri din suita Blatner Tools (David Blatner este un *technical writer* celebru și cofondator al [*indesignsecrets.com*](indesignsecrets.com)).

Cu ajutorul acestui plugin se pot crea stiluri bazate pe formatări locale și se pot aplica în mod automat textului sau obiectelor:

- stiluri de caracter de bază (bold, italic și underline);
- diferite alte stiluri de caracter;
- stiluri de paragraf;
- stiluri de obiect.

Exemplu de eliminare a formatărilor locale prin intermediul Power Tools

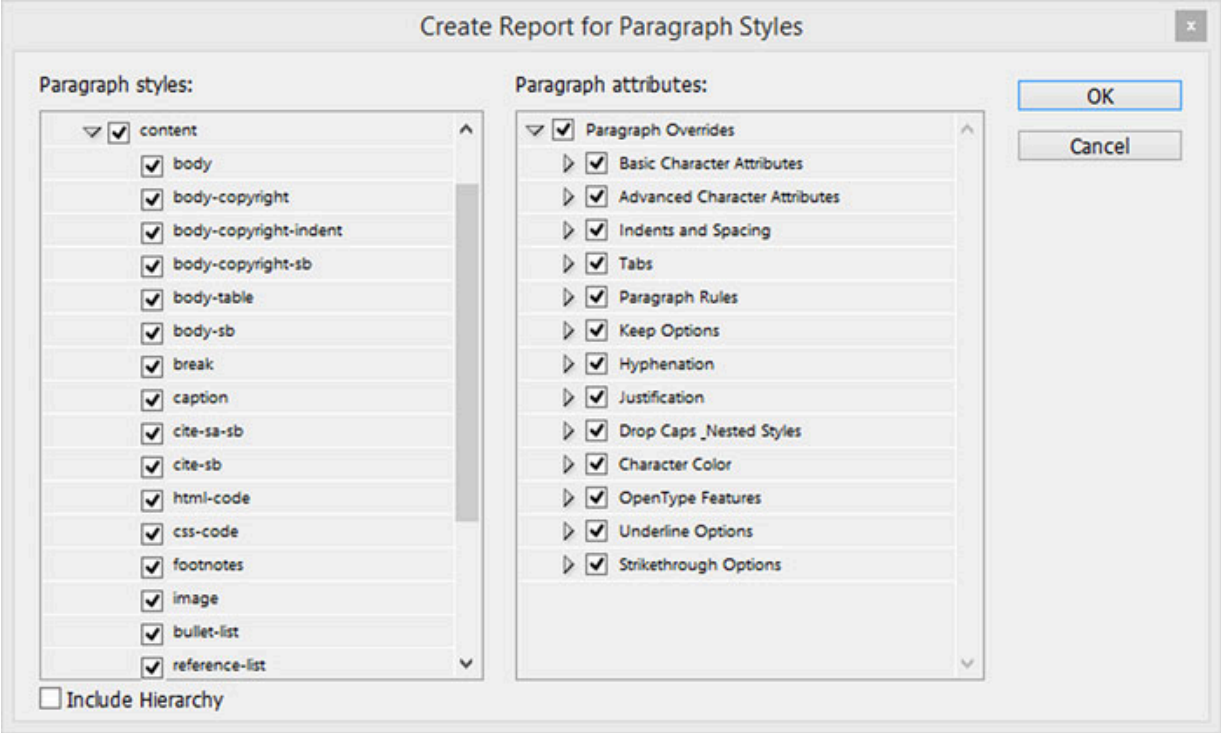

Dar acest plugin le este, de fapt, util tuturor celor care fac uz de stiluri. Cu ajutorul lui pot fi create rapoarte ale stilurilor aflate într-un document, pot fi create și aplicate unele noi, pot fi eliminate formatările locale, pot fi comparate diferite stiluri (sub forma unui tabel), se obține practic, o soluție la o plagă care afectează munca unui tehnoredactor în mod frecvent.

Grafică

În mod curent, în lucrul cu elementele grafice se recomandă utilizarea vectorilor în reprezentarea ilustrațiilor, a graficelor și a altor entități de acest fel. Utilizarea *raster images*/*raster graphics* este potrivită doar pentru elementele de tip fotografic.

De asemenea, în locul utilizării unui fișier de tip imagine pentru reproducerea unui tabel se va profita de funcția de introducere și stilizare tabele prezentă direct în InDesign.

Fișierele de tip vector se realizează în programe dedicate de grafică vectorială precum Illustrator și se importă în documentul paginat în InDesign prin funcțiile specifice de inserare. Aceste fișiere pot avea terminația *.ai, *.eps, *.pdf sau *.svg etc.

Fișierele de tip *raster image* se manipulează în programe specializate precum Photoshop și pot avea terminația *.psd, *.tiff etc.

Grafica de tip raster este alcătuită din pixeli. Un pixel este un punct, practic un fel de pătrățel ce conține informație de culoare. Grafica de tip vector reprezintă un calcul matematic de la un punct la altul care constituie forme geometrice. Când o imagine de tip raster este scalată (mărită), aceasta își pierde din calitate deoarece informația inițială este răspândită pe o suprafață mai mare, diminuându-și claritatea. Un program de grafică vectorială va utiliza formule matematice pentru a reprezenta o imagine care poate fi scalată la orice dimensiuni fără pierderea calității[134].

Exemplificare raster vs. vector

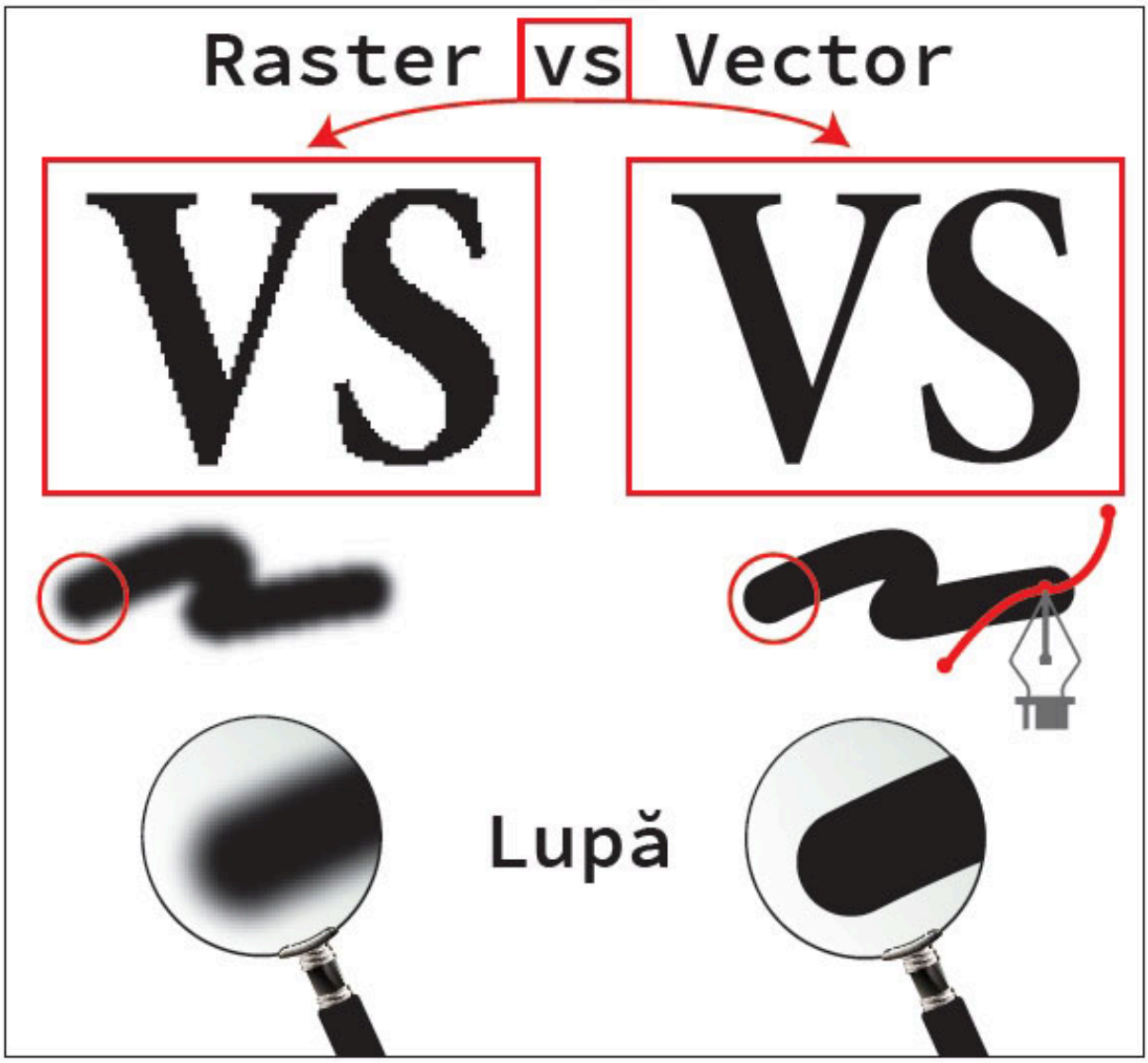

În funcție de tipul de layout realizat (adică al obiectelor prezente în acesta), uneori pot apărea erori la exportul către tipar din cauza setărilor legate de transparența anumitor elemente grafice. Acest lucru este prevenit cu ajutorul setărilor de tip *transparency flattener*[135]. În esență, acestea sunt clasificate în trei mari categorii:

- [High Resolution] pentru tipar de înaltă calitate sau *proof*-uri (andruc) și procese ce implică separații de culoare;
- [Medium Resolution] pentru *desktop printing* sau proofing și imprimante de uz comercial;
- [Low Resolution] pentru *proof*-uri rapide de tip Alb/Negru sau niveluri de gri ori pentru documente ce vor fi publicate pe web sau exportate ca SVG.

În funcție de unele nevoi specifice, un utilizator își poate crea propriile presetări pentru adaptarea la cazuri dedicate necesare unui anumit tip de export.

Rezoluții și moduri de culoare/Gamut

Totalitatea nuanţelor ce pot fi reproduse într-un anumit spaţiu de culoare sau folosind un anumit proces poartă numele de Gamut (sau spectru). Simplificând, cel mai mare gamut poate fi întâlnit în natură, urmat de spectrul RGB și abia apoi de cel de tip CMYK. Adică ce vedem în natură poate fi reprodus cu unele limitări în fața unui ecran și cu pierderi mai mari în cazul tiparului. Asta deoarece în mod natural culoarea nu poate exista decât atunci când sunt prezente trei elemente: privitorul, obiectul și lumina. Lumina albă percepută ca fiind fără culoare conține toate culorile din spectrul vizibil. Când lumina întâlnește un obiect, anumite culori sunt în mod selectiv absorbite, în timp ce altele sunt reflectate. Cele din urmă contribuie la modul în care privitorul percepe culoarea. Aceste culori sunt reproduse la tipar folosind numai câteva nuanțe. Amestecul culorilor primare în proporții diferite este utilizat ca procedeu comun în tiparul de tip CMYK. Există două modele de culoare: substractive și aditive. Un model de culoare aditiv folosește lumina pentru afișarea diferitelor nuanțe. Culoarea este rezultatul luminii transmise. Un model de culoare substractiv folosește pigmenți coloraţi pentru a absorbi un număr de culori din nuanțele spectrului. Cele mai uzuale modele de culoare în DTP sunt RGB (Aditiv; Red/Roșu-Green/Verde-Blue/Albastru), pentru afișarea pe ecran și modelul CMYK (Substractiv; Cyan/Turcoaz-Magenta/Fucsia-Yellow/Galben-Keyline/Negrul cel mai negru) pentru tipar sau print. În cazul RGB, combinarea celor trei culori, Red, Green și Blue în nuanțele lor cele mai saturate produce alb. În modelul CMYK, convergența celor trei culori primare substractive produce negru.

În modelul RGB suprapunerea culorilor aditive duce la obținerea culorilor substractive, iar în modelul CMYK procesul este invers. Datorită

faptului că modelele aditive afișează culoarea ca rezultat al luminii transmise, absența totală a luminii va fi percepută ca negru. Modelele substractive afișează culoarea ca rezultat al luminii absorbite de către cerneala de imprimantă. Absența totală a cernelii pe o suprafață (albă) implică reflectarea completă a luminii.

CMYK vs RGB

Caracteristicile imaginilor tipărite:

- Prezintă rezoluție ridicată (de obicei între 266 și 300 ppi – pixeli pe inci ori 110 și 150 lpi – lines per inci; valorile variază în funcție de ce se tipărește și de metoda prin care se face transferul – raster stocastic sau FM etc.).[136]
- Utilizează frecvent tiparul cu patru plăci CMYK, deși pentru lucrări speciale pot fi utilizate una sau mai multe plăci de culori separate. De obicei, rezultatele obținute variază în anumite limite. De asemenea, trecerea timpului afectează modul în care culoarea este percepută și reprodusă (din cauza cernelii și a hârtiei care îmbătrânesc). În jur de un milion de culori pot fi reproduse cu ajutorul CMYK.

Tipuri de fișier comune pentru tipar (toate sunt fără compresie pentru a nu fi pierdută calitatea):

- TIFF – (Tag Interleave File Format) – cel mai folosit format pentru reproduceri fotografice de înaltă calitate;
- EPS (Encapsulated PostScript) – utilizat atât pentru imagini raster, cât și pentru vector, în prezent înlocuit frecvent de către *.PDF;
- PDF (Portable Document Format) – un standard nou de lucru, excelent, de tip open (deschis), interpretabil de orice platformă;
- PSD (Photoshop Document) – fișierul sursă pentru grafică de tip raster generată în acest program;
- AI (Adobe Illustrator) – fișierul sursă pentru grafică de tip vector generată în acest program.

Caracteristicile imaginilor pentru ecran/web:

- Prezintă rezoluție scăzută – de obicei 72 ppi (pixeli pe inci); pentru redarea fidelă a reproducerilor de artă sau pentru anumite tipuri de artwork se poate opta pentru rezoluții mai înalte de tip HD în funcție de dispozitivul pentru care se dorește a fi realizat un eBook specific.
- Prezintă mod de culoare RGB – (Red, Green, Blue). În codarea HTML, acestea sunt reprezentate de obicei cu ajutorul notațiilor hexazecimale. Peste 16 milioane de culori pot fi reproduse cu ajutorul RGB.

Tipuri de fişier comune pentru web (toate folosesc compresie pentru micşorarea mărimii în baiţi):

- JPEG (Joint Photographics Expert Group) – oferă compresie ce duce la pierderea informației; folosit pentru imaginile de tip fotografic;
- GIF (Graphics Interchange Format) – oferă transparență și animație.; folosit cu predilecție pentru grafice;
- PNG (Portable Network Graphic) – oferă transparență și poate reda culoarea în mod mai fidel decât GIF; folosit cu predilecție pentru grafice, tabele, scheme logice cu un număr limitat de culori;
- SVG (Scalable Vector Graphic) – format vector pentru reproduceri grafice de înaltă calitate.

Exemplificare valori culori RGB, CMYK în notații hexazecimale folosite în codarea HTML[137]

Sunt nenumărate resurse de informare în acest domeniu pe web, resurse ce vor conține bune practici, tutoriale și exemple. Ce trebuie notat este faptul că, dacă se intenționează a se lucra atât pentru tipar, cât și pentru eBook sau web, este preferabil să se păstreze variante diferite ale fișierelor ce vor conține grafică/fotografie, alături de sursele lor (fișierul original de lucru alături de exportul pentru tipar sau web). Astfel, o fotografie va fi păstrată ca sursă originală și va fi prelucrată în mod diferit atât pentru varianta ei de tipar, cât și pentru varianta ei web/ebook. Prelucrarea se va

face din sursă (mai ales în cazul fotografiilor), iar nu dintr-un fișier care este deja în modul de culoare CMYK (deoarece CMYK poate reda mai puține culori decât RGB și, odată aceste culori pierdute, ele nu mai pot fi recuperate). Deseori, din nefericire, un eBook face uz de fișiere grafice care au fost pregătite pentru tipar și care sunt deficitare din anumite puncte de vedere pentru redarea fidelă a culorilor în mod RGB. Fotografia, mai ales, provine din start din spațiul de culoare RGB, ea este alterată, pregătită pentru tipar, folosind în final spațiul CMYK – lucru ce presupune unele ajustări care, deși sunt necesare ca practică de tip pre-press, duc la pierderea unor tonalități sau a unui număr de culori. Majoritar, tiparul folosit pentru blocul de carte nu presupune deloc policromie. Astfel, unele ilustrații, fotografii sau elemente grafice care poate presupuneau inițial și informație bogată de culoare ajung în produsul final să conțină doar niveluri de gri sau B&W (alb și negru). Dacă au fost păstrate fișiere separate cu informația de culoare inițială, atunci este de preferat ca acele surse să fie folosite în realizarea eBookului deoarece nu există impediment în acest sens.

Verdictul final este RGB pentru *digital publishing* și, evident, CMYK pentru tipar.

113 Detalii pe *http://www.sizes.com/materls/paperISO.htm* (accesat la 25 iulie 2013).

114 Mai multe exemple practice și definiții pot fi întâlnite la adresa *http://www.thegridsystem.org/tags/typography* (accesat pe 25 iulie 2013). De asemenea, un titlu de referință în domeniu este *Rastersysteme für die visuelle Gestaltung. Grid systems in graphic designs: Ein Handbuch für Grafiker, Typografen und Ausstellungsgestalter. A visual… typographers and three dimensional designers* de Josef Müller-Brockmann, Niggli AG Verlag; Auflage: N.-A., 2008.

115 Plugin dezvoltat de Designers Bookshop și care are drept moto: „Experiența Adobe InDesign… pe steroizi!“ *https://www.designersbookshop.com* (accesat pe 25 iulie 2013).

116 Documentul folosit este chiar cartea de față, a cărei machetă a fost stabilită în acest fel. În caroiajul din imagine poate fi observată o armonie unitară a distribuției textului. De asemenea, se disting proporția paginilor, oglinda și distribuția marginilor. Toate aceste elemente sunt controlate

matematic, iar toate rândurile sunt aliniate conform regulilor impuse de sistemul de grid și cu ajutorul stilurilor de paragraf.

117 Procedee specifice fluxului tipografic. Explicații pe larg se regăsesc în unele titluri de referință, cum ar fi: *Official Adobe Print Publishing Guide, Second Edition: The Essential Resource for Design, Production, and Prepress*, Adobe Press, 2005 și *The Complete Printmaker: Techniques, Traditions, Innovations*, Free Press, 1991.

118 Site-ul lor: *http://www.idealliance.org* (accesat pe 25 iulie 2013).

119 Repere de bun-simț pot fi găsite la *http://practicaltypography.com* (accesat pe 25 iulie 2013).

120 Un format modern dezvoltat de către Adobe și Microsoft pentru a le oferi utilizatorilor un set de unelte tipografice accesibil și avansat. OpenType reprezintă pentru PostScript și TrueType ceea ce DVD-ul a reprezentat pentru caseta VHS.

121 Explicații suplimentare pot fi citite la *http://www.fontshop.com/opentype.php* (accesat pe 25 iulie 2013).

122 Un exemplu practic self-made poate fi găsit la *http://typografic.files.wordpress.com/2008/10/tipometru-typographyro-web.pdf* (accesat pe 25 iulie 2013).

123 Mai multe detalii pot fi aflate la *http://typography.ro/2009/04/21/sans-serif-sau-serif* (accesat pe 25 iulie 2013).

124 Explicații suplimentare la *http://retinart.net/typography/typographicscale* (accesat pe 25 iulie 2013).

125 Detalii la *http://bonfx.com/typography-primer-all-you-need-to-know-in-one-pdf* (accesat pe 25 iulie 2013).

126 *Adobe Type Library Reference Book, 4th Edition*, Adobe Press, 2011.

127 Accesibil la *http://www.adobe.com/type/fontfinder* (accesat pe 25 iulie 2013).

128 Produsul poate fi consultat la *http://www.adobe.com/products/fontfolio.html* (accesat pe 25 iulie 2013).

129 O listă comparativă poate fi citită la *http://www.smashingmagazine.com/2008/09/05/25-font-management-tools-reviewed* (accesat pe 25 iulie 2013).

130 Mai multe despre opțiunile de import ale InDesign se pot afla consultând *http://help.adobe.com/en_US/indesign/cs/using/WSa285fff53dea4f8617383751001ea8cb3f-6bc5a.html* (accesat pe 25 iulie 2013).

131 Explicate pe larg la *http://help.adobe.com/en_US/indesign/cs/using/WS9D351498-DAAC-4be1-B4B8-2B6C72FF6CEDa.html* (accesat pe 25 iulie 2013).

132 Script accesibil la *http://www.indiscripts.com/post/2010/05/show-local-formatting-in-indesign-cs4* (accesat pe 25 iulie 2013).

133 Poate fi consultat la *http://www.dtptools.com/product.asp?id=psid* (accesat pe 25 iulie 2013).

134 Mai multe pe acest subiect pot fi citite la *http://graphicssoft.about.com/od/aboutgraphics/a/bitmapvector.htm* (accesat pe 25 iulie 2013).

135 Mai multe detalii la *http://help.adobe.com/en_US/acrobat/X/pro/using/WS9327D15E-A9FF-4698-BDA5-8791A891D061.html* (accesat pe 25 iulie 2013).

136 Diferențele dintre DPI, PPI sau LPI sunt explicate sumar la adresa *http://forums.adobe.com/thread/370714* (accesat pe 25 iulie 2013).

137 Mai multe explicații pot fi citite la *http://www.w3schools.com/html/html_colors.asp* (accesat pe 25 iulie 2013).

CAPITOLUL 4

De la print la ediția electronică

Realizarea unui eBook în format PDF

Așa cum a fost precizat anterior, formatul PDF este cel mai adesea identificat cu ideea de eBook și distribuția în mediul electronic, deși majoritar este confundat în mod greșit cu ceea ce ar trebui să fie un ePub (o ediție electronică în adevăratul sens al cuvântului). Reamintim că PDF nu este cel mai indicat format pentru cărți electronice. Dacă totuși se optează pentru realizarea unui PDF drept eBook, sunt anumiți pași de urmat.

Majoritatea tehnoredactorilor realizează PDF-uri pentru tipar. Aceste PDF-uri conțin (unde e cazul) imagini/ilustrații la rezoluții înalte cu mod de culoare CMYK sau chiar culori speciale (toate culorile de tip *Spot* vor fi aduse la culori de tip *Process* RGB din managerul de culori) și diverse marcaje extra pentru pre-press și tipografie (*crop marks*, *bleed*, *slug*, *registration marks*, *colour bars*, *page info*). Unele PDF-uri pot fi chiar salvate ca spread ori în oglindă etc.

Setările utilizate pentru exportul unui document ca PDF de tip eBook sunt diferite de cele necesare pentru realizarea unui PDF pentru tipar. În esență, fișierul rezultat trebuie să fie de mici dimensiuni, optimizat pentru web (culori RGB, compresie) și nu trebuie să conțină elemente extratipografice. În mod ideal, dacă s-au respectat pașii anteriori de bune practici în tehnoredactare, nu ar trebui să fie necesare mai mult de câteva minute pentru realizarea unui PDF ca eBook. Acest export va fi efectuat în

aceeași etapă de producție în care se distilează și PDF-ul pentru tipar și ne vom referi la metodele care se aplică atunci când sunt utilizate pachetele software Adobe InDesign și Adobe Acrobat.

Un PDF de tip eBook poate fi exportat direct din InDesign cu ajutorul unor opțiuni specifice (metodă recomandată) și/sau prin intermediul editării PDF-ului de tipar direct în Adobe Acrobat (fie prin opțiuni deja existente în Acrobat, fie cu ajutorul unor pluginuri dedicate cum ar fi PitStop Pro de la Enfocus Software[138]). Metoda editării PDF-ului direct în Acrobat o indicăm doar ca etapă secundară de lucru. Pentru rezultate optime este recomandată exportarea unui PDF eBook direct din InDesign prin bifarea unor opțiuni specifice și editarea minimală ulterioară în Acrobat pentru verificare și mici ajustări (acolo unde este cazul). Pașii de urmat sunt descriși în cele ce urmează.

Mai întâi, dacă se lucrează cu mai multe fișiere InDesign, atunci acele documente vor trebui reunite într-un singur „tot“ fie prin alipirea acestora, fie prin adăugarea lor într-un document nou de tip Book.

PDF-ul de tip eBook va fi exportat astfel încât să integreze toate fonturile utilizate prin metoda *Font embedding*, va fi pagină cu pagină (*single page*) – nu *spread*, nu în oglindă, nu va conține *crop marks*, *bleed*, marcaje de cerneluire etc., ci strict formatul finit. Imaginile, ilustrațiile, graficele vor trebui aduse în spațiu de culoare Web RGB și la o rezoluție redusă (undeva între 72 și 150 ppi, în funcție de raportul compresie, pierderea calității, dimensiune în MB dorit).

În cazul în care nu există un PDF cu formatul strict finit, iar opțiunea de regenerare a unui PDF din programul de paginare nu este la îndemână, atunci el trebuie editat. Nu se vor „cropui“/tăia, elimina elementele nedorite din PDF-uri elaborate pentru tipar folosind funcția standard de crop din Acrobat deoarece, astfel, aceste marcaje sunt doar ascunse, nu și eliminate. Ca urmare, pe device-urile de tip *e-ink reader* elementele ascunse reapar atunci când este selectată opțiunea de *text reflow*, deși în modul de vizualizare normal nu sunt vizibile. Se va utiliza un plugin de tipul PitStop pentru crop real, în cazul în care regenerarea acelui PDF la standarde web

nu este posibilă. De asemenea, se vor utiliza după caz diferite opțiuni de curățare a elementelor nedorite în versiunea web.

Coperta I a cărții va fi inserată drept pagina 1 la începutul fișierului PDF. Dacă există un PDF al copertei I la format finit, atunci acest fișier este preferat pentru inserare. Dacă nu, atunci va fi inserată o imagine raster, dar cu prelucrarea ei în prealabil pentru aducerea la dimensiunile corecte și la spațiul de culoare RGB. La fel se poate proceda și pentru coperta a IV-a sau pentru orice alte elemente distincte de interiorul paginat (cum ar fi colițele ce conțin ilustrații sau imagini). Pentru numerotarea acestora se va utiliza alfabetul roman sau o metodă diferită de numerotare care nu va intra în conflict cu numerotarea obișnuită din interiorul cărții. Astfel se va avea în vedere respectarea corectitudinii și a corespondenței numărului de pagini. Adică: numărul unei anumite pagini din document va corespunde exact cu numărul acesteia din meniul de navigare în programul de redare al fișierului PDF. În cazul în care cititorul acelui document va opta pentru navigarea la o anumită pagină prin introducerea acesteia în mod direct în meniul dedicat de navigare, atunci, evident, îi va fi returnată pagina dorită.

Fișierul PDF va conține un ISBN diferit introdus pe pagina de copyright sau în caseta tehnică (special pentru ediția *.pdf, așa cum și ediția *.epub are nevoie de un ISBN diferit). **Fiecare format în care este pusă la vânzare o carte electronică are nevoie de ISBN dedicat.** Dacă o carte este la vânzare în format ePub și în format PDF, trebuie alocate ISBN-uri diferite pentru aceste două formate electronice, pe lângă ISBN-ul de print (dacă acea carte există și în format tipărit).

De asemenea, alte elemente care se regăsesc în ediția tipărită și nu sunt neapărat necesare pentru ediția digitală pot fi eliminate (cum ar fi pagini ce conțin formulare de comandă, oferte speciale ce nu mai sunt de actualitate, oferte comerciale de tip „cartea prin poștă“, titluri în curs de apariție, casete tehnice cu mențiuni de genul „tipărit la Imprimeria XYZ“, „Bun de tipar: octombrie 2006“, descriere CIP etc).

Paginile albe introduse din diferite rațiuni în ediția tipărită (înainte sau după capitole, după pagini ce conțin dedicații, motto-uri, uneori la sfârșitul

volumului pentru adnotări sau pentru respiro înaintea cuprinsului etc.) vor fi șterse deoarece în fața ecranului prezența unei pagini albe goale este inutilă și poate duce la dezorientarea cititorului (acesta poate bănui, de exemplu, că ceva lipsește pur și simplu din acea pagină goală); trebuie avut, însă, în vedere ca eliminarea acestor pagini goale să nu ducă la dereglarea ordinii numerotării paginilor din întregul volum.

Se va folosi funcția InDesign de generare a unui cuprins (TOC) automat. Cuprinsul va fi inclus ca TOC în PDF cu ajutorul opțiunii de Create Bookmarked PDF la export. Se vor utiliza foi de stil dedicate pentru TOC (Cuprins), care va fi generat pe baza stilurilor utilizate pentru definirea nivelurilor de titlu în fișierul paginat. Dacă acest pas nu a fost realizat în programul de paginare se poate opta pentru deschiderea acelui PDF în Adobe Acrobat, navigarea la panoul de Bookmarks/Semne de carte (așezarea panoului poate varia în funcție de varianta de Adobe Acrobat folosită, dar funcționalitatea rămâne identică) și adăugarea manuală a intrărilor de TOC considerate necesare. Din nefericire, această metodă necesită mai mult timp de execuție. În PDF-ul astfel exportat sau editat vor rezulta semne de carte (bookmarks) ce pot fi accesate de utilizator printr-un simplu click pentru navigarea rapidă la secțiunea/capitolul/subcapitolul de interes. Funcționalitatea bookmarkurilor poate fi extinsă ca să cuprindă (în cazul în care se dorește) și elemente de navigare rapidă la anumite fotografii sau ilustrații de interes. Aceste semne de carte sunt în practică niște hyperlinkuri către alte elemente din document, hyperlinkuri ce pot fi ancorate la orice obiect din interiorul acelui PDF sau chiar către resurse externe.

Un exemplu al ferestrei de dialog cu opțiunile de export PDF din InDesign CC poate fi consultat în imaginea de mai jos

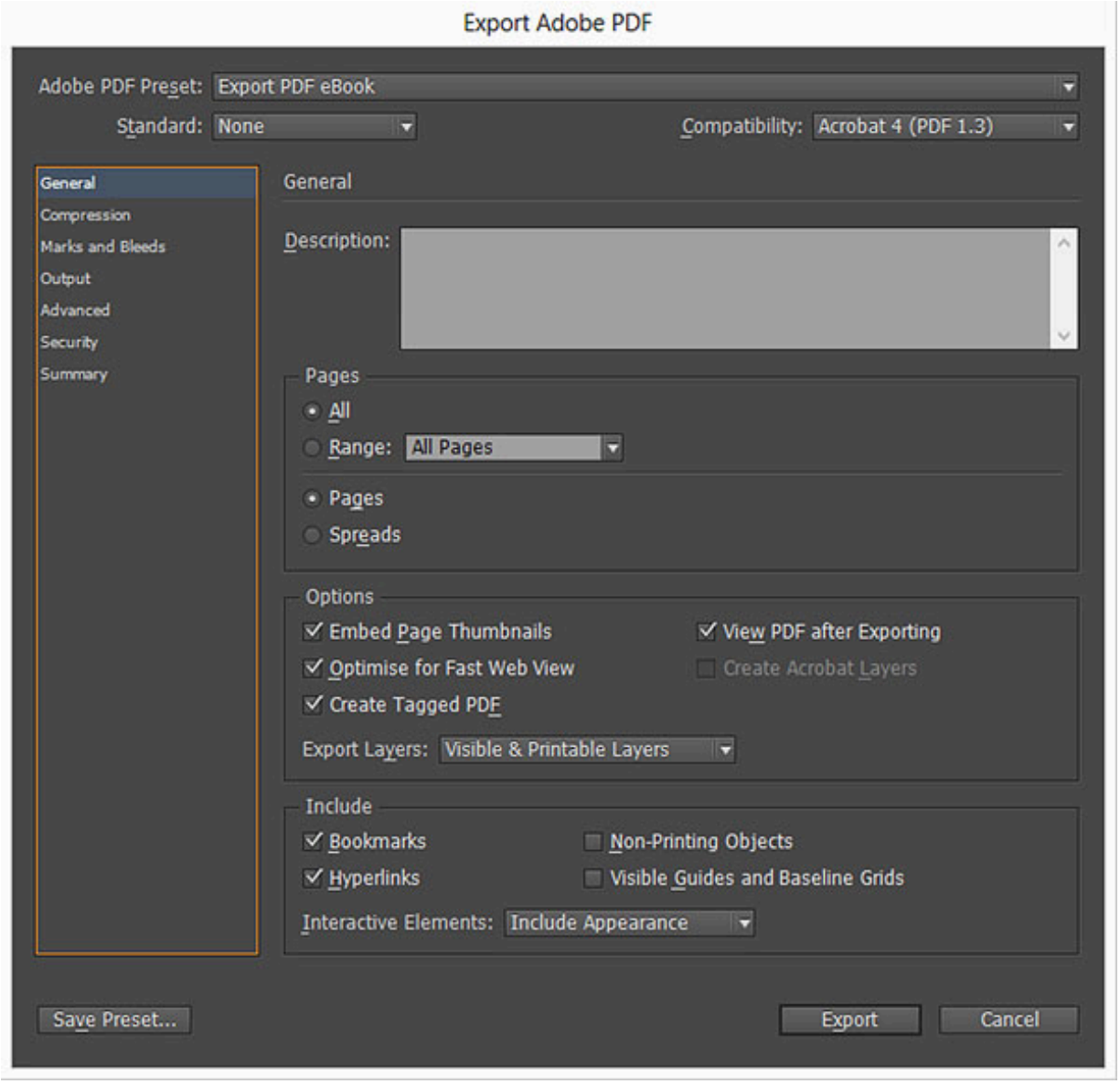

Vor fi adăugate și metadate prin intermediul meniului „File“ > „File Info“ din InDesign. Aceste metadate vor conține denumirea cărții, autorul/autorii, descrierea etc. Dacă informațiile respective nu au fost adăugate în InDesign, ele pot fi editate și ulterior în Acrobat prin intermediul meniului „File“ > „Properties“.

Atunci când se exportă din InDesign către PDF se va alege „Smallest file size“ și se vor bifa:

- Optimise for fast web view;
- Create Tagged PDF;
- Include Bookmarks, Hyperlinks şi Interactive Elements (dacă există).
- Aceste opţiuni, odată bifate, pot fi salvate sub forma unui preset ce poate fi denumit pentru convenienţă „Export PDF eBook“.

După generarea PDF-ului, acesta se va deschide în Acrobat pentru anumite ajustări şi/sau modificări.

Se va instrucţiona din meniul „Document Properties“ al Acrobat vizualizarea de tip „Initial View“ pentru respectivul PDF, astfel încât acesta să poată fi redat optim în eReadere.

Vor fi selectate:

- Navigation tab „Bookmarks Panel and Page“;
- Page layout: „Single page“;
- Magnification: „Fit page“;
- Show „Document Title“.

După ce au fost parcurse aceste etape, PDF-ul rezultat va fi deschis în Adobe Digital Editions pentru verificare. Aşa cum există Proof şi BT pentru print, aşa vor fi făcute verificări la ecranul PC-ului sau pe diferite dispozitive pentru varianta eBook. Cu cât sunt mai atente verificările, cu atât mai bine pot fi preîntâmpinate rezultatele nedorite pentru eventualii cumpărători. Menţionăm faptul că PDF-urile sunt de obicei distribuite cu metode de securizare de tip DRM şi nu se deschid sau vizualizează în Adobe Reader sau Acrobat, ci în cititoare dedicate sau cu softuri ce pot reda documente protejate cu DRM. De aceea, documentul de tip PDF eBook rezultat va trebui verificat în faţa unui PC cu ajutorul unui software de genul Adobe Digital Editions şi separat pe un eReader sau o tabletă (cu ajutorul unor aplicaţii specifice de citit eBooks).

Redăm mai jos o captură de ecran ce reprezintă un PDF de tip eBook vizualizat cu Adobe Digital Editions 2.0

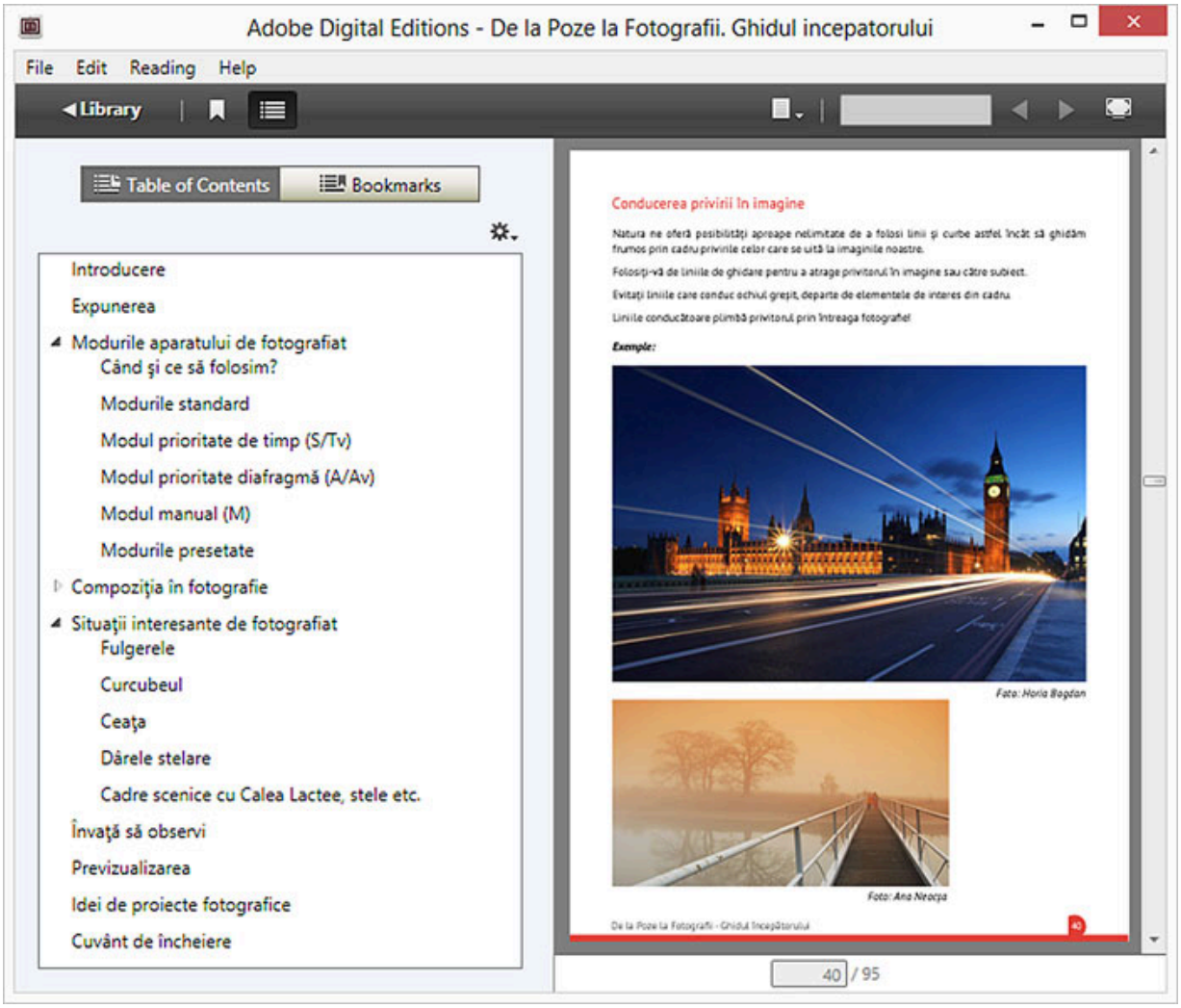

Se va verifica faptul că toate intrările din TOC corespund şi funcţionează aşa cum s-a dorit. Se vor verifica prezenţa tuturor elementelor grafice (fotografii, ilustraţii etc) utilizate şi redarea fidelă a acestora.

În unele cazuri, din cauza diferitelor metode de compresie, anumite imagini nu se vor afişa. De exemplu, compresia de tip JPG2000 nu este compatibilă cu motorul de redare Adobe Digital Editions, iar dacă există vreo imagine introdusă în PDF cu această compresie, aceasta nu se va afişa corect sau deloc, deşi poate că în Acrobat se va vizualiza corect. În cazurile în care sunt detectate inadvertenţe se va reveni la opţiunile de export şi editare până când va fi obţinut rezultatul optim. Vor mai fi verificate şi alte

tipuri de hyperlinkuri pentru funcţionare conform dorinţelor (linkurile către pagini web, către resurse externe sau către alte elemente din carte).

Acestea sunt doar nişte ghidaje care pot fi rafinate şi optimizate în funcţie de experienţa de lucru şi de necesităţi. Esenţial este ca produsul rezultat (adică PDF-ul respectiv) să fie ulterior testat în mai multe medii de redare pentru a evita posibilele erori. Menţionăm faptul că o parte dintre opţiunile indicate pentru realizarea unui PDF eBook pot diferi ca denumire sau ca amplasament în funcţie de varianta de InDesign sau de Acrobat aflată în uz.

Print to ePub

Aşa cum s-a menţionat în capitolele anterioare, există mai multe metode prin care pot fi create fişiere de tip ePub. Din moment ce majoritatea echipelor de producţie pregătesc titlurile pentru tipar cu ajutorul unor softuri specifice de tehnoredactare, cea mai firească alegere ar fi exportul către eBook direct din programul de tehnoredactare (InDesign sau QuarkXpress). Funcţiile de export ale InDesign (deşi nu perfecte) sunt superioare celor integrate în QuarkXpress, astfel încât recomandăm utilizarea doar a InDesign pentru paginarea cărţii şi exportul fişierelor de tip ePub, urmate de editarea lor ulterioară într-un software dedicat precum Sigil. Deocamdată, procesul este unul perfectibil întrucât industria este încă la început, aşadar rezultatele obţinute în crearea ediţiilor electronice sub această formulă pot varia pe măsură ce industria avansează, standardizează şi rafinează uneltele specifice.

Principiul care ar trebui să stea la baza realizării unui ePub exportat cu ajutorul InDesign este KISS (Keep It Simple & Stupid). Cu cât nivelul de complexitate al fişierelor este mai redus, cu atât şansele ca redarea să fie optimă sunt mai mari, iar simplificarea elementelor prezente va duce la afişarea lor în mod corect pe 90% din dispozitivele sau aplicaţiile de lectură. Fie că se lucrează un titlu direct pentru formatul digital, fie că se

dorește conversia unui titlu deja pregătit pentru tipar, în ambele cazuri trebuie pornit la drum având în minte exportul pentru ePub.

Nu trebuie să plecăm în acest demers ancoraţi în ideea de atingere a perfecţiunii. Unele lucruri posibile pe print sunt greu de translat sau chiar nepractice în mediul ediţiilor digitale, şi invers. Cu cât mai simplă va fi aranjarea în pagină, cu atât mai bine va funcţiona. Dar „simplu“ nu are aici sensul de simplist sau neelegant. Dacă ne vom raporta la eBooks având în vedere istoricul cărţii tipărite, atunci nu vom putea obţine ce ne dorim. Dacă însă vom privi direct către ediția electronică, atunci vom realiza cât de multe opțiuni avem la dispoziție. **Layoutul trebuie să fie concentrat pe lizibilitate.** Se vor folosi parcimonios boldurile, italicele, literele capitale, small printul şi aranjările în pagină bizare (practic, orice element ţipător care nu are o justificare clară). Un utilizator care este nevoit „să lupte“ cu produsul pentru a putea citi optim un eBook mai mult ca sigur va prefera să îl abandoneze.

De asemenea, coperta de carte, paginile de titlu şi cele de copyright devin tot mai puţin relevante, fiind de obicei primele elemente dintr-un ePub pe care un utilizator/cititor le va sări rapid pentru a ajunge la ceea ce își dorește, adică la conținut. Altfel spus, va *decoji ambalajul* pentru a ajunge direct la *miez*.

Deocamdată nu există un „mod corect“ de a realiza layoutul unui ePub în sens absolut (așa cum nici pentru cărţile tipărite nu există canoane definitive), dar este evident că avem la îndemână standarde şi seturi de bune practici aflate în continuă scriere şi definire. Dacă tehnoredactorul posedă cunoştinţe solide despre modul în care funcţionează stilurile într-un program de tehnoredactare, despre principiile corecte de design, despre modul în care se formatează un text şi dacă mai deţine şi unele cunoştinţe despre web (HTML & CSS), atunci exportul către ePub ar trebui să decurgă firesc şi fără eforturi prea mari.

Nu există însă o soluție magică, un singur buton pe care se apasă și rezultă ePubul finalizat. Fiecare titlu prezintă de obicei particularitățile sale, iar software-urile care promit metode magice de conversie fac de obicei mai

mult rău decât bine. Pentru cei aflați la început de drum va exista o curbă specifică de învățare. Uneori, un editor poate opta pentru externalizarea acestor servicii către terți specializați în conversii de gen. Deseori, firmele specializate în acest tip de outsourcing folosesc mână de lucru ieftină, sunt localizate în India sau China și returnează fișiere sub-standard fără ca măcar editorul să își dea seama de acest lucru (deoarece nu are un punct de referință pentru comparație).

În ceea ce privește paginarea, este esențial că **aceasta să fie făcută într-un mod cât mai corect**, fără artificii, typeface-uri modificate discreționar (așa cum a fost specificat în secțiunea anterioară – „Standarde și (ne)reguli“), respectând codul minimalist de bune practici în tehnoredactare. **Nu este vorba de standarde diferite față de print**, ci doar de a lucra corect, potrivit standardelor internaționale din domeniu.

Asta din cauză că toate artificiile, inconsistențele și alterările locale ce nu se văd la tipar pe produsul finit (datorită structurii fixe), pe digital se vor transforma în erori, deoarece sunt integrate ca atare în cod, iar de aici și diferitele probleme de afișare. Dat fiind că într-un ePub textul curge, e fluid, este esențial ca paginarea să fie realizată cât mai corect, în conformitate cu principiile descrise în secțiunile anterioare.

La fel cum pentru trimiterea la tipar există o serie de standarde care trebuie respectate pentru ca acea carte să fie bine tipărită, și pentru conversia în ePub există un set de standarde care trebuie respectate pentru ca acea carte să fie transformată corect în eBook. Dacă pe print nu se respectă întotdeauna aceste norme deoarece la final, pe hârtia imprimată, este greu spre imposibil de identificat metoda prin care s-a ajuns la un anumit rezultat, nerespectarea lor în edițiile ePub va duce la efecte mai mult decât nefericite. Vor apărea plângeri directe din partea cititorilor și a cumpărătorilor – aceștia din urmă pot fi uneori chiar mai bine instruiți în domeniu (cel puțin la nivel teoretic) decât producătorii respectivelor eBookuri.

Publicarea în ediție electronică trebuie să fie o normă, iar nu o excepție. Departamentul de DTP va acumula cunoștințele necesare, va internaliza

aceste cerințe și le va include în fluxul obișnuit de producție. Astfel, se vor forma proceduri de lucru și pregătirea pentru digital va deveni o parte din rutină. Ca urmare, **întregul proces va fi eficientizat** și nu va mai fi nevoie de un efort suplimentar pentru pregătirea materialelor.

De exemplu, dacă se lucrează pentru paginare cu un colaborator și în mod obișnuit i se cere acestuia fișierul PDF conform normelor tipografiei cu care se lucrează, trebuie îmbunătățită procedura astfel încât colaboratorul să predea, alături de PDF-ul pentru tipar, și PDF-ul optimizat pentru web (conform standardelor menționate în secțiunea „Realizarea unui eBook în format PDF“), care va fi folosit atât pentru ediția digitală specifică, cât și pentru ghidajul în realizarea ediției ePub. La fel, colaboratorului i se va cere să respecte în paginare codul minimalist de bune practici în tehnoredactare. Respectând aceste bune practici și implementându-le în fluxul curent de producție, vor exista mult mai puține erori de procesare ca urmare a unor materiale neconforme și, implicit, titlurile vor fi digitalizate mai repede.

Constanța pregătirii materialelor este un factor-cheie pentru o bună procesare pentru digital. În ceea ce privește titlurile din backlist, realizate cu mai mulți ani în urmă, procesul de pregătire a materialelor poate să reprezinte un efort considerabil. În unele cazuri nu se mai pot găsi arhivele complete. În alte situații este foarte posibil ca softurile folosite la vremea respectivă să fie datate și chiar să nu le mai aibă nimeni în posesie deoarece echipele de producție au fost, poate, retehnologizate odată cu trecerea timpului. Metoda cea mai indicată este extragerea textelor respective din edițiile vechi și rearanjarea/repaginarea lor conform standardelor actuale.

Pentru titlurile publicate exclusiv în ediție electronică se va proceda la fel ca și cum ar fi vorba despre un titlu tipărit:

- textul va trece obligatoriu prin procesul intern al editurii de corectare, colaționare, editare, redactare, BT;
- coperta va fi realizată de către departamentul grafic sau de către un colaborator extern;
- va fi creată o paginare pe stiluri în programe specializate de către departamentul intern al editurii său de către un colaborator.

Tehnoredactorul care va pregăti ediția digitală va trebui să consulte resursele titlului pe care urmează să îl lucreze şi să ia unele decizii în funcţie de:

- modul în care este alcătuită cartea (documentele lungi vor fi sparte în elemente subsidiare, vor fi astfel scurtate/sparte pe capitole şi adăugate unui fişier de tip Book);
- fonturile utilizate;
- culorile prezente;
- formatările existente;
- eventuala întrebuințare a imaginilor sau a ilustrațiilor şi modul în care sunt ancorate în corespondență cu textul;
- paginile de tip master, headerele şi footerele (care nu există într-un fişier de tip ePub);
- marginile sau mărimea paginii (din cauză că un ePub este un format dinamic, elemente precum marginile albe sau mărimea în milimetri a unei pagini sunt inexistente în accepțiunea clasică a termenilor, textul se va reaşeza în faţa ecranului cu totul diferit deoarece îşi va face reflow automat).

În numărul 32 al *InDesign Magazine* (octombrie/noiembrie 2009) poate fi consultat un ghid (număr ce poate fi cumpărat de pe site-ul *http://www.indesignmag.com*) intitulat „Essential guide to making and editing eBooks“. Deşi datat (din cauza actualizărilor suferite de către software-ul utilizat), acest capitol în două părţi reprezintă un excelent punct de plecare. Mai mult, Adobe TV pune la dispoziţie o serie de seminarii video pentru instructaj suplimentar, seminarii accesibile la: *http://tv.adobe.com/watch/instant-indesign/creating-an-ebook-with-indesign-part-1/*. Pentru cei care optează pentru folosirea versiunii CC de Adobe InDesign, la adresa *http://helpx.adobe.com/pdf/InDesign_EPUB_Changes_from-CS6-to-CC.pdf* pot fi citite modificările prin care a trecut programul.

Particularități, transformări necesare

La fel ca şi în cazul exportului către PDF, dacă se lucrează cu mai multe fişiere InDesign, atunci acele documente vor trebui reunite într-un singur „tot“ fie prin alipirea, fie prin adăugarea lor într-un document nou de tip Book. Atragem atenţia asupra faptului că toate fişierele de lucru (adică

sursele) pentru realizarea unui ePub (fie ele linkuri de tip poze sau ilustraţii etc., fie fişierele InDesign) vor trebui denumite după o formulă cât mai simplă şi uşor inteligibilă de către un terţ.

Fără spaţii, fără „diacritice“

Fişierele respective vor trebui să fie denumite logic; se va înlocui spaţiul din numele fişierelor *.indd şi din folderul Links cu underscore „_“ sau cratimă „-“. Astfel se vor utiliza ebook[_01], ebook[_02] sau content[_01], content[_02] (după caz) – dacă se lucrează cu unul sau mai multe fişiere, ori dacă se lucrează cu un Book (procedură recomandabilă mai ales în cazul documentelor de mari dimensiuni şi care conţin numeroase capitole). Pentru denumirea fişierelor de tip links se va opta pentru utilizarea denumirilor de forma „img_01“, „img_02“ sau „grafic_01“ „grafic_02“ etc. În orice caz, va fi evitată denumirea fişierelor respective cu spaţii sau cu semne diacritice şi nu recomandăm folosirea cuvintelor lungi (care depăşesc 10 caractere).

Astfel, pentru o carte cu titlul *Dosarul Brucan. Documente ale Direcţiei a III-a Contraspionaj a Departamentului Securităţii Statului (1987-1989)* fişierul de tip Book InDesign sau direct InDesign va avea denumirea de „ebook.indb“ sau „content.indd“. Aceste denumiri vor fi exportate în (x)html, iar un fişier (x)html cu nume lung, ce conţine spaţii sau semne diacritice, nu va trece testul validării (folosind resursele detaliate în secţiunea „Cum validăm un fişier ePub?“).

Aceleaşi cerinţe se aplică şi în cazul resurselor grafice (fotografii, ilustraţii etc). Evident, se presupune că resursele de acest tip au fost deja pregătite pentru standarde web aşa cum a fost detaliat în secţiunea „Rezoluţii şi moduri de culoare“. Aşadar, dacă titlul conţine imagini (chiar şi logo-ul editurii), acestea vor fi optimizate pentru web (RGB, rezoluţie *web safe*, transparenţă, unde e cazul). Imaginile trebuie să fie cât mai mici cu putinţă în KB, în raport direct cu dimensiunile (în pixeli) la care se doreşte să fie redată/afişată imaginea respectivă. Se va opta, în consecinţă, pentru formatul optim de export al imaginii (*.gif, *.jpg sau *.png) în

funcție de rezultatul scontat și în corelație cu tipul imaginii (logo, fotografie, ilustrație simplă, ilustrație complexă, număr de culori utilizate, grayscale ori RGB). Uneori, sunt necesare teste succesive pentru obținerea celor mai bune optimizări.[139]

În cazul vectorilor (*.ai, *.eps, *.cdr, *.pdf etc.), se poate opta pentru exportul către *.svg și inserarea acelui *.svg direct în ePub cu ajutorul unui cod HTML specific. Rezultatele obținute sunt *lossless*. Tehnica poate fi întrebuințată la inserarea anumitor sigle, a elementelor de tip artificiu grafic, a unor ilustrații sau scheme, a unor tabele complexe etc. Firește, vor fi necesare diferite teste pentru a ne asigura că rezultatul obținut este cel dorit, deoarece nu toate dispozitivele pot reda un fișier *.svg (în funcție de gradul său de complexitate) și, mai ales, nu toate îl afișează corect[140].

Precum am specificat și în secțiunile anterioare, toate elementele din interiorul unei cărți trebuie definite cu stiluri și nu trebuie să existe rânduri goale sau linii rupte discreționar (Shift+Enter) în interiorul cărții. Dacă sunt identificate asemenea situații, atunci se va elimina rândul gol și se va aplica la unul dintre paragrafele ce trebuie distanțate *space after* sau *space before*, cu ajutorul unui stil. Tot în această etapă vor trebui curățate liniile rupte discreționar și corpurile de text care au fost astfel despărțite vor fi reunite/relipite – nu uitați că textul este dinamic, astfel încât orice rând rupt discreționar, în momentul în care va face *reflow*, va duce la rezultatele de afișare cel puțin bizare (un cuvânt rupt discreționar la capăt de rând într-o ediție tipărită poate apărea rupt la mijlocul rândului în cea digitală).

În privința layoutului, de obicei o carte simplă de ficțiune (ce conține doar text, fără prea multe stilizări) va putea arăta aproape la fel atât în ediția pregătită pentru tipar, cât și în cea ePub. Dacă, în schimb, titlul conține extrem de multe note, ilustrații, legende, aranjări și formatări complexe, atunci toate aceste elemente vor trebui regândite pentru *text reflow*-ul specific ePubului. Acolo unde această conversie nu este practică se va apela la metode alternative sau poate chiar se va opta pentru distribuția doar în format PDF.

Pentru a controla modul în care conținutul se va rearanja într-un ePub, corpusul de text din InDesign va trebui aranjat în cadrul unui text frame singular, parte a unui *story* continuu, iar dacă titlul conține trimiteri laterale, figuri ori ilustrații separate, atunci acestea vor trebui rearanjate, ancorate și integrate în cadrul aceluiași text frame.

Din moment ce un fișier de tip ePub 2 nu definește o structură fixă a paginii și întregul conținut din ePub curge dinamic indiferent de modul în care a fost machetat pentru afișarea la tipar, în InDesign evident că nu vom opera cu conceptul de pagină de dreapta, albă (goală) sau de început de capitol/secțiune. Pentru a crea documente separate în ePub care să conțină pagina de titlu (*title page*), cea de casetă tehnică (*copyright*), în loc ca acestea să fie „lipite“ într-un fișier singular ce va curge de la cap la coadă, se va opta fie pentru folosirea unui stil de tip „break“ (la care html-urile din acel ePub **să se întrerupă în mod automat prin instrucțiuni specifice de export**), fie se va utiliza un Book ce va conține aceste secțiuni separate, alături de capitolele sau subcapitolele incluse în carte (exportul InDesign către ePub dintr-un Book va rupe astfel în mod automat respectivele fișiere *.html).

Numerotarea paginilor nu mai este nici ea necesară pentru un ePub, deoarece textul se va rearanja dinamic în funcție de dimensiunea ecranului sau a opțiunilor de mărime corp de literă, oglindă și interliniere setate de către dispozitiv sau utilizator, astfel încât devine destul dificil de precizat la ce pagină se găsește un anumit corp de text sau citarea numărului de pagină pentru referință, așa cum am fi tentați să facem în cazul edițiilor tipărite. Există unele metode de obținere a acestui deziderat, dar practicile descrise sunt complexe, iar rezultatele finale depind de capacitățile dispozitivului de redare sau ale aplicației de lectură[141].

Nu trebuie insistat prea mult pe formatarea textului. Se vor căuta rezultate optime pentru lizibilitate, dar țineți minte că utilizatorul poate prelua controlul total asupra formatării. De asemenea, regulile de formatare nu sunt interpretate identic de la un dispozitiv la altul ori de la o aplicație de lectură la alta, astfel încât elemente de genul Drop Cap (letrinele), liniile

orizontale ori alte opțiuni de formatare pot să nu se afișeze deloc în unele cazuri. De aceea este recomandată întotdeauna testarea prealabilă și respectarea principiului KISS (dacă elementele nu sunt neapărat necesare, atunci se impune eliminarea lor sau înlocuirea cu alternative). Unele voci recomandă pe alocuri chiar renunțarea de tot la stilurile de paragraf ce aranjează textul în mod justificat și preferă alinierea în întregime la stânga. Asta deoarece doar anumite dispozitive sau softuri de redare pot face despărțiri automate (cu atât mai puțin pentru limba română), iar pe ecranele de mici dimensiuni (cum ar fi ecranele telefoanelor) textul justificat va fi redat în mod forțat „lăbărțat“ și deranjant pentru ochi.

Ca notă, amintim faptul că despărțirile în silabe trebuie efectuate, ca și în cazul titlurilor paginate pentru tipar, în mod obligatoriu cu marcaje specifice și cu ajutorul dicționarelor, iar nu în mod discreționar (inserând o cratimă pentru a provoca ruperea forțată a rândului). Așadar, conceptul de cratimă despărțitoare la capăt de rând nu există într-un ePub. Textul se (re)aranjează automat și anumite dispozitive sau aplicații de lectură vor ști să îl despartă în silabe în mod automat pentru a preveni, în paragrafele justificate, rândurile prea largi sau prea înghesuite.

Aranjarea tuturor elementelor de tip text, tabel și obiect cu ajutorul stilurilor (așa cum am precizat și în secțiunea anterioară intitulată „Stiluri“) și selectarea limbii corecte pentru elementele de paragraf care conțin text în limba respectivă vor duce la rezultate optime în exportul către ePub, deoarece acele stiluri vor fi translate către corespondentul lor corect codat în HTML și CSS. Reamintim faptul că **inclusiv formatările de tip italic sau bold vor trebui să fie așezate pe stiluri de caracter corespunzătoare** („*em*“, respectiv „**strong**“). Este o bună conduită ca stilurile să fie denumite conform cu etichetele standard în (x)html. Astfel, denumirile vor descrie funcția, iar nu înfățișarea. De exemplu, pentru definirea unui stil de titlu se va folosi „h1“, iar nu o denumire de genul „font mare bold“. Dacă se dorește combinarea modului de etichetare HTML cu denumirile interne de stil InDesign, atunci pot fi împrumutate practici din standardele W3C (*http://www.w3schools.com/tags/*). Astfel se va ajunge la aliniere cu

standardele web internaţionale de codare şi va fi mai uşor de navigat prin codul ePubului în cazul în care sunt necesare editări suplimentare.

Ajustări şi modificări

InDesign conţine opţiuni de integrare în mod automat a fonturilor utilizate în cadrul fişierului ePub exportat pentru ca un anumit corpus de text să poată fi redat cu acelaşi stil de literă şi pe dispozitiv (prin bifarea a ceea ce putem numi în mod generic opţiuni de tip *Publishers default*).

Pentru ca un typeface să poată fi integrat, el trebuie să fie de tip OpenType (recomandat) sau TrueType (atenţie, nu toate fonturile de tip *.TTF redau formele precum ar fi de dorit într-o ediţie electronică, unele se afişează destul de brut la mărimi medii sau mici) şi licenţierea sa să permită acest lucru. În mod obişnuit, redistribuirea unui *typeface* nu este permisă fără acordul producătorului. Pentru a evita situaţiile neclare, un tehnoredactor poate opta pentru *typeface*-uri de tip *open source*, create specific pentru web şi pentru redistribuţia în masă. O opţiune pot fi fonturile care se regăsesc în colecţia Open Font Library (*http://openfontlibrary.org*) sau cele de la SIL International (*http://scripts.sil.org/cms/scripts/page.php?cat_id=FontDownloads*).

Atenţie, însă, la prezenţa tuturor glifelor necesare în redarea textului atunci când se face alegerea unui anumit *typeface*. InDesign mai are particularitatea de a realiza, în momentul exportului, *subsetting* şi criptări (*obfuscation*[142]) automate ale fonturilor utilizate într-un layout. Nu toate dispozitivele pot reda sau interpreta corect un font ce a trecut prin aceste alterări. De aceea, uneori se poate opta după export pentru editarea ePubului şi pentru înlocuirea respectivelor fonturi integrate (optimizate şi/sau criptate) cu corespondentele lor iniţiale (originale) sau cu altele de tip open source.

Trebuie avute în vedere caracterele speciale, unele semne diacritice, accentele, formele greceşti sau chirilice, ornamentele *et al*. Dacă documentul conţine caractere speciale, mai ales cele din gama extinsă, atunci neapărat acel font va trebui integrat în ePub şi, chiar mai mult, testat

pe diferite dispozitive pentru afișare conformă cu specificațiile inițiale. Pe măsură ce tehnologia evoluează, din ce în ce mai multe dispozitive ar trebui să interpreteze și să poată reda aceste standarde aflate în curs de implementare și adoptare (afișarea unui corp de text ce conține caractere speciale). Din nefericire, există încă un număr foarte mare de dispozitive de generație veche sau mai nouă care nu respectă standardele, și eventualele situații neprevăzute vor trebui preîntâmpinate. Astfel, nu utilizați ornamente decât dacă este strict necesar. Pe cât posibil, înlocuiți acele ornamente cu un corespondent grafic de tip raster image sau *.svg. În cazul „fonturilor grecești“ sau „chirilice“, integrați în mod expres fontul utilizat pentru display și testați în diferite medii de redare. Dacă nu găsiți o soluție la o problemă practică, încercați să accesați forumurile de profil sau să întrebați unii utilizatori mai experimentați.

Ulterior exportului, cu ajutorul unui editor de ePub poate fi debifată opțiunea de criptare („obfuscation“) a typeface-urilor, opțiune introdusă în mod automat de către InDesign deoarece, deși necesară în cazuri specifice, criptarea fonturilor va duce la imposibilitatea redării ePubului pe majoritatea dispozitivelor din clasa entry level. Reamintim faptul că producătorul unui eBook trebuie să se asigure că are acord de redistribuție pentru fonturile pe care le integrează într-un eBook. Dacă dorește, poate să nu integreze deloc fonturi și să lase la latitudinea utilizatorului și a dispozitivului această opțiune (prin meniul de alegere a unor corpuri de literă diferite puse de obicei la dispoziție de sistemul de operare al dispozitivului sau al aplicației de lectură).

O posibilă listă a elementelor ce se găsesc în mod curent într-o carte pregătită pentru tipar și care vor trebui eliminate în cazul ediției digitale va cuprinde:

- line breaks (shift + enter) sau soft returns (așa cum mai sunt ele numite);
- rândurile multiple goale (reamintim utilizarea definițiilor de stil space before și after);
- „-“ cratima discreționară și cratimele fixe (nonbreaking);
- orice tip de spațiu „fals“ sau fix (nonbreaking);
- page breaks, column breaks;

- diferite enumerări manuale (care vor fi mapate către funcții auto de tip bulleted and numbered lists);
- notele de subsol introduse manual în casete de text separate;
- ghilimele greșite; un find/replace automat ar trebui să fie suficient;
- cratima folosită impropriu ca linie de dialog n-space – (greșit) vs m-space — (corect);
- orice alte elemente ascunse sau tipografice specifice printului și care nu se vor exporta către ePub deoarece nu este posibilă încă redarea utilizării unor asemenea metode (de exemplu SMALL CAPS sau ALL CAPS).

Deși în mod curent, în cazul cărților tipărite, hyperlinkurile sunt utilizate doar sub forma unor enunțuri de tip text, încurajăm introducerea acestora sub forma unor hyperlinkuri reale și chiar utilizarea, acolo unde este cazul, a unor referințe de tip hyperlink suplimentare. Acestea vor fi exportate în mod dinamic de către InDesign și vor fi marcate cu un stil specific de identificare rapidă (de regulă, o nuanță de culoare albastră însoțită de subliniere). În același mod, o serie de referințe bibliografice pot fi legate cu ajutorul unor legături URL către resurse externe (către biblioteci ori librării de profil).

Intrările de index generate în mod dinamic, iar nu cele de tip listă introduse manual, pot fi exportate către ePub cu ajutorul celei mai recente versiuni de InDesign, și anume CC, sau a unor scripturi dedicate[143]. Această practică este una laborioasă și va necesita un timp dedicat de execuție conform specificațiilor.

În mod normal, în spațiul digital intrările de Index sunt oarecum redundante din moment ce orice cuvânt-cheie poate fi pur și simplu căutat în mod direct prin intermediul dialogului de căutare, dar prezența Indexului își poate dovedi utilitatea pentru semnalarea termenilor de interes major în cazul anumitor titluri.

Cu privire la notele de subsol, acestea vor fi menținute în edițiile ePub, dar neavând practic un final de pagină față de care să stea ancorate, ele vor fi mutate în mod automat către sfârșitul capitolului sau al secțiunii, ori al întregii cărți. Când ne referim la numerotarea acestora, orice formulă de numerotare diferită de cea a numerelor arabe va fi convertită.

Astfel, numerotarea specifică cu steluțe (care în cazul edițiilor tipărite poate fi reluată pe fiecare pagină în parte) va fi ignorată și convertită în mod automat la numere arabe. Dacă rezultatele automate nu sunt cele dorite se poate trece la editarea directă a codului din cadrul ePubului exportat pentru mutarea manuală a notelor sau pentru stilizarea lor suplimentară.

În cazul tabelelor, recomandăm utilizarea acestora doar acolo unde este absolut necesar. Dacă anumite bucăți de text reprezentate sub forma unui tabel pot fi redate la fel de bine sub forma unor liste, atunci aceasta este opțiunea indicată. În cazul tabelelor complicate recomandăm conversia lor către imagini și/sau spargerea lor în mai multe elemente componente. Deși InDesign este capabil să exporte un tabel către HTML păstrând celule, coloane și rânduri, stilizările rezultate pot fi uneori nedorite și necesită, de regulă, editări ulterioare direct în cod. De asemenea, nu toate dispozitivele de redare sau aplicațiile de lectură le interpretează identic. De aceea, exporturile și testele succesive sunt indicate în cazul în care se dorește utilizarea tabelelor. Aceleași reguli se aplică și în cazul utilizării coloanelor multiple. De regulă, elementele aranjate sub această formă într-o carte tipărită se recomandă a fi rearanjate sub forma unor liste.

Ca și în cazul exportului către PDF, se va folosi funcția dinamică de generare a unui cuprins (TOC) automat. Cuprinsul va fi inclus ca TOC în ePub și va fi generat pe baza stilurilor utilizate pentru definirea nivelurilor de titlu în fișierul paginat. Astfel, nivelurile de titlu de tip H1, H2 etc. vor fi incluse dinamic și în ePub și vor putea fi accesate din meniul specific pentru o navigare rapidă.

Dacă acest pas nu a fost realizat în programul de paginare, se poate opta pentru deschiderea acelui ePub într-un editor de cod precum Sigil și pentru generarea automată a TOC-ului (în cazul în care stilurile au fost definite corect) sau pentru adăugarea manuală prin editarea în cod a intrărilor de cuprins considerate necesare.

Tot în această etapă pot fi aduse și unele modificări discreționare, deși nu încurajăm deloc această practică. Funcționalitatea TOC-ului poate fi extinsă ca să cuprindă (în cazul în care se dorește) și elemente de navigare

rapidă la anumite secţiuni (*cover page*, *copyright page*, *author page*) sau fotografii ori ilustraţii de interes.

Metadate în ePub

Prin intermediul meniului „File“ > „File Info“ din InDesign se poate adăuga un set redus de metadate.

Dacă informaţiile respective nu au fost adăugate în InDesign, ele pot fi editate şi ulterior în Sigil prin intermediul meniului „Tools“ > „Metadata Editor“.

De fapt, această practică este indicată a fi realizată direct în Sigil deoarece respectivul utilitar deţine opţiuni mult mai avansate pentru definirea câmpurilor ce conţin metadate. Un ePub va necesita completarea câmpurilor ce corespund cu:

- Autorul/autorii;
- Titlul;
- Limba (Romanian);
- Publisher (Editura X) şi/sau Book Producer;
- ISBN ePub şi ISBN Print sau (corespondent unde e cazul);
- Descrierea.

Exemplu al unei ferestre de metadate din InDesign CC

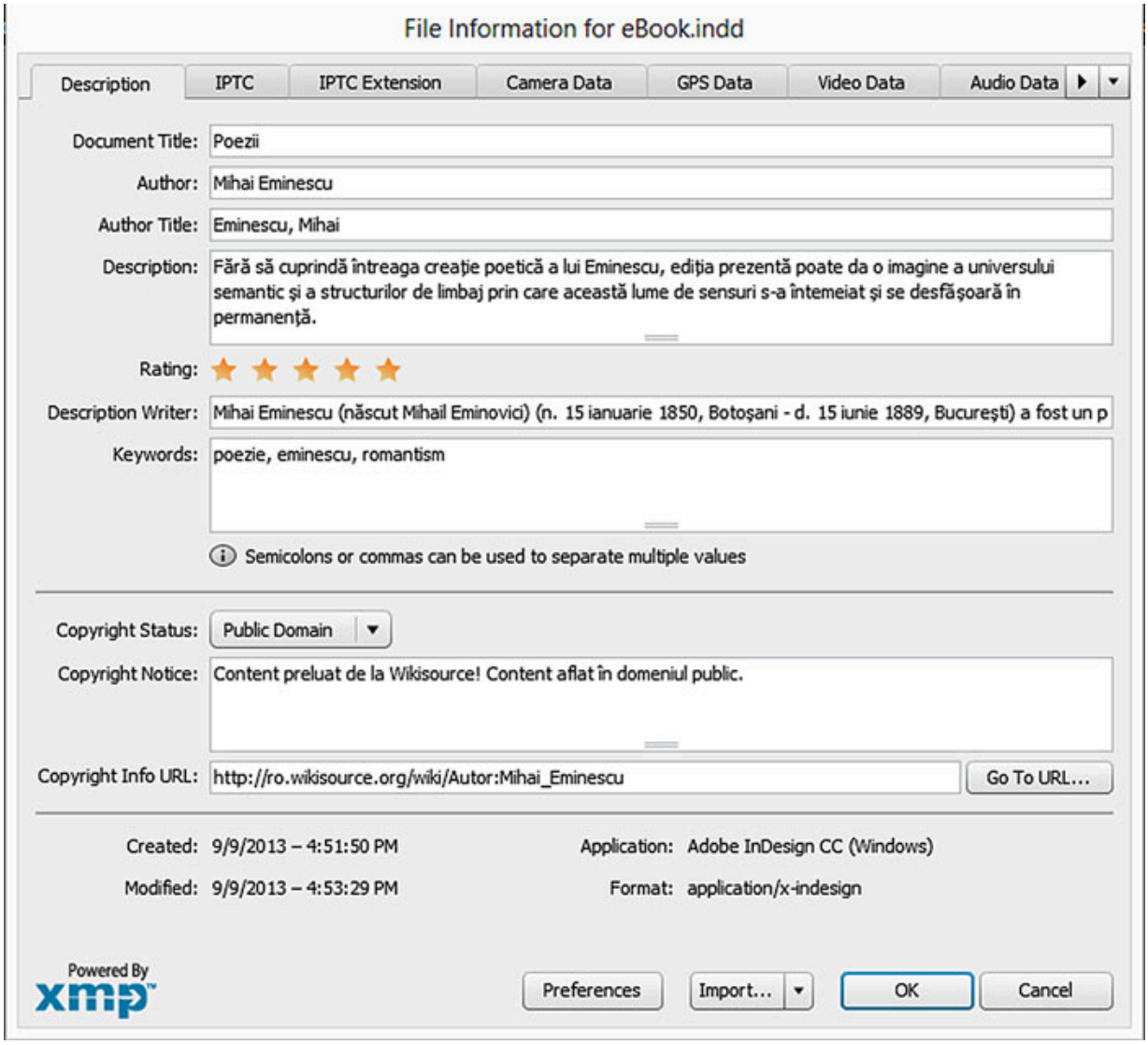
File Information for eBook.indd
Description
IPTC
IPTC Extension
Camera Data
GPS Data
Video Data
Audio Data
Document Title: Poezii
Author: Mihai Eminescu
Author Title: Eminescu, Mihai
Description: Fără să cuprindă întreaga creație poetică a lui Eminescu, ediția prezentă poate da o imagine a universului semantic și a structurilor de limbaj prin care această lume de sensuri s-a întemeiat și se desfășoară în permanență.
Rating:
Description Writer: Mihai Eminescu (născut Mihail Eminovici) (n. 15 ianuarie 1850, Botoșani - d. 15 iunie 1889, București) a fost un p
Keywords: poezie, eminescu, romantism
Semicolons or commas can be used to separate multiple values
Copyright Status: Public Domain
Copyright Notice: Content preluat de la Wikisource! Content aflat în domeniul public.
Copyright Info URL: http://ro.wikisource.org/wiki/Autor:Mihai_Eminescu
Go To URL...
Created: 9/9/2013 – 4:51:50 PM
Modified: 9/9/2013 – 4:53:29 PM
Application: Adobe InDesign CC (Windows)
Format: application/x-indesign
Powered By
xmp
Preferences
Import...
OK
Cancel

Metadatele ePub se pot edita în Sigil apăsând drept scurtătură tasta F8 sau din meniul „Tools“ > „Metadata Editor“.

Un exemplu de fereastră de editare metadate în Sigil (v. 1.7.2)

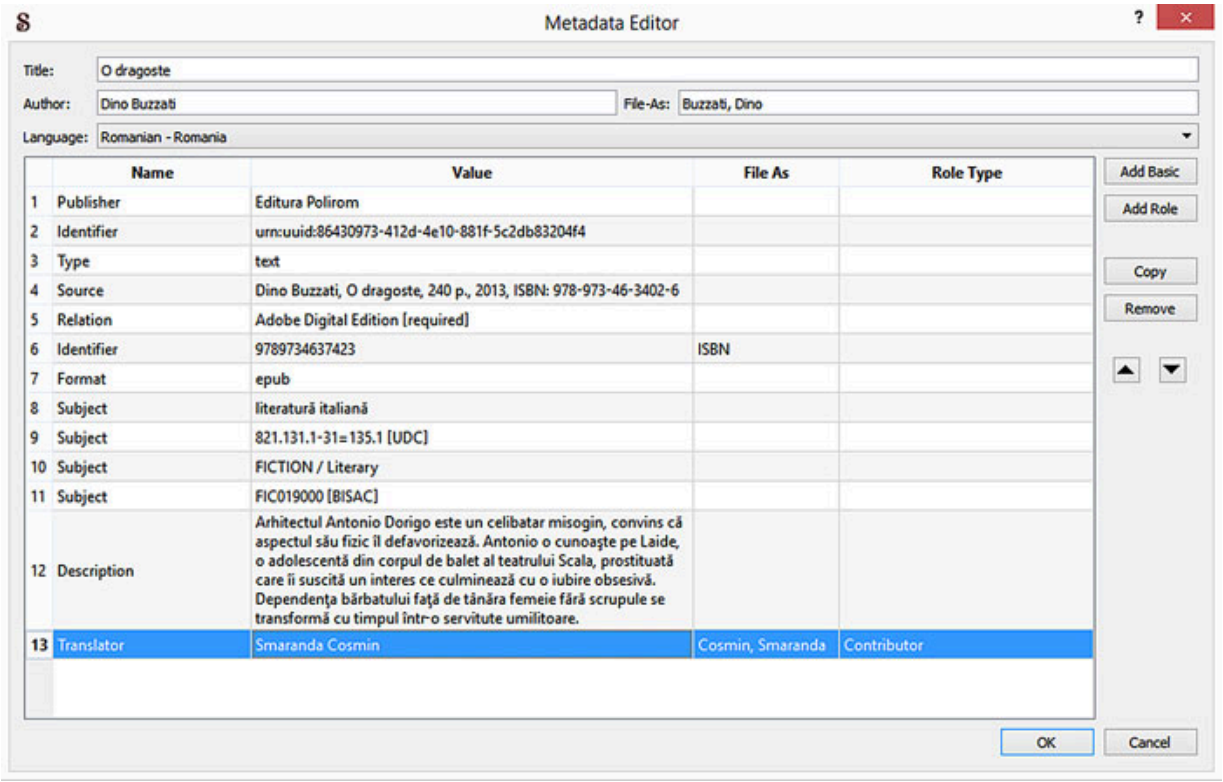
Metadata Editor
Title: O dragoste
Author: Dino Buzzati
File-As: Buzzati, Dino
Language: Romanian - Romania
Name
Value
File As
Role Type
1 Publisher Editura Polirom
2 Identifier urn:uuid:86430973-412d-4e10-881f-5c2db83204f4
3 Type text
4 Source Dino Buzzati, O dragoste, 240 p., 2013, ISBN: 978-973-46-3402-6
5 Relation Adobe Digital Edition [required]
6 Identifier 9789734637423 ISBN
7 Format epub
8 Subject literatură italiană
9 Subject 821.131.1-31=135.1 [UDC]
10 Subject FICTION / Literary
11 Subject FIC019000 [BISAC]
12 Description Arhitectul Antonio Dorigo este un celibatar misogin, convins că aspectul său fizic îl defavorizează. Antonio o cunoaşte pe Laide, o adolescentă din corpul de balet al teatrului Scala, prostituată care îi suscită un interes ce culminează cu o iubire obsesivă. Dependenţa bărbatului faţă de tânăra femeie fără scrupule se transformă cu timpul într-o servitute umilitoare.
13 Translator Smaranda Cosmin Cosmin, Smaranda Contributor
Add Basic
Add Role
Copy
Remove
OK
Cancel

Introducerea copertei

Ideal, fişierul imagine pentru coperta ePubului va avea lăţimea în jurul valorii de 600 pixeli (72 ppi compresie de tip *.jpg, calitate 7/medie; salvare de tip formatare baseline standard). Fişierul *cover image* va avea denumirea sub formă: [cover.terminaţie] (*.jpg sau *.png după caz). Pentru inserarea unui *cover image* se poate utiliza în mod direct InDesign prin opţiunile de export către ePub sau un editor de genul Sigil. În cazul copertelor care conţin doar elemente de text şi informaţie de culoare solidă, se poate opta pentru folosirea unui *.svg. Utilizarea altor elemente de copertă cum ar fi clapetele sau coperta IV este descurajată. De obicei, informaţiile prezente acolo pot fi incluse fie în metadate (prezentarea autorului, textele de recomandare sau scurta descriere a cărţii), fie direct pe pagina dedicată a produsului de pe site-ul unde se efectuează distribuţia.

Coperta ePubului va reprezenta un cover image (o imagine raster sau un vector) ce ilustrează fidel coperta ediției tipărite sau un artwork diferit, realizat special pentru ediția digitală.

Opțiuni specifice de export către ePub

Fie că se lucrează cu un fișier de tip Book sau cu unul singular de InDesign, trebuie avut în vedere ca layoutul exportat să fie rupt corespunzător în fișiere (x)html distincte. În cazul în care întregul conținut al unei cărți se regăsește într-un singur fișier (x)html în ePub, atunci majoritatea dispozitivelor vor întâmpina greutăți în redarea acestuia în mod optim. Mai mult, s-ar putea să se blocheze deoarece, din cauza limitărilor hardware, nu pot procesa calupuri de informație mai mari de 200 de KB (în cazul dispozitivelor mai vechi sau entry level).

Opțiunile dedicate de export către ePub ale InDesign sunt explicate mai jos. Ele sunt accesibile prin meniul „File“, submeniul „Export“ și selectarea opțiunii ePub din lista de tip *drop down* (pentru fișierele singulare) sau prin fereastra dedicată „Book“, export „Book to ePub“ (în cazul fișierelor multiple reunite într-un Book).

Această fereastră de dialog este alcătuită din trei mari secțiuni (**General**, **Image** și **Advanced**) și poate diferi în funcție de varianta de InDesign utilizată. Diferențele specifice sunt explicate pe site-ul Adobe, secțiunea de Help ce ține de varianta de InDesign utilizată (CS 5.5. CS 6 sau CC). În cazul exemplificat utilizăm InDesign CC cu toate update-urile la zi.

Meniul de dialog export to ePub din InDesign CC de la Secțiunea 1. Fereastra „General“

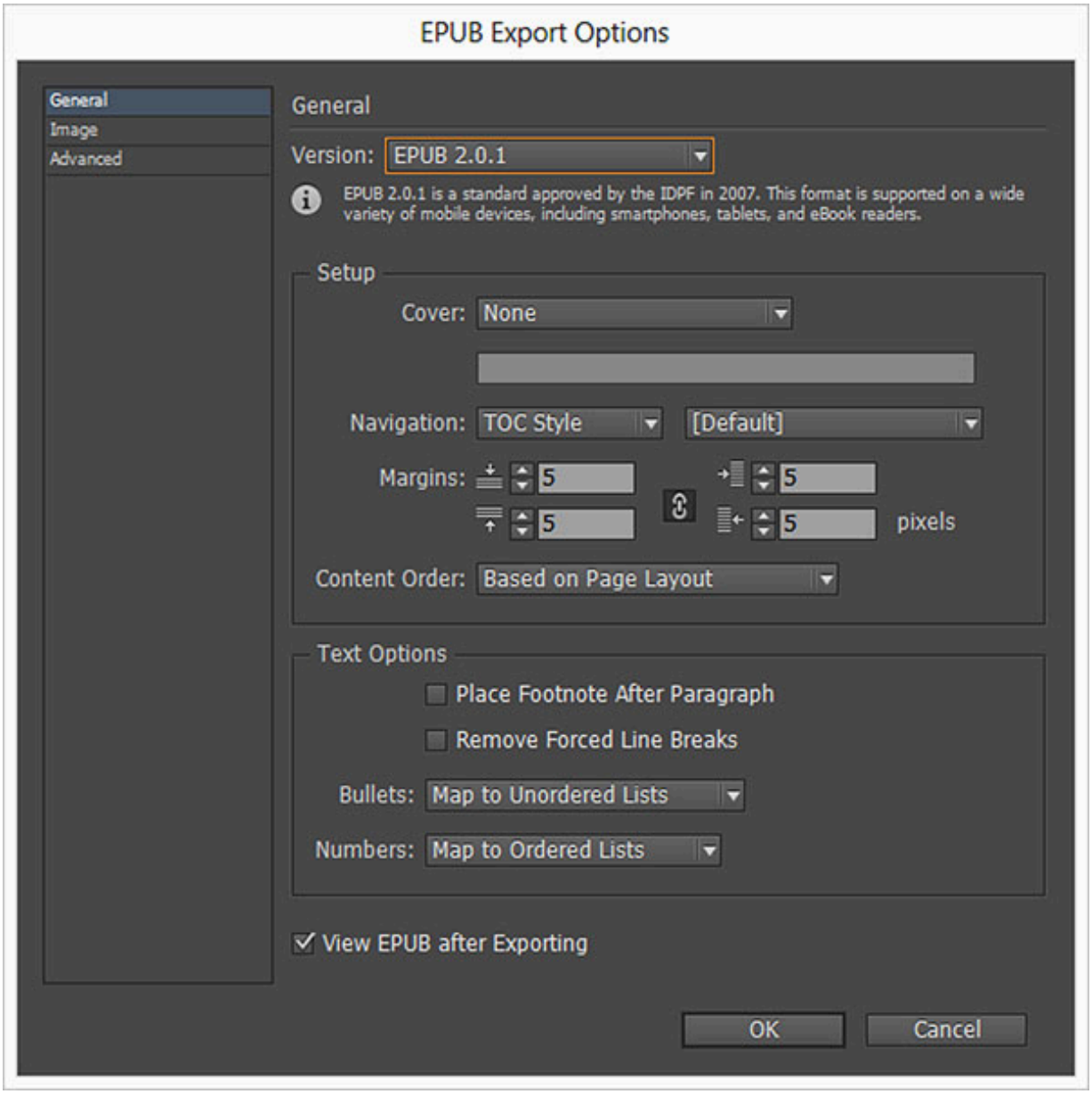
EPUB Export Options
General
Image
Advanced
General
Version: EPUB 2.0.1
EPUB 2.0.1 is a standard approved by the IDPF in 2007. This format is supported on a wide variety of mobile devices, including smartphones, tablets, and eBook readers.
Setup
Cover: None
Navigation: TOC Style [Default]
Margins: 5 5 5 5 pixels
Content Order: Based on Page Layout
Text Options
Place Footnote After Paragraph
Remove Forced Line Breaks
Bullets: Map to Unordered Lists
Numbers: Map to Ordered Lists
View EPUB after Exporting
OK
Cancel

Se va selecta EPUB 2.0.1. Se poate opta pentru utilizarea unui *cover image* (deşi am indicat anterior că imaginea de copertă poate fi inserată şi prin editarea ulterioară a ePubului). *Navigation* se referă la intrările de TOC şi la modul în care vor fi generate. Marginile sus, jos, stânga, dreapta pentru (x)html-urile rezultate pot fi definite tot în această etapă. De bun-simţ este adăugarea unui minim de 5px pentru ca unele dispozitive ce beneficiază de

o carcasă mai generoasă să nu afecteze redarea prin ascunderea (nedorită) a unor porţiuni din text. *Content order* instrucţionează modul în care va fi ordonat conţinutul în ediția ePub (în 90% din cazuri, acesta va fi *Based on Page Layout*).

Meniul de dialog export to ePub din InDesign CC de la Secţiunea 2. Fereastra „Image“

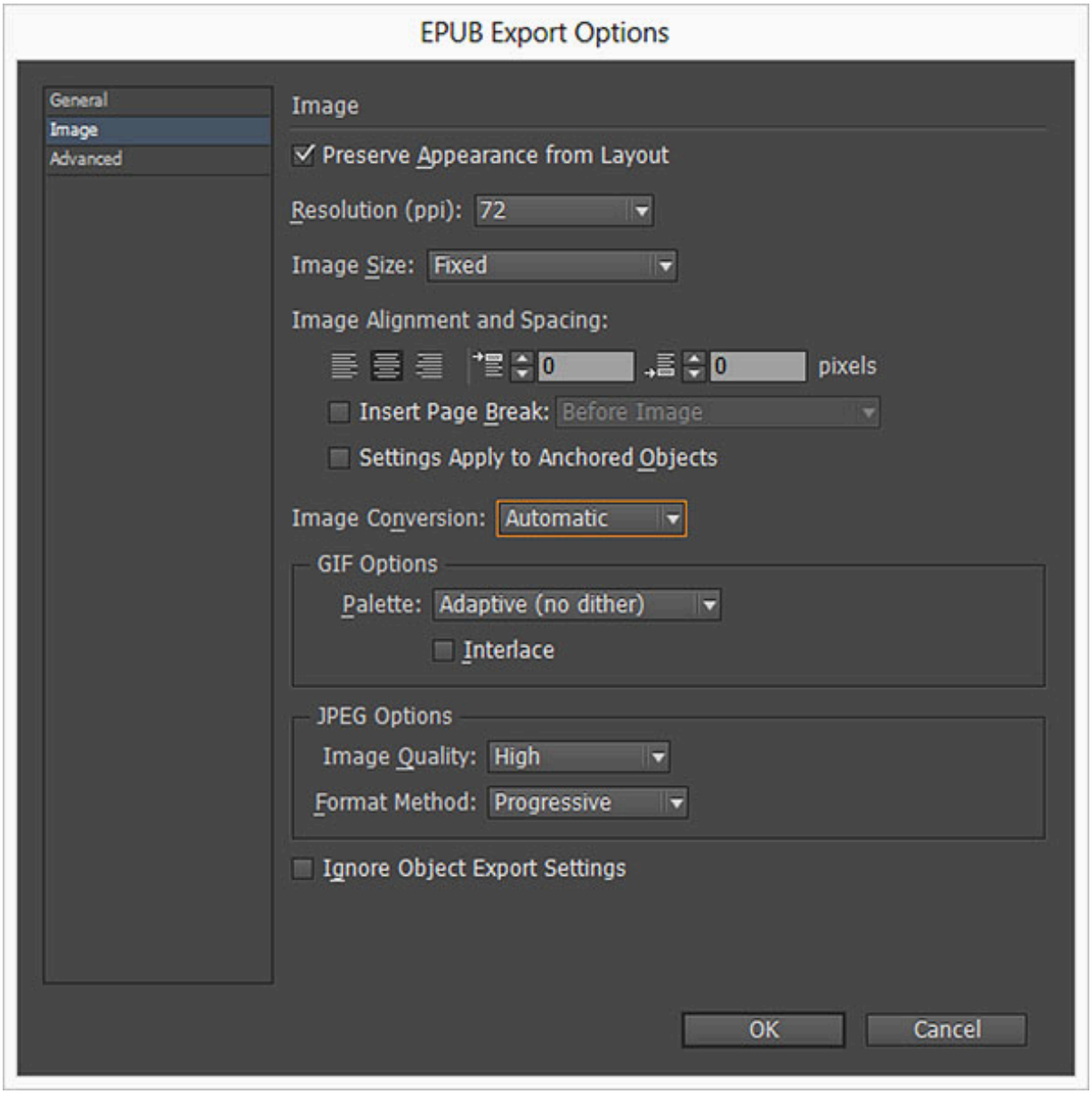

Opţiunile de text conţin posibilităţi de plasare a notelor, de eliminare automată a liniilor rupte discreţionar şi de mapare a listelor de enumerări.

În cazul funcţiei de export a imaginilor, nu există un reţetar absolut. Se vor bifa sau alege metodele necesare în funcţie de rezultatul dorit. Dacă nu există deloc imagini în conţinutul exportat, atunci acest pas poate fi sărit în totalitate. Un expert va prefera să ignore cu totul opţiunile prezente aici şi să insereze direct în codul ePubului imaginile dorite, optimizate în prealabil pentru web. Compromisul ideal pentru optimizarea imaginilor şi exportul sau introducerea acestora în ePub poate fi atins doar în urma unor teste succesive şi prin verificarea fişierului obţinut pe diferite dispozitive. Recomandăm în anumite cazuri utilizarea unor imagini care se vor scala pe mărimea ecranului (cum ar fi unele fotografii), iar în alte situaţii specifice interpretarea lor sub formă fixă la o lăţime exactă (cum ar fi prezenţa unor sigle sau a unor imagini timbru în genul vignetelor ori a pozelor de autor).

Din ultima fereastră de dialog („Advanced“) se poate opta pentru ruperea ePubului în documente consecutive *.html în funcţie de necesităţi: deloc (*none* – va rezulta un singur fişier în ePub) sau pe baza fişierelor incluse în Book (vor rezulta fişiere ce vor corespunde acelora incluse în Book) ori pe baza unor stiluri de paragraf predefinite/preexistente (vor rezulta fişiere multiple conform indicaţiilor de tip *break* definite în stiluri).

Se pot include metadatele şi stabili opţiunile de export CSS: generarea unui fişier de stil, păstrarea *local override*s (ce poate duce la efecte nedorite în ePubul final, codul exportat nu este neapărat corect definit şi în esenţă reprezintă o opţiune pe care vă recomandăm să o evitaţi) sau utilizarea unui fişier extern de stil CSS, pregătit în avans (cu condiţia utilizării identice a etichetelor HTML în denumirile de stil corespunzătoare pentru maparea cu succes a acestora). De asemenea, pot fi integrate scripturi specifice javascript în cazul fişierelor de tip EPUB 3.

Meniul de dialog export to ePub din InDesign CC de la Secțiunea 3. Fereastra „Advanced“

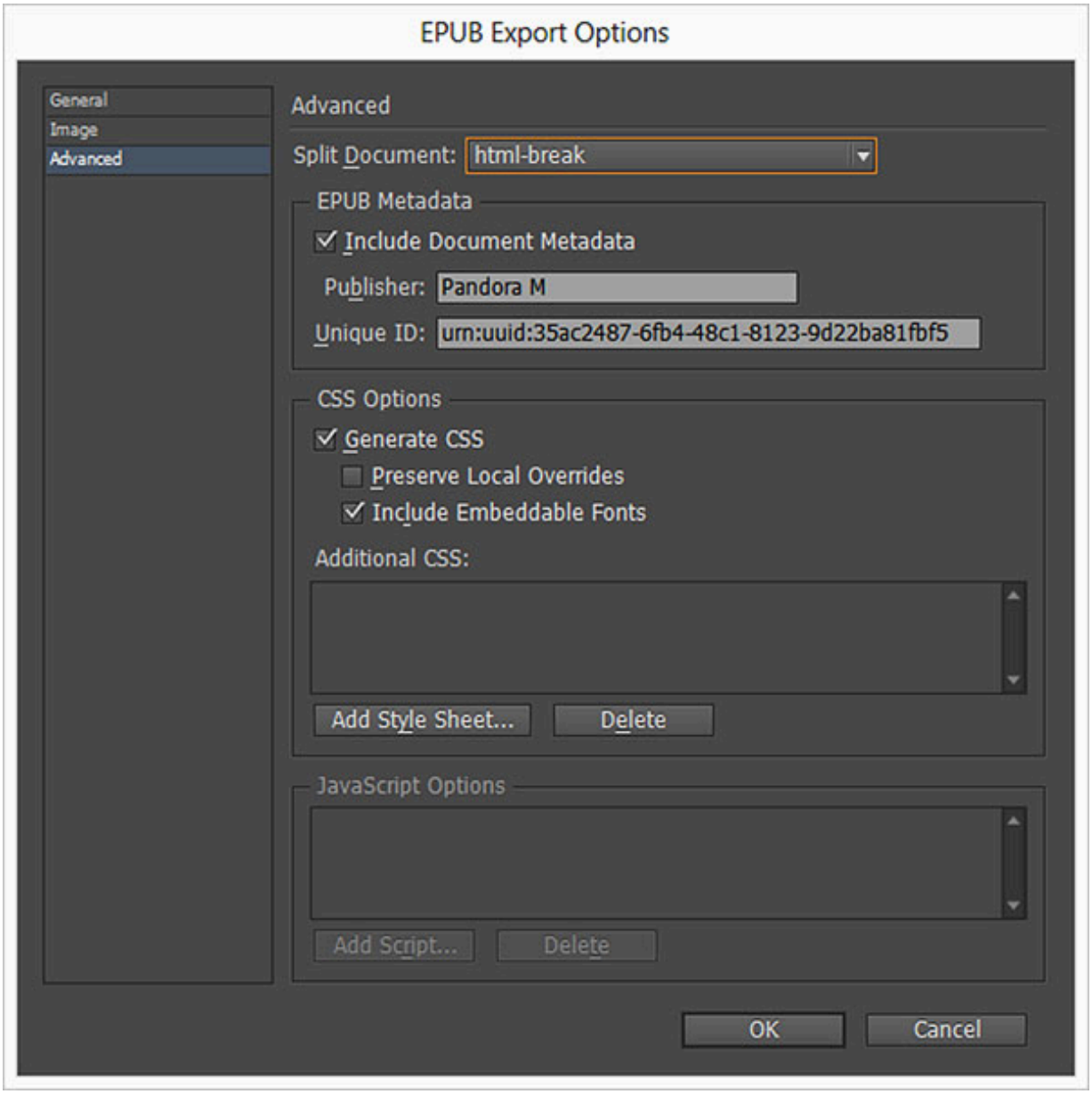

Elemente adiacente media (audio sau video) pot fi inserate şi separat direct într-un editor dedicat, după ce acestea au fost pregătite în prealabil.

Ulterior, fişierul ePub generat va fi verificat pentru conformitate cu standardele de calitate pentru cărţi electronice şi conform normelor interne ale editorului. Titlul rezultat va fi verificat de către echipa redacţională „pagină cu pagină“ în corespondenţă cu un PDF ce reflectă ediția tipărită

(unde e cazul). De asemenea, afișarea corectă a ePubului va fi testată pe diverse dispozitive.

Uneori, în acest stadiu pot fi operate corecturi suplimentare față de ediția print acolo unde sunt identificate erori în text. Adică, dacă ulterior tipăririi unei ediții print sunt descoperite scăpări în textul unei cărți, acestea pot fi corectate cu ușurință și modificările necesare vor fi operate direct în fișierul ePub sau în stadiul preliminar de export al ediției electronice.

Validare

La final, este necesară verificarea ePubului realizat cu ajutorul validatorului de pe site-ul IDPF: *http://validator.idpf.org*. Dacă acesta semnalează erori, atunci acele erori vor trebui remediate și ePubul respectiv revalidat până se obține rezultatul dorit, adică OK-ul. Un ePub ce conține text simplu și ilustrații sporadice nu va ocupa mai mult de 2-3 MB. De obicei nu recomandăm ca fișierul final ePub rezultat să depășească 9MB, deoarece va fi redat cu greu sau deloc pe dispozitivele ce dispun de forță de calcul redusă.

Testarea în diferite aplicații de lectură și pe diferite dispozitive (tabletă, telefon, eReader) va preîntâmpina situațiile neprevăzute pentru eventualul cumpărător și mai ales va duce la familiarizarea în profunzime a echipei redacționale și DTP cu produsul finit.

138 Accesibil la *http://www.enfocus.com/en/products/pitstop-pro*, PitStop Pro este un plugin de Adobe Acrobat ce conține opțiuni foarte avansate cu ajutorul cărora se pot face modificări (pre-press/tipar/web) la un fișier de tip PDF.

139 Dacă sunteți nesiguri și nu știți ce să alegeți, puteți căuta resurse suplimentare pe web. Un exemplu demonstrativ poate fi consultat la *http://www.sitepoint.com/gif-png-jpg-which-one-to-use/*. O unealtă online de optimizare a fișierelor specifice este accesibilă la *http://www.smushit.com/ysmush.it/*.

140 Exemplificări pot fi accesate la *http://wiki.mobileread.com/wiki/SVG*.

141 Dacă indicarea consistentă a unui număr de pagină este imperios necesară, atunci consultarea resurselor accesibile la *http://blog.threepress.org/2009/11/26/adobe-page-map-versus-ncx-pagelist* şi *http://pogue.blogs.nytimes.com/2011/02/08/page-numbers-for-kindle-books-an-imperfect-solution* poate aduce mai multă lumină în acest caz.

142 Mai multe explicaţii sunt accesibile la *http://ePubsecrets.com/font-embedding-and-font-obfuscationmangling.php*.

143 Mai multe despre aceste metode la adresa *http://www.wrightinformation.com/Indesign%20scripts/Indesignscripts.html*.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Albanese, Andrew Richard – *The Battle of $9.99: How Apple, Amazon, and the Big Six Publishers Changed the E-Book Business Overnight*, Publishers Weekly, ediție electronică, 2013.

Bringhurst, Robert – *The Elements of Typographic Style*, Hartley & Marks Publishers; ediția a doua, 2002.

Childress, Diana – *Johannes Gutenberg and the Printing Press*, Twenty-First Century Books, 2008.

Darnton, Robert – *The Case for Books: Past, Present, and Future*, PublicAffairs, ediție electronică, 2010.

Febvre, Lucien; Martin, Henri-Jean – T*he Coming of the Book: The Impact of Printing 1450-1800*, Verso, ediția a treia, 2010.

Felici, James – *The Complete Manual of Typography: A Guide to Setting Perfect Type*, Peachpit Press, prima ediție, 2002.

Felici, Jim – *The Complete Manual of Typography: A Guide to Setting Perfect Type*, Adobe Press, ediția a doua, 2011.

Finkelstein, David; McCleery, Alastair – *An Introduction to Book History*, Routledge; ediția a doua, 2012.

Gomez, Jeff – *Print is Dead: Books in Our Digital Age*, Palgrave Macmillan, 2007.

Kahrel, Peter – *GREP in InDesign*, O'Reilly Media, 2008.

Kane, John – *A Type Primer*, Pearson, ediția a doua, 2011.

Lawler, Brian P. – *Official Adobe Print Publishing Guide, Second Edition: The Essential Resource for Design, Production, and Prepress*, Adobe Press, 2005.

Loxley, Simon – *Type: The Secret History of Letters*, I.B. Tauris, prima ediție, 2006.

Lupton, Ellen – *Thinking with Type. A Critical Guide for Designers,* Writers, Editors, & Students, Princeton Architectural Press, 2010.

McLuhan, Marshall – *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division; ediția întâi, 1962.

Pfiffner, Pavmela – *Inside the Publishing Revolution: The Adobe Story,* Adobe Press, 2002.

Re, Margaret; Drucker, Johanna; Mosley, James – *Typographically Speaking: The Art of Matthew Carter*, Princeton Architectural Press; prima ediție, 2003.

Ross, John – *The Complete Printmaker: Techniques, Traditions, Innovations*, Free Press, 1991.

Spiekermann, Erik; Ginger, E.M. – *Stop Stealing Sheep & Find Out How Type Works*, Adobe Press, ediția a doua, 2002.

Williams, Robin – *The Mac is Not a Typewriter*, PeachPit Press, 2003.